Міністерство освіти і науки України
Департамент науки і освіти Харківської обласної військової адміністрації
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
Наукова бібліотека
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»
Кафедра документознавства та української мови

БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: НОВІ МОДЕЛІ ТА ЗАСОБИ РОБОТИ

Збірник тез за матеріалами
Міжуніверситетського круглого столу

м. Харків, 8 травня 2025 року

Харків
2025

УДК [[027.7:004.77]:021.6]“364”(082)
Б59

Бібліотеки університетів під час війни: нові моделі та засоби роботи : зб. тез за матеріалами Міжунів. круглого столу, 8 трав. 2025 р. / М-во освіти і науки України, Департамент науки і освіти Харків. обл. військ. адмін., Наук. б-ка Нац. юрид. ун-ту ім. Ярослава Мудрого, Каф. документознавства та укр. мови Нац. аерокосміч. ун-ту «ХАІ». – Харків : Право, 2025. – 114 с.

Тези друкуються в авторській редакції, за достовірність наданих матеріалів відповідають автори

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2025

Зміст

ВСТУПНЕ СЛОВО

Дмитро Бойчук ……..……...……7

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРИНЦИПІВ OPEN SCIENCE, OPEN EDUCATION

Надія Пасмор
БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТІВ: ОЧІКУВАННЯ І ТЕНДЕНЦІЇ……...…….9
Наталія Журавель
НАУКОМЕТРИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ В СУЧАСНІЙ БІБЛІОТЕЦІ: ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО…….……12
Маргарита Кулик
ІДЕНТИФІКАТОР ОРГАНІЗАЦІЇ ROR В СИСТЕМІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ: ОКРЕМІ ПРАКТИКИ…...…….……..16
Карина Шевченко
ІННОВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ БІБЛІОТЕК У ПІДТРИМЦІ ВІДКРИТИХ ОСВІТНІХ ПРАКТИК……..…….…..…21
Ганна Шемаєва, Надія Пасмор
УПРАВЛІННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИМИ ДАНИМИ (RDM) – НОВИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ В КОНТЕКСТІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ…..…..24

ЦИФРОВІЗАЦІЯ І БІБЛІОТЕКИ

Анастасія Бондаренко
ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ В НТБ ХАІ…….……28
Катерина Вірютіна, Лариса Козоріз
ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОГО АРХІВУ ДОКУМЕНТІВ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ: КЕЙС ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. В. Г. КОРОЛЕНКА…….……30
Дмитро Затенацький
ЦИФРОВІЗАЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД КАФЕДРИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО.…….39

Ганна Тимченко
ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В БІБЛІОТЕЦІ ХНЕУ ім. С. КУЗНЕЦЯ…….…….. 44
Марина Шевченко
DIGITAL LAW LIBRARY – ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ОЦИФРОВАНИХ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО……...….….47

БІБЛІОТЕКА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Євгенія Завеліцька
БІБЛІОТЕКА ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА У ВИХОВАННІ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СТУДЕНТІВ……..51
Олександр Чухіль
РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ СЕРЕД СТУДЕНТСТВА……...……53

ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА НАВЧАННЯ ТА НОВІТНІ БІБЛІОТЕЧНІ ПРАКТИКИ

Ірина Бова, Ірина Друшляк
БІБЛІОТЕЧНІ СЕРВІСИ Й ПОСЛУГИ З ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ……...……57
Юлія Главчева, Тетяна Палєй
ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ…….....59
Ауріка Коляда
ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК НОВИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ БІБЛІОТЕК……..……61
Михайло Харламов, Павло Пасічник
ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ТА РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ…….…….64

Maryna Shlenova
VIRTUAL LIBRARY MODELS FOR SUPPORTING MOBILE LEARNING IN THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN LIBRARY, INFORMATION, AND ARCHIVAL STUDIES …..66

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БІБЛІОТЕЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Alisa Gladyševa
ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE ETHICAL NAVIGATION OF KNOWLEDGE: THE ACADEMIC LIBRARY'S ROLE IN SAFEGUARDING RESEARCH INTEGRITY……..…71
Владислав Мельниченко
ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО РОЛЬ У БІБЛІОТЕКАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ……74
Тамара Нетяга
ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БІБЛІОТЕКАХ ……76
Аліна Федорова
ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РОБОТУ БІБЛІОТЕК……...79

ЕМОЦІЙНИЙ ТА ФІЗИЧНИЙ СТАН ЛЮДИНИ У КРИЗОВІ ЧАСИ : ЯК ДОПОМОЖЕ БІБЛІОТЕКА?

Микита Кравцов
ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК ТА СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО І КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТУ ...……82
Ніна Стеценко
БІБЛІОТЕКА ЯК ПРОСТІР ДЛЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ ЧЕРЕЗ ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ ЧИТАННЯ…….....84

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ПРАКТИКИ

Андрій Бойда
ПОШУКИ ДЖЕРЕЛ ПРО ВАСИЛЯ ПОРАЙКА У БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДАХ В УКРАЇНІ В 2017–2025 рр. …...87

Вікторія Брагінська, Вікторія Щабельник
ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ: ЗМІНА ФОРМАТІВ…….....89
Наталія Буліч, Людмила Покусай
ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕК: ВИЗНАЧЕННЯ НАДІЙНИХ АСПЕКТІВ……93
Вікторія Левченко
МАРКЕТИНГ У БІБЛІОТЕЧНІЙ СФЕРІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗАЛУЧЕННЯ НОВИХ КОРИСТУВАЧІВ……...…….97
Вячеслав Мамон, Євгенія Коваленко
ІНФОРМАЦІЙНА ЄДНІСТЬ У ЦИФРОВУ ДОБУ: ЕВОЛЮЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО ЗВЕДЕНОГО КАТАЛОГУ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ЯК ПЛАТФОРМИ МІЖБІБЛІОТЕЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ……100
Ольга Самофал
БІБЛІОГРАФІЧНА ПРОДУКЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ…….104
Олена Харитонова
БІБЛІОТЕКА УНІВЕРСИТЕТУ В ЧАСИ ВІЙНИ: АРІЯДНОВА НИТКА……108
Євген Юр'єв
РОЛЬ ОСОБИСТИХ КОЛЕКЦІЙ У ФОРМУВАННІ ФОНДІВ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК……..112

ВСТУПНЕ СЛОВО

Дмитро Бойчук,
канд. юрид. наук, доцент,
в. о. проректора з навчально-методичної роботи НЮУ ім. Ярослава Мудрого

Шановні гості й учасники заходу!

Щиро вітаю вас у стінах наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого! Мені випала честь сьогодні, коли весь цивілізований світ відзначає День пам'яті і примирення, відкривати Міжуніверситетський круглий стіл «Бібліотеки університетів під час війни: нові моделі та засоби роботи».

Обставини, в яких опинилася наша країна через широкомасштабне вторгнення рф в Україну, стали серйозним викликом для всіх сфер життя нашої держави, не є винятком і університетські бібліотеки. Вони як важливі осередки життєдіяльності закладів вищої освіти опинилися в умовах, коли необхідно приймати рішення екстрено й оперативно (іноді миттєво, без вагань), адаптуючи діяльність до реалій сьогодення, прагнучи задовольнити запити і потреби університетської спільноти для виконання завдань освіти й науки. Звісно, що в даному випадку пріоритетом стає якісне бібліотечно-інформаційне забезпечення.

Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – одна з найбільших серед закладів вищої освіти книгозбірень Харківщини. Вона є вагомим інформаційним центром науки, освіти, культури, що підтверджується її півторамільйонним фондом друкованих видань, значною кількістю електронних колекцій та інформаційними комплексами для дистанційного обслуговування потреб спільноти вишу. Унікальною складовою бібліотечного фонду є зібрання рідкісних видань історико-правової тематики та книжкові колекції особистих бібліотек вчених – представників Харківської школи права: В. В. Сташиса, В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, І. Є. Марочкіна, О. Г. Шило, Ю. П. Битяка та інших відомих вчених права.

Сьогодні бібліотека продовжує розвиватися разом із нашим

Університетом і, попри всі складнощі воєнного часу, залишається надійним партнером ЗВО, виконуючи свою головну місію – збереження наукових напрацювань як історичної пам'яті Університету, створення надійних механізмів оприлюднення й поширення досягнень і результатів досліджень молодих науковців і викладачів, задоволення потреб студентів за сучасного дистанційного навчання, віднайдення й запровадження новітніх засобів інформаційного забезпечення.

Так, співробітники книгозбірні Університету стрімко й впевнено трансформують свою роботу, адаптуючись до умов сьогодення: оцифровують фонди, формують електронну бібліотеку й впроваджують онлайн-сервіси для обслуговування інформаційних запитів здобувачів, викладачів, професорів, співробітників.

Організований Науковою бібліотекою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого і кафедрою документознавства та української мови Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» круглий стіл «Бібліотеки університетів під час війни: нові моделі та засоби роботи», до якого доєдналися майже 100 осіб, зокрема, бібліотечні фахівці, професори, доценти різних закладів вищої освіти, здобувачі, засвідчує те, що добрі наукові традиції співпраці між університетами та бібліотеками підтримуються й закріплюються. Завдяки цьому виші Харкова гідно приймають виклики війни, не припиняючи при цьому поступ до побудови сучасного інформаційного суспільства та відкритої науки.

Значення й актуальність круглого столу підтверджується тим, що на ньому обговорюватимуться нові практики розвитку книгозбірень як сучасних інформаційно-комунікаційних комплексів із надання і збереження знань.

Бажаю всім учасникам заходу плідної роботи, творчої професійної взаємодії, витримки і натхнення, гідно тримати інформаційний стрій.

ПОПУЛЯРИЗАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ПРИНЦИПІВ OPEN SCIENCE, OPEN EDUCATION

УДК [[027.7:021.6]:[001.103:378.4]]:004

Надія Пасмор,
Наукова бібліотека
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

БІБЛІОТЕКИ УНІВЕРСИТЕТІВ: ОЧІКУВАННЯ І ТЕНДЕНЦІЇ

Університетські бібліотечні спільноти впевнено опановують нові практики з адаптації процесів роботи до складних викликів воєнного часу в Україні. Нині вони, як і інші інституції, змушені швидко реагувати на сучасні тенденції, особливо у сфері відкритої освіти й науки, прагнучи досягти різноманітності, доступності, інклюзивності бібліотечно-інформаційного забезпечення, що сприятиме виконанню завдань університетів. Намагаючись осягти кращі практики задля модифікації діяльності, університетські бібліотеки використовують структурно-функціональні, реорганізаційні, ресурсні і сервісні засоби. Більш того, попри стійку тенденцію до скорочення штатних одиниць штатних працівників, бібліотеки впевнено перебирають на себе адвокаційні функції гаранта у формування онлайн-середовища, ресурсів, посилюють комунікаційну взаємодію учасників навчального процесу під час дистанційної роботи [1]. Зазначене набуває неабиякого значення з огляду на те, що бібліотеки університетів є постійними учасниками акредитації освітніх програм і виконують незмінну роль у професійному й якісному представленні всього арсеналу ресурсно-сервісних можливостей в інформаційному забезпеченні потреб освіти й науки ЗВО. Зокрема, створюють і надають доступ до ресурсів, друкованих видань, фахових журналів і сучасних електронних банків знань, інтегруються в мультисервісне середовище університету, розвивають вебпортали й електронні архіви.

До цього варто додати те, що бібліотеки вишів, як і раніше, покликані виконувати надважливу для забезпечення безперебійності й ефективності навчального процесу функцію – накопичення, надання і збереження знань. Вказане набуває великої ваги в умовах набуття освіти дистанційно, коли не лише значно розширюється спектр надання послуг онлайн, а й загострюються

проблеми вдосконалення віртуального науково-освітнього середовища, адаптованого до потреб і реалій сьогодення. Вбачається, що запорукою їх швидкого й ефективного вирішення мають стати залучення співробітників бібліотеки, викладачів, студентів, координаторів мультидисциплінарних команд до процесів вдосконалення стратегічної складової інформаційних послуг університетів, пам'ятаючи при цьому про необхідність забезпечення безперервності освіти, а також набуття здобувачами академічних і професійних компетенцій, вмінь і навичок роботи в сучасному онлайновому просторі. У даному випадку бібліотека як представник мультидисциплінарної команди університету має прагнути того, щоб її фахівці виконували роль інформаторів, бібліографів-т'ютерів, координаторів у розробці стандартизованих навчальних ресурсів для різних курсів, формуванні проблемно-орієнтованої віртуальної бібліотеки.

З огляду на те, що ведеться постійний пошук нових шляхів і засобів проведення наукових розвідок, задоволення запитів і потреб студентства, вчених, саме накопичений бібліотеками університетів досвід, яким вони мають ділитися, і новації ілюструють і підтверджують їх суттєвий соціальний вплив, важливість і визначальність у просуванні й вкоріненні відкритої науки. Зрозуміло, що висловлене актуалізується в контексті того, що дослідницька новизна, винаходи і ноу-хау, їх оприлюднення суттєво впливають на розвиток світової науки, освіти, економіки й суспільства в цілому. Яскравим прикладом цьому є імплементація кращих практик відкритої науки, а саме розміщення праць учених у репозитаріях та інших електронних архівах, що сприяє доступності результатів прогнозно-аналітичних (форсайтних) досліджень [2]. Дана бібліотечна практика має безумовну цінність для професійної спільноти й широкого загалу, а циклічність зазначених процесів створює передумови для забезпечення збереження й обміну науковими даними і матеріалами фундаментальних наукових досліджень. На наше переконання, цілеспрямована діяльність бібліотек є важливим кроком на шляху до досягнення доступності результатів відкриттів, просування інновацій та їх повторного використання на благо суспільного прогресу в повоєнному оновленні України.

У фокусі постійної уваги бібліотечної спільноти перебуває також питання збереження результатів університетської науки, захисту даних досліджень і відкритих ресурсів, розміщених у

репозитаріях, надання постійного доступу до наукового й освітнього контенту. Їх актуальність і нагальність вирішення підтверджується тим, що в нещодавно опублікованій статті Nature дослідники б'ють на сполох: репозитарії з науковими даними масово зникають. Зокрема, наводяться такі дані: понад 60% БД зазнавали повного або часткового збою. Крім того, автори статті попереджають, що архівування це не розкіш, а обов'язок. Звісно, за такої ситуації необхідні технологічні рішення, як-от використання багаторівневих систем збереження наукових даних [3]. Наприклад, Єльський університет для того, щоб не втрачати «інституційну пам'ять», яка зберігається в академічних репозитаріях, використовує три рівні збереження даних: від швидкого доступу до архівів з повільним відновленням у Хмарі. Вважаємо, що в даному випадку університетам варто було б вжити перспективних, але обов'язкових заходів (можливо й на національному рівні), а саме приєднатися до глобальних агрегаторів (Open AIRE, CORE, BASA), створити глобальну університетську спільноту на Zenodo, використовувати багаторівневі системи збереження, тощо [4].

Продовжуючи розгляд питання, зауважимо, що все більше університетських бібліотек України долучається до практики підтримки і створення Відкритих Освітніх Ресурсів (OER). Так, наукова бібліотека Українського державного університету науки і технологій задля укріплення потенціалу лідерства бібліотек ЗВО в доступності знань із 2020 р. адвокує Відкриту освіту (ОЕ), а з 2021 р. створює OER – навчальні посібники, постери, інструкції тощо [5]. Цікавим видається й досвід формування тематичного навігатора ЕК НБУВ з належною деталізацією його рубрик і пошукових можливостей ЕК бібліотеки щодо забезпечення доступу провідним науковим бібліотекам світу до інформаційних масивів з історії нашої держави зі свого сайту, надання користувачам сучасних навігаційних і пошукових інструментів для проведення багатоаспектного інтелектуального пошуку [6].

Отже, бібліотеки університетів в часи війни не втрачають темпів у процесі популяризації цінностей і принципів відкритої науки та відкритої освіти, впроваджують цифрові сервіси і успішні кейси щодо архівування документів про російсько-українську війну, організують роботу в умовах дистанційного навчання, прагнучи досягнення бажаного результату в різноманітності, доступності, інклюзивності бібліотечно-інформаційного забезпечення.

Література

1. Pasmor N. P., Shevchenko M. O., Pasmor J. V. Changes in the Activities of the Library of the Yaroslav Mudryi National Law University in the Framework of Open Science = Видозміни в діяльності бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в контексті відкритої науки. *University library at a new stage of social communications development* : comes out 1 times a year. Dnipro : УДІНТ, 2024. № 9. P. 107–113.
2. Пасмор Ю. В. Університети на шляху до впровадження відкритої науки: теоретико-практичний контекст. *Право та інновації*. 2024. № 3. С. 123–130.
3. Hedley E. How to protect research data Contingency plans are needed to shore up important information. *Nature.* 2025. 30 April. DOI: https://doi.org/10.1038/d41586-025-01034-x.
4. Сичікова Я. О. Як захистити дані досліджень? // Facebook. Яна Сичікова. Дата публікації: 1 трав. 2025 р. URL: https://www.facebook.com/share/p/16PAqD7Ac5/. (дата перегляду: 05.05.2025).
5. Колесникова Т. Відкриті освітні ресурси та відкриті підручники в контексті укріплення потенціалу лідерства бібліотек ЗВО в доступності знань. *Вісник Книжкової палати.* 2023. № 7. С. 3–15. DOI: https://doi.org/10.36273/2076-9555.2023.7(324).3-15
6. Галицька С. Інформаційні ресурси з історії України на сайтах провідних бібліотек світу: дослідження формування розділів електронних каталогів. *Бібліотечний вісник*. 2025. Вип. 1. С. 97–111.

УДК 027.7:001.891-047.44]](477.54-25) НЮУ_ім._Ярослава_Мудрого

Наталія Журавель,
заступник директора Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

НАУКОМЕТРИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ В СУЧАСНІЙ БІБЛІОТЕЦІ: ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну у 2022 році,

посилення вимог щодо впровадження у ЗВО відкритої науки та відкритих освітніх ресурсів, поставило завдання перед Національним юридичним університетом імені Ярослава Мудрого, як одного з провідних закладів юридичної освіти, швидко адаптувати свою діяльність до складних реалій. Робота Наукової бібліотеки Університету стала одним із критичних напрямів такої адаптації й мала трансформувати свою діяльність у напрямі переорієнтації інформаційних сервісів у дистанційний формат, щоб забезпечити безперервну підтримку навчального та наукового процесів.

Одним з ключових векторів діяльності стала розробка і впровадження наукометричного інструментарію. Зокрема, йдеться про створення інформаційного онлайн-хабу для науковців – розділу "Наукометрія та бібліометрія" на сайті університетської бібліотеки. Цей інформаційний ресурс став зручною консолідованою платформою для тих, хто працює над науковими публікаціями, розвиває авторські профілі або шукає можливості міжнародної науково-освітньої взаємодії. На сторінці розділу користувачі можуть знайти актуальні новини, докладні інструкції зі створення профілів у Google Scholar, Web of Science, ORCID, бібліометрику науки Університету, інформацію про відкриті наукові та освітні ресурси, сучасні інструменти для досліджень та навчання.

Створення наукометричних профілів стало ще важливішим в умовах війни, оскільки підтримка міжнародної видимості українських учених та їх відкриттів має не лише наукове, а й стратегічне значення. Бібліотека Університету допомагає науковцям розібратися з алгоритмами формування, підтримки та ведення авторських профілів; розвиває консультаційну діяльність; надає допомогу у доступі до баз даних Scopus, Web of Science, підборі наукових журналів, реєстрації в ORCID і DOI; пояснює принципи й значення відкритого доступу, відкритих даних. Консультаційна робота фахівців відбувається в різних форматах – через офлайн та онлайн-зустрічі, комунікації електронною поштою, месенджерами тощо, забезпечуючи зручність та оперативність для користувачів. Наприклад, протягом 2024 року з різних питань наукометрії було проведено 535 індивідуальних консультацій. Саме цілеспрямована просвітницька діяльність з наукометричних компетенцій науково-педагогічних працівників дозволяє забезпечити збільшення кількості публікацій у профілях НЮУ імені Ярослава Мудрого в БД Scopus та WoS щороку,

починаючи з 2017 р. [2]. Як результат, простежується стабільне підвищення h-індексу Університету в Scopus, закрема, у 2024 році h-показник збільшився з 20 до 23 одиниць. Отже, в результаті використання цього комплексу ресурсів і наукометричних знань, інформаційна підтримка з боку бібліотечних фахівців дає змогу вченим не лише зберігати, а й розширювати свою присутність у світовому науковому просторі.

У сфері обліку публікаційної активності також відбулися зміни. Інформаційна складова автоматизованої бібліотечної системи (АБІС) зазнає постійних змін саме в критеріях наповнення додатковими даними, такими як ISSN, квартиль журналу, DOI публікації, посилання на наукометричні бази, тощо. Спираючись на акумульовані в АБІС дані, створені бібліотекою, підтримується та розвивається ресурс власної генерації – електронна картотека *"Публікації вчених НЮУ ім. Ярослава Мудрого в Scopus"*. За час свого використання, картотека стала важливим та зручним інструментом для управління і аналізу наукової активності університету. Розташовані в електронній картотеці дані дозволяють не лише ефективно відслідковувати досягнення вчених, а й надавати актуальну інформацію для звітності, грантових заявок та наукового планування [1].

Ще одним дієвим інструментом у бібліометричній роботі є такий ресурс як Google-сайт "Наукометрія. Бібліометрія". У ньому представлено облікову інформацію відкриту назагал для перегляду кафедрами та підрозділами Університету – Облік публікацій в Scopus і Web of Science, бібліометричні профілі науковців, квартелі журналів, що дозволяє прозоро відстежувати наукову динаміку ЗВО [3].

Сьогодні для університетів суттєво зросла потреба в пошуку міжнародних грантів, публікацій у високорейтингових журналах, підвищенні цифрової грамотності науковців. У відповідь на ці виклики бібліотека розширює інформаційний інструментарій, впроваджує нові формати інформування, налагоджує персоналізований супровід, активно шукає партнерства з іншими академічними структурами, в т.ч. за кордоном.

Вже неодноразово зверталась увага на роль бібліотеки як надійного помічника університету на шляху до відкритої науки, забезпечуючи формування й адаптування онлайн-середовища, ресурсів та бібліометричних інструментів для системної підтримки наукових досліджень, а також посилюючи комунікаційну взаємодію

під час дистанційної роботи в період воєнного часу [4]. Врешті-решт, попри виклики, бібліотека НЮУ імені Ярослава Мудрого продовжує бути опорою для науковців. Вона не лише підтримує їх у повсякденній діяльності, а й сприяє розвитку української науки на міжнародному рівні – навіть у найскладніші часи.

Література

1. Журавель Н. М. Електронна картотека "Публікації вчених НЮУ ім. Ярослава Мудрого в Scopus" як складова інформаційного забезпечення науки. *Короленківські читання 2024 "Бібліотеки, архіви, музеї в умовах війни" : матеріали XXVII Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 24–25 жовт. 2024 р.)*. / Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка. [Харків, 2024]. URL: https://padlet.com/nmr_hdnb/2024-96iy7lwdqtec5yba/wish/lDK1ZRbx4LBNZJ9z (дата звернення: 20.04.2025).

2. Кулик М. М. Публікаційна активність вчених Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого: 5-річний досвід удосконалення роботи з наукометричного аналізу. *Нова модель інформаційного образу бібліотеки: зміна традиційного сприйняття її призначення та функцій : матеріали III наук.-практ. інтернет-конф. (Ужгород, 21 жовт. 2021 р.)* / Ужгород. нац. ун-т. Наук. б-ка. Ужгород, 2021. С. 58– 69.

3. Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого : офіц. вебсайт. URL: https://library.nlu.edu.ua (дата звернення: 21.04.2025).

4. Pasmor N. P., Shevchenko M. O., Pasmor J. V. Changes in the Activities of the Library of the Yaroslav Mudryi National Law University in the Framework of Open Science = Видозміни в діяльності бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в контексті в ідкритої науки // University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings, Dnipro, 3-4 Oct. 2024. Dnipro, 2024. Vol. 2024, iss. 9. P. 107–113. DOI: https://doi.org/10.15802/unilib/2024_315082

УДК 001.32-047.27:[001.9:004.77]
Маргарита Кулик,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ІДЕНТИФІКАТОР ОРГАНІЗАЦІЇ ROR В СИСТЕМІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ: ОКРЕМІ ПРАКТИКИ

Зростаючий пул досліджень показує, що впровадження постійних ідентифікаторів (PID) може покращити їх виявлення та зменшити адміністративне навантаження на дослідників, заощадити їм час і тим самим зменшити загальні витрати [1]. Науковий світ швидко переорієнтувався на сприяння прийняттю даних FAIR та заохочення використання постійних ідентифікаторів (PID) для більш відкритої та взаємопов'язаної дослідницької екосистеми. Незважаючи на те, що існує багато різних типів PID, зазвичай розглядаються п'ять основних типів PID: 1) PID для людей, тобто дослідників та учасників (наприклад, ORCID iD); 2) PID для цифрових об'єктів, таких як публікації (наприклад, DOI); 3) PID для наукової діяльності (наприклад, RAiDs - Research Activity Identifier); 4) PID для грантів (наприклад, DOI для грантів) та 5) PID для дослідницьких організацій (наприклад, ROR IDs) [2].

PID (Persistent Identifier) постійний ідентифікатор організації Research Organization Registry (ROR) – це глобальний керований спільнотою реєстр відкритих постійних ідентифікаторів дослідницьких організацій. ROR дозволяє будь-кому або будь-якій системі легко визначити приналежність дослідницьких організацій і зв’язати їх з дослідниками та результатами досліджень. Перша ітерація ROR «Мінімально життєздатний реєстр» (MVR – minimum viable registry) була запущена в січні 2019 року з використанням початкових даних з проекту Global Research Identifier (GRID) компанії Digital Science. MVR і перший випуск реєстру включали ROR ID та метадані для 91 625 організацій, а також включали механізми доступу та запиту даних ROR через пошуковий інтерфейс, REST API та дамп даних. З 2019 року до початку 2022 року дані GRID і дані ROR були синхронізовані. У липні 2021 року GRID оголосив про свій намір припинити публічні випуски та передати естафету ROR, а в березні 2022 року ROR опублікував свій перший реліз незалежно від GRID [5].

ROR має широке поширення. Застосування ROR продовжує

зростати, і справді занадто багато систем інтегрували ROR у 2024 році. Серед відомих інтеграторів ROR у 2024 році є: Американське фізичне товариство; Crossref; Curvenote; DSpace 8.0; OpenAlex / MESR Works Magnet; Web of Science™. Додаткові чудові інтеграції цього року включали: CHORUS Dashboard and Reporting Services, OpenSanctions, Genomes OnLine Database, RSpace та InfoEd Educational Research Administration (eRA) Suite & SPIN Funding Database. Перегляньте список інтеграцій ROR, щоб отримати повну картину [6]. ROR випускає оновлення своєї схеми та API. Багато систем використовують ROR, зокрема для ідентифікації спонсорів. Запити на кураторство до ROR стрімко зростають, оскільки цей глобальний реєстр взаємодіє з громадою [7].

ROR став стандартним ідентифікатором для організацій у записі ORCID. З того часу, як ROR прийняла ORCID у 2021 році, до більш ніж 3 мільйонів записів ORCID було додано понад 4,5 мільйона афілійованих осіб, пов'язаних з ROR, а відсоток афілійованих осіб без ідентифікаторів у Реєстрі ORCID впав. В даний час близько 80 відсотків нових афіліацій, створених в ORCID, пов'язані з ідентифікаторами ROR [2].

Persistent identifiers (PIDs) складаються з певної комбінації цифр і букв, які дозволяють однозначно і стійко посилатися на об'єкти, осіб і організації. Їх використання неухильно зростає і поширюється на все більше і більше областей, наприклад, за рахунок розробки PID для програмного забезпечення, дослідницьких інструментів, планів управління даними, репозитаріїв або наукових конференцій. German National Library of Science and Technology (TIB) підтримує ініціативи, засновані на членстві, щодо створення та широкого використання відкритих, некомерційних систем PID, які розробляються відповідно до потреб їхніх наукових користувачів. Дані практики використовують некомерційні організації DataCite для: реєстрації DOI, ORCID; персональної ідентифікації та ROR; ідентифікації наукових установ [3]. Також

TIB Open Publishing використовує ідентифікатори ROR у своїх журналах і конференціях, які проводяться за допомогою Open Journal Systems (OJS) та включає автоматичне заповнення назви організації, багатомовних назв, підтримує налаштування тексту назви організації та можливість відображення ідентифікатора ROR разом із іменами авторів у опублікованих

статтях і матеріалах конференцій [4].

З грудня 2024 р. у Web of Science Core Collection™ Clarivate використовує PID ROR для пошуку публікацій установи та доступні у профілях організацій [8].

Інші зарубіжні практики впровадження ROR, зокрема для 3 500 дослідницьких організацій у Франції, і нещодавно розширив сферу дії на дослідницькі підрозділи, таким чином полегшуючи ідентифікацію афілійованих осіб у публікаціях та взаємодію між різними системами. ROR, зокрема інтегровано в різні французькі інструменти та репозиторії, такі як AuréHAL[1], IdRef [2] і ScanR[3], і використовується такими базами даних, як OpenAlex і Zenodo [11]. Національний інститут наукової та технічної інформації (INIST) заохочує використання постійних ідентифікаторів у своєму інструменті для написання плану керування даними DMP OPIDoR, дозволяючи ROR запитувати інформацію про організації. Zenodo – це мультидисциплінарне сховище дослідницьких даних, запущене CERN у 2013 році, яке містить як публікації, так і набори даних. Цей репозиторій покладається на ROR як на джерело інформації для організацій, філій та спонсорів [11, с. 2–3]. Система OpenAlex / MESR – інструмент, створений у співпраці між OpenAlex і Французьким міністерством вищих інституцій і досліджень (MESR), дозволяє користувачам знаходити публікації та набори

[1] HAL – це міждисциплінарний архів відкритого доступу для зберігання та розповсюдження науково дослідних документів, незалежно від того, опубліковані вони чи ні. Документи можуть надходити з навчальних та дослідницьких установ у Франції чи за кордоном, або з державних чи приватних дослідницьких центрів

[2] IdRef – це унікальна система ідентифікації авторів і наукових спільнот у сфері вищої освіти та досліджень у Франції, якою керує Бібліографічне агентство вищої освіти (Abes). Заповніть інформацію, що описує дослідницькі структури в IdRef, ROR – як і з будь-яким іншим ідентифікатором дозволяє покращити взаємодію з іншими бібліографічними джерелами. Abes регулярно проводить кампанії з узгодження двох систем відліку.

[3] ScanR – це інструмент для вивчення французької системи досліджень та інновацій, розроблений Міністерством вищої освіти та досліджень. Це розширена пошукова система, яка дозволяє досліджувати та аналізувати ландшафт досліджень та інновацій у Франції, щоб просувати дослідницьку роботу, звітувати про роботу, що фінансується державними коштами, і сприяти зв'язкам між різними гравцями в цій галузі. ROR має поступово замінити Grid для ідентифікації французьких дослідницьких організацій на додаток до двох інших сховищ, які вже використовує ScanR: RNSR і SIREN (система ідентифікації бізнес-каталогів, керована INSEE)

даних, пов'язані з їхньою установою, а також надсилати виправлення в OpenAlex, якщо його стратегія автоматичного зіставлення припустилася помилки, зіставляючи необроблений рядок приналежності до ідентифікатора ROR [12].

Інтеграція у репозитарій Zenodo ідентифікатора ROR використовується для автоматичного заповнення авторських приналежностей і авторів організацій, а також для спонсорів. Спільноти на Zenodo також можуть бути пов'язані з однією або кількома організаціями. Випадки використання: приналежність до автора / творця – всі автори; метадані DOI – DataCite; ідентифікатор спонсора; пошук / перегляд за організацією [15]. Багато інших систем використовують ROR для спонсорів [9]. DataCite Commons [16] агрегує метадані за ідентифікаторами організацій (ROR), науковців (ORCID), репозитаріїв, зокрема Dryad, Figshare, Harvard Dataverse, Mendeley Data, Open Science, Framework, Zenodo, та присвоює науковим роботам ідентифікатор DOI.

Підсумовуючи зазначимо, що екосистема відкритої науки у світі стрімко розвивається, наприклад GRI (The Global Research Infrastructure), що включає INFORMATE – співпраця між Metadata Game Changers і CHORUS, фінансована NSF, де складовою є PID організації ROR [10]. На жаль, інфраструктура національної екосистеми, ще потребує вдосконалення. Зокрема новаційні пошукові науково-інформаційні системи в України, такі як Національна електронна науково-інформаційна система (URIS) [13] та Національний репозитарій академічних текстів [14], поки не передбачають використання PID ROR. Але деякі ЗВО України вже використовують для різних форм відкритості в науковому дослідницькому середовищі репозитарій Zenodo, в якому створюються спільноти: 1) для розміщення журнальних публікацій (наприклад,

«University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings», де зазначено PID ROR: https://ror.org/052pe2w94 [17]) та 2) публікацій організацій, наприклад: Taras Shevchenko National University of Kyiv (PID ROR: https://ror.org/02aaqv166) [18] та National University of Kyiv-

Mohyla Academy (PID ROR: https://ror.org/03wfca816) [19]. Також, щоб збільшити видимість організації при пошуку інформації в Google Scholar у профілі автора, можна додавати PID

ROR біля назви організації, до якої належить автор. Зазначена ініціатива з'явилася у міжнародному рейтингу Webometrics 2023.1.1 (станом на 31.03.2023 р.) та метою є просування Open Access і Open Science за допомогою використання інституційного ідентифікатора ROR [20].

Література

1. Carpenter T. A. Tracking Research Facilities in Science: A CSIRO/CHORUS Pilot Sets Sail // The Scholarly Kitchen. 2024, 25 Mar. URL: https://salo.li/FB02af6 (Last accessed: 24.04.2025).

2. Young É., French A. ORCID Renews Support of ROR to Maximize the Quality of Organization Information for Researchers // ORCID. 2024, 24 Sept. URL: https://salo.li/4816711 (Last accessed: 24.04.2025).

3. Persistent Identifiers (PIDs) // PID-Kompetenzzentrum. URL: https://salo.li/3D7cC1B (Last accessed: 24.04.2025).

4. Withanage D. Organization ldentifier in Journals und Verlagen // Zenodo. 2020. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.4303943

5. ROR basics // ROR. URL: https://ror.readme.io/docs/basics (Last accessed: 24.04.2025).

6. ROR Integrations – public gallery: https://bit.ly/ror-integrations (Last accessed: 24.04.2025).

7. ROR in 2024: Year in Review // ROR. URL: https://salo.li/989d02F (Last accessed: 24.04.2025).

8. Clarivate Integrates ROR // ROR : blog. 2024, 18 Dec. DOI: https://doi.org/10.71938/atnp-me51

9. French A. Using ROR for Funder Identification // ROR : blog. 2024, 6 Aug. DOI: https://doi.org/10.71938/xfhb-sm73

10.Habermann T., Jones J. Making the Invisible Visible: Connecting Institutional Repositories to the Global Research Infrastructure // OSF. 2024. DOI: https://doi.org/10.17605/OSF.IO/CYABT

11.ROR : Research Organization Registry : Pré-Publication, Document De Travail / Thomas B., Bouchez J., Caillet C., Dazy A., Gazeau H., et al. // Portail HAL AMU. 2025. HAL Id: hal-04970613. URL: https://amu.hal.science/hal-04970613v1 (Last accessed: 24.04.2025).

12.Works-magnet. Works-magnet. URL: https://works-magnet.esr.gouv.fr/ (Last accessed: 28.04.2025).

13.Національна електронна науково-інформаційна система

“URIS” // Державна науково-технічна бібліотека України. URL: https://salo.li/3C7Fa4d (дата звернення: 24.04.2025).

14.Національний репозитарій академічних текстів : офіц. вебсайт. URL: https://nrat.ukrintei.ua/ (дата звернення: 24.04.2025).

15.Zenodo – Research. Shared. Help // Zenodo. URL: https://help.zenodo.org/docs/deposit/describe-records/creators/ (Last accessed: 28.04.2025).

16.DataCite Commons. URL: https://commons.datacite.org/ror.org (Last accessed: 28.04.2025).

17.University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference Proceedings // Communities Zenodo. URL: https://salo.li/276a993 (Last accessed: 28.04.2025).

18.Taras Shevchenko National University of Kyiv // Communities Zenodo. URL: https://zenodo.org/communities/tsnuk (Last accessed: 28.04.2025).

19.National University of Kyiv-Mohyla Academy // Communities Zenodo. URL: https://zenodo.org/communities/naukma (Last accessed: 28.04.2025).

20.Застосування ROR в міжнародних рейтингах // НБ НЮУ імені Ярослава Мудрого. URL: https://salo.li/d74421E (Last accessed: 28.04.2025).

УДК [027.7:[004:001.103-025.28]]:005.596

Карина Шевченко,
студентка магістратури
Науковий керівник
Кислюк Любов Вікторівна,
канд. соц. наук, доц.,
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

ІННОВАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ БІБЛІОТЕК У ПІДТРИМЦІ ВІДКРИТИХ ОСВІТНІХ ПРАКТИК

В умовах цифрової трансформації освіти бібліотеки вис тупають не лише осередками знань, а й активними суб’єктами інноваційного розвитку академічного середовища. Зі зміною форм доступу до інформації та зростанням потреби у відкритих освітніх практиках бібліотеки адаптуються до нових викликів, підтримуючи відкриті освітні ресурси (Open Educational Resources,

OER) і сприяючи розширенню доступу до якісної освіти. Відкриті освітні ресурси (OER) – це матеріали, які можна вільно використовувати, адаптувати й поширювати.

Ключова роль у впровадженні принципів відкритої освіти належить бібліотекам закладів вищої освіти, які забезпечують викладачів, здобувачів та дослідників інструментами для створення, поширення та використання цифрового контенту з відкритими ліцензіями.

Інновації, пов'язані з відкритими освітніми ресурсами впроваджуються в багатьох країнах світу. Серед прикладів успішного впровадження інновацій в контексті відкритої освіти можна відмітити бібліотеку Утрехтського університету, яка активно розвиває ініціативи відкритого доступу, що сприяє вільному обміну знаннями.

Іншим прикладом реалізації такої моделі є бібліотека Технічного університету Делфта (TU Delft, Нідерланди), яка стала лідером у впровадженні відкритих ресурсів для створення навчальних матеріалів і трансформації академічної культури [2]. Досвід цієї бібліотеки демонструє, як заклад може стати не лише інформаційним посередником, а й повноправним партнером в освітньому процесі, сприяючи відкритості, доступності та інклюзивності навчання. Також бібліотека TU Delft є новатором у підтримці відкритих практик, зокрема OER, надаючи технічну й юридичну допомогу викладачам у створенні підручників з відкритим доступом. Ця бібліотека розробила й реалізувала пілотну програму, спрямовану на підтримку викладачів у створенні відкритих підручників. Програма включала [2]:

консультації з викладачами щодо їхніх потреб і перешкод у публікації матеріалів. На основі обговорень бібліотека створила спеціалізовані послуги для підтримки публікаційного процесу;

надання інструментів для роботи з контентом: бібліотека запропонувала платформу **Pressbooks.com**, шаблони для дизайну й верстки, що спростило оформлення підручників;

юридичну та технічну підтримку: консультації з авторського права, відкритого ліцензування, текстові правки та підготовка до друку.

Завдяки цьому TU Delft вдалося опублікувати понад 30 проєктів відкритих підручників, з яких сім було опубліковано вже в перший рік.

Іншою важливою функцією бібліотеки є сприяння поширенню OER і забезпечення зручного доступу до них. Було реалізовано низку рішень щодо спрощення процесу публікації, а саме – надання допомоги викладачам на всіх етапах: від редагування до дизайну обкладинки та розповсюдження; публікація з унікальними ідентифікаторами (ISBN та DOI), що дало змогу відстежувати завантаження та цитування, підвищуючи видимість у академічному середовищі [2].

Цей підхід забезпечив доступність матеріалів для широкої аудиторії. Крім того, використання таких публікацій у навчальному процесі відслідковувалося бібліотечними фахівцями за допомогою метрик завантажень, що підтверджує їхню ефективність.

Бібліотеки також беруть активну участь у формуванні спільнот викладачів і дослідників, зацікавлених у відкритій освіті. У TU Delft для цього організовували воркшопи й семінари, де викладачі ділилися досвідом, залучаючи нових учасників і заохочуючи інших долучатися до створення та адаптації OER. Пілотний проєкт TU Delft демонструє великий інноваційний потенціал бібліотек у сфері відкритої освіти, який може підтримувати викладачів, сприяти поширенню ресурсів, формувати спільноти та впливати на розвиток освітньої політики.

Також можна відзначити інноваційні практики Массачусетського технологічного інституту, який ще з 2002 року запустив програму **OpenCourseWare** [2]. Це сприяло цифровізації та доступності матеріали курсів для глобальної аудиторії; стало прикладом для наслідування багатьма освітніми установами, які почали створювати власні платформи з відкритими ресурсами. Важливим аспектом роботи з OER є модель 5R, запропонована Девідом Вілі. Вона передбачає п’ять принципів: повторне використання (*Reuse*), перегляд (*Revise*), поєднання (*Remix*), збереження (*Retain*) та розповсюдження (*Redistribute*). Ця модель є основою сучасного підходу до відкритої освіти, у якому бібліотеки відіграють провідну роль. Ресурси публікуються з відкритими ліцензіями, серед яких найпоширенішими є ліцензії **Creative Commons** [1].

Отже, щоб OER стали невід’ємною частиною освітнього процесу, потрібно мати чітку політику регулювання на рівні університетів та державних установ. Бібліотеки можуть сприяти інформуванню про авторське право та відкриті ліцензії, інтеграції

відкритих практик у навчальні програми OER.

Такі ініціативи підвищують якість освіти й знижують витрати на навчання. Використання OER позитивно позначається на академічних результатах: здобувачі, які мають вільний доступ до матеріалів, часто досягають вищих результатів. Цифрові OER стають важливим напрямом діяльності університетської бібліотеки не тільки в аспекті організації доступу до відкритих освітніх електронних ресурсів, але й в організації їх створення. Тобто бібліотеки мають широкі можливості для активізації взаємодії з викладачами та студентами для просування відкритих освітніх ресурсів. Вони забезпечують ширший доступ до знань, стимулюють розвиток освіти та науки й створюють умови для ефективної співпраці в академічному середовищі.

Література

1. Green, C**.** Open licensing and open education licensing policy. *Open: The philosophy and practices that are revolutionizing education and science* London: Ubiquity Press. 2017. P. 29–41. https://doi.org/10.5334/bbc.c

2. *De Jong, M., Munnik, M. E., Will, N. U.. Innovation opportunities for academic libraries to support teaching through open education: A case study at TU Delft. The Netherlands. New Review of Academic Librarianship, 26(4), 392–407.* https://doi.org/10.1080/13614533.2019.1621185

УДК [027.7:[021:001.103-025.28]]:004.77

Ганна Шемаєва,
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»
Надія Пасмор,
Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УПРАВЛІННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИМИ ДАНИМИ (RDM) – НОВИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ В КОНТЕКСТІ ВІДКРИТОЇ НАУКИ

Тема управління дослідницькими даними (RDM) за кілька років набула експоненціального розвитку. Пояснюється це її

важливістю для галузі досліджень, а також тим, що дані, отримані в результаті їх проведення, є цінним активом, який можна використовувати й переробляти для подальшого застосування в науці й освіті.

Як відзначають українські й зарубіжні вчені, бібліотеки спроможні забезпечити процеси управління дослідницькими даними. Так, С. Чуканова наголошує, що «дані досліджень – це текстові, числові, програмні, архівні, графічні тощо об'єкти, що слугують підґрунтям дослідження в конкретній галузі науки, тип яких напряму залежить від характеру дослідження та особливостей дисципліни чи галузі, в якій це дослідження здійснюється» [3]. За такого підходу до тлумачення терміна, що розглядається, стає зрозуміло, що саме бібліотеки здатні не лише накопичувати, а й управляти дослідницькими даними.

Варто додати, що в цьому важливого значення набуває їх аналіз, зберігання, транспортування. Так, для зберігання й поширення даних використовують репозитарії, до яких відносять відкриту самоорганізуючу систему, що дозволяє безпосередньо науково-освітнім організаціям або їх бібліотекам створювати інфраструктуру для самостійної публікації вченими наукових результатів власних дослідницьких проєктів, ідей, стратегій, концепцій тощо. Мова йде про нові моделі наукових комунікацій на основі новітніх технологічних рішень, в основі яких розглядають окреме знання, наприклад, препринти, робочі нотатки, навчально-методичні матеріали, зібрання даних, науково-дослідницькі середовища тощо [4]. Саме цей аспект виходить на передній план бібліотечної діяльності в контексті RDM. На думку Т. Ярошенко, репозитарій – це зібрання результатів наукових досліджень у цифровій формі й набір сервісів, що забезпечують довготривале й надійне їх зберігання та надають до них відкритий доступ [6]. При цьому перевага має надаватися форматам, що сприяють розвитку Відкритої науки (nonproprietary) [3].

Незважаючи на те, що в більшості університетів функціонують академічні наукові репозитарії, все одно виникає проблема з розміщенням в них дослідницьких даних. На цьому наголошують зарубіжні дослідники [1]. На основі аналізу репозитаріїв вони відзначають нагальність розвитку їхніх операційних можливостей відповідно до принципів FAIR (Findable – відшукуваність, Accessible – доступність, Interoperable –

сумісність, Reusable – багаторазовість); порушують питання, пов'язані з підвищенням кваліфікації бібліотечних працівників стосовно дослідницьких даних, недостатньою поінформованістю дослідників про важливість введення повних метаданих до репозитарію й недостатньо чіткою інформацією для повторного їх використання. До цього вони додають ще й те, що ступінь дотримання принципів FAIR може відрізнятися в різних репозитаріях.

Однак варто зауважити, що не всі дослідницькі дані належать до FAIR. Саме цей аспект відповідності вказаним принципам потребує визначення необхідних даних досліджень, їх розміщення у репозитаріях і надання послуг з їх пошуку, аналізу й повторного використання. Помічено, що успіх моделі RDM з огляду на її важливість залежить від співпраці багатьох зацікавлених сторін щодо інтерпретації даних та їх візуалізації, а також підтверджує необхідність посилення співробітництва бібліотеки з відділами, центрами, науково-дослідницькими секторами й кафедрами університету. Зокрема, Г. Шемаєва і Л. Кислюк зауважують, що вирішальне значення має тісна комунікація й кооперація бібліотеки з ІТ-відділом [5]. Крім того, вони на основі вивчення публікацій зарубіжних авторів виявили, що в одних університетах головна роль у RDM належить бібліотеці, а в інших – відділу чи центру інформаційних технологій, тобто в деяких закладах бібліотека лідирує за послугами, що пов'язані з плануванням процесів менеджменту дослідницьких даних, публікацією й архівацією наборів даних, а інформаційна структура надає послуги під час наукового дослідження. Це свідчить про те, що головним викликом для університетської бібліотеки в контексті RDM є не стільки технології, а, скоріше, її лідерство в організації цієї діяльності, формуванні мультидисциплінарної команди з різноманітними навичками й знаннями для забезпечення політики відкритої науки. У свою чергу, Н. Пасмор акцентує на необхідності стратегічного використання видозмін у діяльності бібліотеки, що дає змогу досягати збалансованого поєднання цілей відкритої науки з модифікацією бібліотечної системи й отримати синергійний ефект у межах дослідної інфраструктури університету [2].

Отже, управління дослідницькими даними – це амбітний напрям бібліотечної діяльності. Як показує практика,

університетська бібліотека завдяки значному досвіду у багатьох питаннях, пов'язаних з RDM має потенціал. Разом із тим бібліотечним фахівцям треба набути спеціальних навичок для ефективного надання послуг із RDM, розробки нових технологічних рішень для відстеження, агрегації та повторного використання наборів даних, тобто одним із завдань на освітньому рівні є підготовка відповідних кадрів.

Література

1. Boté-Vericad J-J., Adilovich E., Caellas-Camprubí A., Labastida I. Curating the Future of Research*: Navigating FAIR Challenges in Academic Repositories. Journal of Library & Information Technology*. 2024.44(5). P. 284–288. DOI: 10.14429/djlit.44.05.20075

2. Pasmor N., Shevchenko M., Pasmor J. Changes in the Activities of the Library of the Yaroslav Mudryi National Law University in the Framework of Open Science = [Видозміни в діяльності бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в рамках відкритої науки]. *University Library at a New Stage of Social Communications Development: Conference Proceedings.* 2024. No. 9. P. 107–113. DOI: https://doi.org/10.15802/unilib/2024_315082.

3. Чуканова С. Поняття «дані досліджень»: види та типи даних досліджень у контексті практики управління даними. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2021. № 8. С. 128–138. DOI: https://doi.org/10.31866/2616-7654.8.2021.247590

4. Шемаєва Г. В. Електронні ресурси бібліотек України в системі наукових комунікацій : монографія. Харків : ХДАК. 2008. 289 с.

5. Шемаєва Г. В., Кислюк Л. В. Управління дослідницькими даними (RDM) в бібліотеках: огляд зарубіжних публікацій. *INFOTOPOS: актуальні питання сучасного інформологічного знання.* 2024. № 1. С. 43–57. DOI 10.5281/zenodo.14481418

6. Ярошенко Т. Відкритий доступ, відкрита наука, відкриті дані: як це було і куди йдемо *:* до 20-ліття Будапештської ініціативи Відкритого доступу. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук.* 2021. № 8. С. 10–26. DOI: 10.31866/2616-7654.8.2021.247582

ЦИФРОВІЗАЦІЯ І БІБЛІОТЕКИ

УДК [027.7:004.77](477.54)
Анастасія Бондаренко,
студентка 4 курсу
Національний аерокосмічний університет "Харківський авіаційний інститут"

ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ СЕРВІСІВ В НТБ ХАІ

У сучасних умовах через воєнні дії, пандемії, екстремальні ситуації відбуваються радикальні зрушення, які, в свою чергу, зумовлюють трансформації бібліотечної діяльності в академічному середовищі. Бібліотеки університетів намагаються оперативно реагувати на зміни цифрового простору та адаптуватися до нових реалій.

Науково-технічна бібліотека Національного аерокосмічного університету (НТБ ХАІ) є унікальною за складом фонду. Вона поєднує функції фундаментальної, технічної та наукової бібліотеки зі вмістом рідкісної літератури з авіації та космічної галузі. Бібліотека активно впроваджує новітні технології та інновації, цифрові сервіси та ресурси.

Серед цифрових ресурсів бібліотеки важливе значення мають: електронний каталог, база даних повнотекстових документів та інституційний репозитарій. Доступ до електронного каталогу бібліотеки є цілодобовим і вільним за виключенням перегляду повних текстів, що здійснюється на основі бов'язкової авторизації за номером читацького квитка та PIN-коду [2]. Відкритість також є основним аспектом репозитарію, який функціонує на платформі DSpace.

Бібліотекою ведеться реєстр бібліометричних профілів співробітників ХАІ, що доступний на сайті університету. Він містить інформацію про облікові записи в Scopus, Web of Science, ORCID, Google Scholar, а також у каталозі бібліотеки. Крім того, бібліотека веде електронний реєстр випускників, що становить більш ніж 75000 тисяч записів.

Науково технічна бібліотека ХАІ, як і більшість університетських бібліотек, пропонує доступ до міжнародних наукометричних платформ Scopus та Web of Science, а також до платформ Springer, ScienceDirect, Elsevier, Research4life.

У бібліотеці протягом значного періоду здійснюється цифровізація бібліотечного фонду. Кількість оцифрованих документів у НТБ ХАІ на кінець 2024 року складає 19920 одиниць.

Вартує уваги використання УДК як інформаційно-пошукової мови в індексуванні документів, в організації інформаційно-пошукової системи бібліотеки, у створенні пошукових образів запитів користувачів [1].

В умовах цифровізації бібліотека активно підтримує наукову та освітню діяльність на основі різних бібліотечних сервісів. Серед них особливе місце належить інформаційно-довідковим. Бібліотека ХАІ надає корисні довідкові послуги користувачам у цифровій формі. Зокрема, варто відмітити, що працівниками бібліотеки було підготовлено 1579 бібліографічних довідок, проведено 126 індивідуальних консультацій з пошуку в базах даних, відредаговано 10 списків праць до дисертацій (990 записів) та 13 довідок для аспірантів.

Спеціалісти бібліотеки сприяють підвищенню обізнаності викладачів та

науковців стосовно публікацій результатів досліджень в авторитетних журналах відкритого доступу, надають послуги консультування щодо:

підготовки наукових статей,

підготовки та формування звітів для Міністерства освіти і науки,

надання рекомендацій для вибору наукової літератури, баз даних,

патентного пошуку науково-технічної інформації та питань державної реєстрації НДДКР в УкрІНТЕІ,

складання заголовків та структури публікацій.

Комунікація з користувачами бібліотеки здійснюється через електронну пошту, соціальні мережі (Instagram, Facebook), а також через чат-бот у Telegram.

Бібліотечні фахівці переходять до активного надання послуг щодо вебінарів, тренінгів, дистанційного замовлення літератури, заходів щодо запобігання плагіату.

Загалом, науково-технічна бібліотека ХАІ активно розвивається в умовах цифровізації та воєнного стану. Навіть в складних умовах вона продовжує системну роботу з впровадження новітніх сервісів та послуг.

Література

1. *Грабар, О. М., Смислова Л. О., Ткаченко Н. М.* Забезпечення комфортного пошуку в ІПС бібліотеки за допомогою УДК (з досвіду НТБ Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». Бібліотечно-інформаційне середовище як драйвер змін та інновацій в освіті : [матеріали] Всеукр. наук.-практ. конф., Харків, 24–25 жовт. 2019 р. Харків. 2019. С. 77–79.

2. *Олійник, І. В.* Науково-інформаційні ресурси НТБ ХАІ: стан, потенціал, завдання. Людина, культура, техніка в новому тисячолітті : матеріали XXV Міжнар. наук.-практ. конф., 14 трав. 2024 р., Харків. Нац. аерокосм. ун-т ім. М. Є. Жуковського «ХАІ». Харків. 2024. С. 44–50.

УДК 930.253:004]:027.021(477.54-25)ХДНБ“2022/2025”

Катерина Вірютіна,
заступник директора з бібліотечної роботи ХДНБ ім. В. Г. Короленка
Лариса Козоріз,
в.о. завідувача відділу наукової систематизації, предметизації та організації систематичних каталогів ХДНБ ім. В. Г. Короленка

ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОГО АРХІВУ ДОКУМЕНТІВ ПРО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ: КЕЙС ХАРКІВСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ ІМ. В. Г. КОРОЛЕНКА

З початком збройної агресії Росії проти України документування воєнних злочинів та збереження історичної пам’яті стали одними з пріоритетних завдань Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (ХДНБ). Фахівці бібліотеки вносили інформацію про пошкоджені та знищені об’єкти культурної спадщини на Об’єднану платформу культури та медіа під час війни, популяризували ініціативи зі збереження свідчень про війну, започаткували мультиплатформний проєкт «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану: хронологія бібліотечного спротиву», долучилися до проєкту ГО ВГО «Українська бібліотечна асоціація» (УБА) «Архівування документів про війну» [1].

ХДНБ стала однією з 44 бібліотек-учасниць проєкту з архівування, яких об'єднала спільна мета – зібрати цифрові документи про повномасштабну російсько-українську війну та сформувати загальний архів. Головними завданнями, що поставили перед собою фахівці книгозбірні як учасники проєкту, було фіксування доказів російської агресії проти бібліотек і зібрання свідчень культурного спротиву митців Харківщини. Основою для відбору джерел архівування стали списки публікацій із соціальних мереж, сайтів бібліотек Харківського регіону та офіційних органів влади, сформовані в межах проєкту «Бібліотеки Харківщини в умовах воєнного стану». Заархівовані документи поповнювали тематичні рубрики, в яких висвітлювалася робота бібліотек України під час війни, міжнародна допомога та волонтерська діяльність. Протягом 2022–2023 років тривало формування цифрової колекції, до команди долучалися нові учасники, розширювалася тематика архівування. Таким чином, на початок липня 2024 року було заархівовано 696 документів за тематичними рубриками «Бібліотеки України у війні», «Культурний спротив»,

«Декомунізація і деколонізація», «Докази російської агресії» та «Міжнародна підтримка Харкова».

Напрацьований за перший рік війни досвід українських бібліотекарів став підґрунтям для організації XII Всеукраїнської онлайн-школи бібліотечного журналіста (30 травня – 2 червня 2023 р.), ініційованої командою цього навчально-інноваційного проєкту ХДНБ. Її тогорічна тема була присвячена актуальним питанням бібліотечної журналістики в умовах війни: фіксації, документуванні та генерації контенту. У рамках обговорення було представлено низку актуальних проєктів, спрямованих на документування, меморіалізацію та фіксацію подій війни. Зокрема, координаторка проєкту Української бібліотечної асоціації «Архівування документів про війну», завідувачка відділу Науково-технічної бібліотеки Національного університету

«Львівська політехніка» Людмила Метельська, детально розповіла про реалізацію ініціативи та відзначила високий рівень зацікавленості в проєкті бібліотек закладів вищої освіти. Доповідачка наголосила, що найбільш активно себе проявив саме Харків – архівування здійснювали фахівці ХДНБ ім. В. Г. Короленка, Наукової бібліотеки Державного

біотехнологічного університету, Центральна наукова бібліотека Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, наукова бібліотека Харківського національного університету радіоелектроніки та науково-технічна бібліотека НТУ «Харківський політехнічний інститут». Варто зазначити, що співробітниці НБ ДБТУ Анна Гончар та НБ ХНУРЕ Тетяна Ганзюк продовжують активно працювати над наповненням цифрового архіву й сьогодні.

У липні 2023 року ХДНБ взяла на себе відповідальність за координування цього проєкту. Розпочалася активна фаза роботи: було призначено координатора, створено робочу групу з провідних фахівців бібліотеки. Першочерговим завданням стало детальне вивчення даних, зібраних за два попередні роки. Для цього з серверів Portico завантажено понад 23 ГБ інформації, що включала 43 247 файлів та 9 241 папку. Під час аналізу було виявлено низку проблем, що ускладнювали подальшу роботу з даними: дублювання інформації, невідповідність тематичним рубрикам, надмірна ієрархічність структури та помилки в метаданих. Для оптимізації процесів зберігання та пошуку інформації було актуалізовано структуру, що передбачало поділ даних на шість основних тематичних розділів: «Державна політика», «Докази російської агресії», «Докази українського спротиву», «Волонтерський рух в Україні», «Міжнародна підтримка» та «Культура під час війни».

З метою відновлення процесу архівування учасникам проєкту було запропоновано завантажувати матеріали на спільний Google-диск. До цієї роботи активно долучилися фахівці Державного біотехнологічного університету та Харківського національного університету радіоелектроніки. Паралельно здійснювався пошук оптимальної платформи для довготривалого зберігання та надання відкритого доступу до заархівованих матеріалів. Вибір платформи мав стратегічне значення і здійснювався з урахуванням таких критеріїв, як безпека даних, зручність використання як для архіваторів, так і для користувачів, можливості пошуку та фільтрації інформації. Зваживши всі за і проти, було прийнято рішення розробити власний програмний продукт, що мав максимально відповідати специфічним потребам проєкту. Це рішення було обумовлене необхідністю забезпечення високого рівня безпеки даних, гнучкості системи та можливості

масштабування.

Розуміючи масштабність завдання та необхідність залучення додаткових ресурсів для розвитку цифрового архіву, було подано заявку на грант Українського культурного фонду. Проєкт «Формування цифрового архіву документів (публікацій, фото, відео) про російсько-українську війну» отримав підтримку, і в липні 2024 року почалася його реалізація. Визначивши мету – формування та забезпечення доступу до цифрового архіву документів, що відображають події та контекст російсько-української війни – команда приступила до виконання завдань щодо наповнення цифрового архіву, забезпечення доступу до заархівованих документів через вебінтерфейс, просування та популяризації ресурсу.

З понад 20 тисяч заархівованих документів, завантажених з серверів Portico, 2300 було перенесено на платформу. Головними критеріями відбору слугували найбільш повні метадані та висока якість збережених файлів. При відборі каналів архівування перевага надавалася відкритим інтернет-ресурсам: офіційним сайтам представників органів державної влади та їх сторінкам у соціальних мережах, а також публікаціям із верифікованих засобів масової інформації. Встановлено хронологічні межі архівування: 24 лютого 2022 – листопад 2023 року. При цьому враховувалося, що до складу команди з архівування входило лише чотири фахівці, а термін реалізації – два місяці.

На першому етапі, у липні 2024 року, було успішно запущено платформу цифрового архіву, яка забезпечує систематизацію та зберігання великого обсягу інформації, включаючи текстові документи, фотографії та відео. Адміністративна панель платформи надає розширені можливості для управління архівом: додавання та редагування метаданих документів, управління користувачами та контроль доступу. Для опису метаданих використовується стандарт Dublin Core, що дозволяє детально описувати кожен документ за різними параметрами (автор, дата, тема тощо). Інтерфейс користувача забезпечує зручний пошук необхідних матеріалів за багатьма критеріями: назва статті, автор чи редактор, джерело публікації, ключові слова, видавець.

Другий етап (липень-серпень) передбачав навчання операторів. Було проведено два тренінги з освоєння інструментів

платформи, розроблено інструкцію щодо алгоритму архівування та правил заповнення полів, за необхідності надавалися консультації. Протягом серпня–жовтня тривала робота з наповнення архіву. Слід зазначити, що, крім чотирьох учасників команди, зацікавленість у формуванні архіву виявили фахівець Наукової бібліотеки Державного біотехнологічного університету та шість співробітників ХДНБ, які додатково заархівували 1962 документи.

Станом на 1 квітня 2025 року на платформу перенесено 11307 документів, що згруповані в шість тематичних колекцій, зумовлених логікою архівування та змістом матеріалів: «Державна політика», «Докази російської агресії», «Докази українського спротиву», «Волонтерський рух в Україні», «Міжнародна підтримка», «Культура під час війни». За тематичним спрямуванням найбільше документів заархівовано в розділі «Докази російської агресії» – 4202 матеріали. Під час наповнення цифрового архіву виникла потреба створення в основних розділах нових підрубрик. Так, наприклад, у розділ «Державна політика» виокремлено підрозділи «Заяви та звернення українських політиків, держслужбовців», «Діяльність Верховної Ради України», «Відновлення населених пунктів та поселень», «Декомунізація, деколонізація», «Державна допомога населенню», «Обмін полоненими», «Нагороди, відзнаки», «Підтримка ветеранів», «Повернення дітей»; а інформацію в розділі «Докази українського спротиву» деталізовано за підрубриками «Діяльність Збройних сил України», «Спротив цивільних», «Діяльність Служби безпеки України», «Інформаційний спротив (викриття фейків, маніпуляцій)».

Внесено матеріали 15 бібліотек-учасниць: Центральної міської бібліотеки ім. М. Л. Кропивницького м. Миколаєва; Наукових бібліотек Державного біотехнологічного університету, Харківського національного університету радіоелектроніки, Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, НТУ «Харківський політехнічний інститут», Тернопільського національного педагогічного університету; Наукової бібліотеки ім. М. А. Жовтобрюха Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка; бібліотек Одеського національного медичного університету, Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Сумського державного університету,

Полтавського державного аграрного університету; Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка; Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Софії та Олександра Русових; Дніпровської центральної міської бібліотеки; Центральної бібліотеки Козельщинської селищної ради.

До списку каналів архівування увійшло 300 назв. Найбільше документів заархівовано з фейсбук-сторінки Верховної Ради України, офіційних сайтів Миколаївської обласної військової адміністрації, Миколаївських обласної та міської рад, Харківської ОВА та Харківської міської ради, телеграм-каналу Сергія Братчука, сайтів «EU NEIGHBOURS east», «Офіційний сайт міста Одеса», Української греко-католицької церкви, громадських ЗМІ «Суспільне Новини», «Полтавщина», «Слобідський край», «ZMINA», «Чорноморські новини», «Ґвара Медіа», «Накипіло Медіагрупа», «Харківський прес-клуб» тощо.

Незважаючи на численні виклики, пов'язані з повномасштабною війною, такі як перебої з електропостачанням, постійні повітряні тривоги, обмежені ресурси, команда проєкту завдяки своїй злагодженості та самовідданості успішно виконала всі поставлені завдання. Створено та активно поповнюється цифровий архів. На власному бібліотечному сервері розгорнуто сайт архіву, який наразі працює в тестовому режимі у форматі 24/7. Доступ до ресурсу забезпечено на сайті бібліотеки у розділах «Проєкти та гранти» (https://library.korolenko.kharkov.com/tsyfrovyj-arkhiv-dokumentiv-pro-rosijsko-ukrainsku-vijnu/) та «Ресурси». На головній сторінці сайту бібліотеки також розміщено банер проєкту. Проведено потужну інформаційну кампанію – 19 публікацій на власних та партнерських інформаційних майданчиках. Актуальність, необхідність та успішність реалізації проєкту підтвердили позитивні відгуки експертів, висвітлення у ЗМІ («Громада Груп», «Харківський прес-клуб», «Новинний портал GX») і велика кількість відвідувань архіву (4970 на момент звітування у жовтні 2024 року).

Подальший розвиток проєкту передбачає вдосконалення організації роботи над архівом з урахуванням збільшення кількості учасників; наповнення архіву за рахунок ретро- та поточного архівування, розширення його тематики і каналів; підвищення доступності та інклюзивності ресурсу; налагодження

міжнародного партнерства. Процес поточного та ретроархівування документів триває. Важливим є не лише додавання нових матеріалів, але й доповнення архіву документами, які раніше не були включені. Крім того, більш різноманітним стає тематичне наповнення архіву.

Одним із пріоритетних напрямів є розширення кола учасників шляхом постійної комунікації з чинними партнерами та залучення нових через організацію навчальних заходів. Освітня діяльність продемонструвала свою ефективність у залученні нових бібліотек до процесу архівування. Так, 18 листопада 2024 року відбувся тренінг для бібліотекарів – як тих, що приєдналися до ініціативи ще у 2022 році, так і нових учасників. Захід був присвячений практичній роботі з платформою цифрового архіву. Важливою віхою стала Установча зустріч «Цифровий архів документів про російсько-українську війну: спільно діємо», яка відбулася 20 грудня 2024 року та об'єднала фахівців з різних регіонів України. Подальші онлайн-тренінги, проведені 21 і 24 січня 2025 року, охопили представників бібліотек з Донецької, Луганської, Київської, Вінницької, Сумської, Чернігівської та Харківської областей.

Таким чином, у 2024–2025 роках до проєкту долучився широкий спектр бібліотечних установ з різних регіонів України. Серед них – обласні універсальні наукові бібліотеки: Сумська, Луганська, а також Вінницька ОУНБ ім. Валентина Отамановського. Важливу участь бере також Донецька обласна бібліотека для дітей. Активно включилися міські публічні бібліотеки, зокрема Центральна бібліотека ім. Т. Г. Шевченка (м. Суми), Дніпровська центральна міська бібліотека, бібліотека-філія №1 КЗ «Публічна бібліотека Луцької міської територіальної громади», Кремінська центральна публічна бібліотека, а також Публічна бібліотека Гірської міської територіальної громади. До ініціативи приєдналися й бібліотеки закладів вищої освіти – бібліотека Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського та Національного університету «Львівська політехніка». До ініціативи також долучилася волонтерка з Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Варто відзначити й відновлення активності з боку бібліотекарів Чернігівської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Софії та Олександра Русових та бібліотеки Полтавського державного

аграрного університету. Участь представників усіх цих установ не лише розширила географію проєкту, а й суттєво посилила його змістове наповнення.

З кожним новим учасником архів збагачується новими матеріалами, стає більш репрезентативним, відкриває нові можливості для партнерства між ініціативами, які займаються документуванням подій війни в різних регіонах України. Яскравим прикладом такої співпраці є взаємообмін гіперпосиланнями та публікація інформації на платформах один одного. З цією метою на сайті Цифрового архіву була створена спеціальна сторінка, присвячена партнерським проєктам: http://digitalarchivewar.korolenko.kharkov.com/partnership-project. Наразі тут представлені проєкти: «Бібліотеки Дніпропетровщини: хроніки війни» Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія; «Життя, обірване війною: Книга пам'яті» Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя; «Каталог документальних ініціатив» Центру міської історії (м. Львів); «Вінниччина і повномасштабне вторгнення російських військ в Україну» Бібліотеки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського); «Революція Гідності. Війна. Рівненщина» Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки; «Полеглі воїни Закарпаття в російсько-українській війні» Закарпатської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Ф. Потушняка; «Книга пам'яті російсько-української війни. Бібліотекарі» Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого; «Міста і села України. Втрати воєнного часу» Національної історичної бібліотеки України. Продовжуючи координувати дії учасників і розширювати коло партнерів, архів зміцнює горизонтальні зв'язки між бібліотеками та іншими інституціями, які об'єднує спільна мета – збереження історичної пам'яті та забезпечення об'єктивного, всебічного висвітлення подій російсько-української війни. Для представлення власної ініціативи на сайті Цифрового архіву передбачена форма подання інформації, доступна за посиланням: https://forms.gle/VufuEeVGSL71zXfa7. Запрошуємо до співпраці!

Триває активне представлення ініціативи на міжнародних професійних платформах, що вже сприяє посиленню підтримки з боку зарубіжних бібліотек та інформаційних установ у

протистоянні дезінформації, поширені достовірних свідчень про події російсько-української війни. Прикладом міжнародної уваги та підтримки стала участь директорки ХДНБ ім. В. Г. Короленка Наталії Валентинівни Петренко з доповіддю «Архівування документів про російсько-українську війну (досвід Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка)» в Симпозіумі «Збереження інформації як спротив: українські бібліотеки документують досвіди війни», який відбувся 13 березня 2025 року з ініціативи Школи інформації Державного університету Сан-Хосе (США). Захід став важливою платформою для налагодження професійних контактів, а висловлені підтримка й зацікавленість з боку американської та британської аудиторії засвідчили значущість українських зусиль у збереженні історичної пам'яті для глобальної бібліотечної та інформаційної спільноти [3].

Також одним з головних завдань є покращення доступності архіву для користувачів. Для цього вдосконалюється вебсторінка архіву та розробляється зручний інтерфейс для пошуку та роботи з документами. Створення інтуїтивно зрозумілого інтерфейсу дозволяє користувачам швидко знаходити потрібні матеріали, а адміністративна частина платформи забезпечує її безпеку та стабільну роботу. Також передбачено створення інклюзивного інтерфейсу, який включає англомовну версію сайту та спеціальні можливості для людей з обмеженими можливостями. Це дозволить значно розширити аудиторію архіву та забезпечити доступ до матеріалів, у т. ч. на міжнародному рівні.

Таким чином, досвід Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка з формування цифрового архіву демонструє важливість і складність цього процесу, що потребує постійного аналізу, адаптації та активної комунікації з партнерами. Ця діяльність є важливим кроком до створення більш ефективної, доступної та глобально орієнтованої платформи для збереження документів, що висвітлюють історію російсько-української війни.

Література

1. Петренко Н., Карнаух І., Вірютіна К. Бібліотека: «Інформаційний Рамштайн» в умовах дії воєнного стану. *Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звершення : зб. тез і повідомлень Всеукр. наук.-практ. конф., 8 листоп. 2023 р.* Київ, 2023. С. 227-235.

2. Проєкт УБА «Архівування документів про війну»: досвід та перспективи : [презентація до виступу на XII Всеукр. онлайн-шк. бібл. журналіста за темою «Бібліотечна журналістика під час війни: фіксуємо, документуємо, генеруємо контент» (30 трав. – 2 черв. 2023 р.)] / Укр. бібл. асоц. ; підгот. Людмила Метельська. *Padlet ХОВ УБА (howuba2011) на стіні #12ВсеукраїнськаШБЖ, 30 травня.* 16 слайдів (PDF). URL: https://padlet.com/howuba2011/12-uvd56cucyq61yiym/wish/2609210335 (дата звернення: 08.12.2023). Опубл.: 20 листоп. 2023 р., 15:20.

3. Petrenko N. Archiving of Documents about the Russo-Ukrainian War (Experience of the V. G. Korolenko Kharkiv State Scientific Library) : *[presentation at the SJSU iSchool Culture and Community Symposia "Information conservation as resistance in Ukraine" (March 13, 2025)] /* San José State University School of Information. URL: https://www.youtube.com/watch?v=90jHFp0DQCo (accessed: May 1, 2025). Published: March 17, 2025.

УДК [[343.98:027.7]:004](477.54)НЮУ_ім._Ярослава_Мудрого

Дмитро Затенацький,
к*анд. юрид. наук, доц.*
кафедри криміналістики
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ЦИФРОВІЗАЦІЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЗНАНЬ: СУЧАСНИЙ ДОСВІД КАФЕДРИ КРИМІНАЛІСТИКИ ТА НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Цифровізація – одна із сучасних тенденцій розвитку людської цивілізації, яка спрямована на вдосконалення життєдіяльності людини та впливає на механізми державного управління, систему суспільних цінностей.

Теоретичним підґрунтям розуміння поняття цифровізація та цифрова трансформація є наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких можна відзначити: О. Бурбело, О. Вишневський, О. Гудзь, Ю. Нікітін, Г. Ткачук, М. Хаустова, С. Бреннан, П. Вайл, С. Ворнер, Д. Стігліца, Б. Ван Арка, Дж. Ліклайдера та ін. В найбільш загальному розумінні, під

цифровізацією (з англ. digitalization) необхідно розуміти впровадження цифрових технологій в усі сфери життя: від взаємодії між людьми до промислових виробництв, від предметів побуту до дитячих іграшок, одягу тощо. Це перехід біологічних та фізичних систем у кібер біологічні та кібер фізичні (об'єднання фізичних та обчислювальних компонентів). Перехід діяльності з реального світу у світ віртуальний (онлайн) [1,2].

Сьогодення сучасної України відзначається формуванням саме цифрового простору, розвитком інноваційних цифрових технологій в межах використання яких відбувається цифровізація й освітньої сфери. В цьому розумінні, окремі науковці зазначають проте, що спочатку через пандемію COVID-19, а потім через війну, яку розпочала Російська Федерація проти нашої країни в лютому 2022 року, суттєво порушились всі організаційні складники освітнього процесу, як в системі освіти в цілому, так і в кожному закладі освіти [3].

Цифровізація (цифрова трансформація) освітньої сфери – це в першу чергу найважливіший елементів управління в сфері освіті та безперечно зручність для здобувачів вищої освіти. Це пов'язано в першу чергу з основними перевагами, до яких варто віднести наступні: 1) цифровізація сприяє підвищенню ефективності надання освітніх та бібліотечних послуг; 2) безпечне зберігання інформації (завдяки «хмарним сервісам»); 3) мінімізація бюджетних витрат (матеріальних видатків), що відповідно відзначається на доступності отримання послуг у сфері освіти та реагування на зміну кон'юнктури ринку освітніх послуг; 4) цифрові технології дозволяють здійснювати освітню діяльність, проводити відеоконференції з будь-якої країни світу; 5) цифровізація розширяє можливості для якісного й швидкого зв'язку, спілкування, обміну інформацією між студентами, науковими співробітниками, науково-педагогічними працівниками шляхом використанням комп'ютерних систем, всесвітньої мережі Інтернет; 6) цифровізація сприяє впровадженню інноваційних і високотехнологічних інструментів та онлайн-платформ, зорієнтованих на забезпечення швидкого та зручного оброблення, передавання та зберігання інформації; 7) цифровізація сприяє «здоровій конкуренції» в сфері освіти, надає однакові стартові умови надання освітніх послуг тощо. В той же час, варто наголосити на тому, що цифровізація породжує й певні виклики, серед яких необхідно відзначити питання щодо порушення авторських прав; конфіденційності спілкування; стирання етичних

норм поведінки; зниження культурного розвитку тощо. Погодимось з тим, що однією з найважливіших проблем цифровізації освіти є те, що інновації в цифровому освітньому просторі є не тільки технічними й технологічними інноваціями, а й змінами у змісті та організації освітнього контенту, в структурі та організаційних принципах діяльності закладів освіти. Це вимагає перегляду концептуальних положень, змісту категорій і понять усталеної педагогічної науки, їхньої адаптації (або розроблення нового змісту) до цифрового освітнього простору. Однією з найбільш істотних позитивних рис цифровізації освіти є розширення освітнього і дослідницького простору, можливість урізноманітнення форм і методів навчання, спрямованих як на потреби здобувачів освіти, так і на врахування вимог й запитів ринку праці. Сучасна взаємодія людини в цифровому просторі відмінна від взаємодії минулих часів. Це безпосередньо пов'язано з інноваціями на технологічному рівні: розширенням сфери застосування цифрових рішень і сервісів, доступністю гаджетів, інтенсивним розвитком соціальних медіа. [6].

Цифровізація освіти освіти залежить від об'єктивних умов та сучасних тенденцій розвитку інформаційного суспільства, до яких варто віднести: штучний інтелект, «машинне навчання», нейромережі; блокчейн та криптовалюти; великі дані; телемедицину; доповнену і віртуальну реальність; чат-боти та віртуальні помічники; мобільність і кібербезпеку; Інтернет речей; робототехніка та робототехнічні системи; комп'ютерний зір; хмарні та туманні обчислення. Цифровізація освіти, особливо в закладах вищої освіти реалізовується за такими напрямами: 1) доступ до цифрових технологій здобувачів освіти, педагогічних та науково-педагогічних працівників, адміністраторів; 2) розроблення та впровадження інноваційних комп'ютерних, мультимедійних та комп'ютерно орієнтованих засобів навчання й обладнання для створення цифрового освітнього середовища (мультимедійні класи, науково-дослідні STEM-центри, віртуальні лабораторії, інклюзивні класи, класи змішаного навчання); 3) організація широкосмугового доступу до Інтернету (моделі Fiber-tothe-Building та Wi-Fi) у навчальних класах та аудиторіях закладів освіти всіх рівнів; 4) розвиток дистанційної форми освіти з використанням когнітивних та мультимедійних технологій; 5) підвищення рівня цифрових компетентностей та цифрової грамотності суб'єктів освітнього процесу; 6) створення

електронних освітніх ресурсів та цифрових платформ з підтримкою інтерактивного й мультимедійного контенту для загального доступу закладів освіти та здобувачів освіти для використання у навчальному процесі та управлінні, зокрема інструментів автоматизації головних процесів роботи закладів освіти. Вимушені погодитись з тим, що такі напрями сприяють розробленню індивідуальної траєкторії здобувачів освіти, особистому управлінню власними результатами навчання, подоланню психологічних бар'єрів традиційного навчання [4,5].

Цифровізація здійснює певний вплив на роботу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. У зв'язку з чим, відповідно до стратегічного плану розвитку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на 2025-2030 роки (який нещодавно виносився на обговорення колективу НЮУ імені Ярослава Мудрого) одним із пріоритетних напрямів визначена саме цифровізація бібліотечного фонду Університету.

Нові моделі та засоби роботи Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого безпосередньо впливають й на роботу здобувачів освіти та науково-педагогічних працівників університетів. Мова йде про можливість обміну науковими здобутками (інформацією), спілкування між колегами різних регіонів та навіть різних країни в межах воєнного стану та ведення активних бойових дій на певних територіях держави. У зв'язку з чим, до 220-річчя Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого Наукова бібліотека НЮУ ім. Ярослава Мудрого спільно з кафедрою криміналістики НЮУ імені Ярослава Мудрого реалізований новий науково-просвітницький цифровий проєкт: ***«Цифрова бібліотека з криміналістики та судової експертизи»*** [7].

Необхідність започаткування цього цифрового проєкту зумовлена передусім потребами та можливостями науковців і практичних фахівців у вивченні та дослідженні наукових праць основоположників криміналістичного напряму в судовій медицині (М.С. Бокаріуса, М.М. Бокаріуса) та фундаторів вітчизняної криміналістики та судової експертології (В.П. Колмакова, О.Н. Колесниченка, В.О. Коновалової, М.В. Салтевського, Г.А. Матусовського та ін.), які в різні часи працювали в нашому Університеті.

Проєкт має за мету збереження та відновлення наукової спадщини у натуральному і цифровому вигляді, популяризацію раритетних видань серед вчених та студентів, практичних співробітників і правників, яким такі джерела допоможуть краще зрозуміти сутність категорій, явищ, процесів, причинно-наслідкових зв'язків науки криміналістики та судової експертології й сприятимуть пошуку нових наукових напрямів, тенденцій їх розвитку, впровадженню форм і методів у сфери дослідження та удосконалення навчального процесу в Університеті.

Новий науково-просвітницький цифровий проєкт буде охоплювати декілька напрямів. Перший серед них – «Криміналістика та судова медицина в історичному та сучасному вимірах», присвячений 125-річчю від дня народження професора М.М. Бокаріуса, 85-річчю кафедри криміналістики та 220-річчю Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Література

1. Цифрова адженда України – 2020 («Цифровий порядок денний – 2020)». ГС «ХАЙ-ТЕК ОФІС УКРАЇНА», 2016. URL: https://ucci.org.ua/uploads/files/58e78ee3c3922.pdf

2. Цифровізація. Термінологія. Публічна бібліотека територіальної громаді. Блог Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого URL: https://oth.nlu.org.ua/?p=5614

3. Гуржій А., Карташова Л, Підготовка керівників закладів освіти до організації змішаного навчання. Сучасні досягнення в науці та освіті: збірник праць XVII Міжнародної наукової конференції. Нетанія. 2022

4. Спірін О. Інформаційно-цифрові технології віртуального університету післядипломної освіти. 2021 URL: https://lib.iitta.gov.ua/718722/1/%D0%86%D0%A6%D0%A2%20%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D1%83%20%D0%9F%D0%9E.pdf;

5. Спірін О. М. Цифровізація освіти, освітнього процесу // Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України: 2-ге вид., допов. та перероб. Київ: Юрінком Інтер, 2021. С. 1099–1100 URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/730769/1/Цифровізація%20освіти%20Освітнього%20процесу%20Спірін%20ЕБ.pdf

6. Сисоєва С. Цифровізація освіти: педагогічні пріоритети

URL: https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2545/
7. Цифрова бібліотека з криміналістики та судової експертизи URL: https://sites.google.com/nlu.edu.ua/forensics/головна

УДК [027.7:004.77](477.54)
Ганна Тимченко,
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В БІБЛІОТЕЦІ ХНЕУ ІМ. С. КУЗНЕЦЯ

Однією з визначальних характеристик сучасного етапу суспільного розвитку є швидкий розвиток інформаційних технологій.

Цей процес, визначений терміном «цифровізація» (англ. *digitization*) спричинив значні зміни в усіх сферах життя. В 2019 році в Україні було створено Міністерство цифрової трансформації, й відтоді цифровізація в країні охопила всі сфери діяльності [2, с. 124]. Сьогодні поняття «бібліотека» набуває нового змісту. Бібліотечна сфера трансформується, розширюючи свої функції та створюючи нові сервіси [1, с. 105].

Наразі процеси цифровізації охоплюють всі основні види діяльності бібліотеки ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

Бібліотека працює з АБІС УФД/Бібліотека. Версія 3. Це нова версія системи, яка надає більше можливостей відносно попередньої. Автоматизовано всі робочі місця та всі бібліотечні процеси.

Сучасна бібліотека виступає генератором електронних інформаційних ресурсів. Одними з основних напрямів цієї діяльності є формування та подальше наповнення електронних каталогів, що відображають склад документного фонду бібліотеки, та створення власних електронних бібліотек і колекцій.

Електронний каталог https://library-service.com.ua:8443/khkhneu/ є основним інформаційним ресурсом бібліотеки ХНЕУ ім. С. Кузнеця. Доступ до нього надається через сайт бібліотеки. Через електронний каталог користувач може увійти до особистого кабінету, використовуючи для входу номер читацького квитка. В особистому кабінеті знаходиться інформація про замовлені та видані документи, історія пошуку та замовлень.

Інтернет-ресурсом, у формуванні якого безпосередню бере участь бібліотека, є електронний архів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця (репозитарій ХНЕУ ім. С. Кузнеця) http://www.repository.hneu.edu.ua/, який накопичує та зберігає електронні версії публікацій та інших матеріалів, створених науково-педагогічними працівниками, аспірантами та студентами університету, а також надає до них постійний віддалений доступ. Фахівці бібліотеки поповнюють електронний архів ХНЕУ ім. С. Кузнеця, підтримують його ефективну роботу, працюють з електронними документами, наданими авторами.

Теперішній час потребує від бібліотеки створення й впровадження нових сервісів.

Найбільш поширений вид електронного сервісу сьогодні – надання

доступу до електронних документів як локальних, так і мережевих.

Через сайт бібліотеки ХНЕУ ім С. Кузнеця http://library.hneu.edu.ua є можливим доступ до наукометричних реферативних баз даних, Scopus та Web of Science; наукової періодики від URAN та повнотекстової платформи Springer Link; пошукової системи вільного доступу Google Scholar; повнотекстових наукових ресурсів Бібліотеки Європейського Союзу та Бібліотеки Світового банку. У 2024 році 2030 зареєстрованих користувачів університету створили 2089 пошукових запитів у базі даних Scopus, 1100 користувачів – 6398 пошукових запитів у базі даних Web of Science, та 2915 пошукових запитів у базі Springer.

Одним з пріоритетних напрямів діяльності бібліотеки ХНЕУ ім. С. Кузнеця є формування електронної бібліотеки. За допомогою сучасного книжкового сканера оцифровуються праці науковців університету. Доступ до електронних копій цих видань можна отримати через електронний каталог.

Ще одним видом сучасних електронних сервісів є довідкове та інформаційне обслуговування віддалених користувачів через Інтернет.

Користувачі бібліотеки ХНЕУ ім. С. Кузнеця можуть отримати такі віддалені послуги, як надання індексу за УДК для будь-яких публікацій, електронна доставка документів,

консультування з питань створення облікових записів та авторських профілів у наукометричних базах даних Web of Science, Scopus та ін., пошук статей для цитування; відбір тематичних матеріалів для написання робіт, доступ до електронних передплачених періодичних видань, консультування щодо розміщення робіт в репозитарії університету та з питань користування електронним каталогом.

Фахівці бібліотеки проводять моніторинг та аналіз наукометричних показників ефективності наукової діяльності університету. На сайті бібліотеки розміщено електронний ресурс «Бібліометричні профілі науковців ХНЕУ ім. С. Кузнеця», який було створено з метою узагальнення та актуалізації інформації про результати наукової діяльності співробітників університету, їх публікаційну активність, присутність в системі ідентифікації авторів Open Researcher and Contributor ID (ORCID) та в наукометричних базах даних Scopus, Web of Science та Google Scholar.

Однією з можливостей поділитися новинами і досвідом, презентувати свої ресурси та послуги в електронному середовищі є участь бібліотеки в соціальних мережах.

Бібліотека ХНЕУ ім. С. Кузнеця представлена у соціальній мережі Facebook. Сторінка бібліотеки містить повідомлення про заходи бібліотеки, важливі дати та історичні події, іншу цікаву інформацію.

Також бібліотека має свій YouTube канал. Його було створено нещодавно, він розвивається, працівники бібліотеки постійно працюють над створенням нового контенту, спостерігається тенденція до збільшення кількості відвідувачів, підписників та переглядів.

Отже, у сучасних умовах переосмислюються принципи організації бібліотечного простору, методи бібліотечно-інформаційної діяльності, ресурсного забезпечення бібліотечних фондів; бібліотеки прагнуть використовувати у своїй діяльності всі можливості цифровізації [2, с. 131].

Бібліотека ХНЕУ ім. С. Кузнеця впевнено рухається в цьому напрямку.

Література

1. Костирко, Т. М. Ресурси і сервіси університетської бібліотеки в умовах цифрових трансформацій. Бібліотечний

Меркурій. 2022. Вип. 1. С. 105–113. URL: http://vislib.onu.edu.ua/article/view/256413.

2. Макарова, М. Цифрові проєкти у бібліотечній сфері України. Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. 2024. 7(1). С. 123–138. URL: https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.1.2024.307014.

УДК [027.7:01.1:021.4](477.54)НЮУ_ім._Ярослава_Мудрого:004.77

Марина Шевченко,
доктор філософії з інформаційної, бібліотечної та архівної справи, провідний бібліотекар відділу зберігання фондів і ресурсів
НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого

DIGITAL LAW LIBRARY – ПЛАТФОРМА ДЛЯ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ОЦИФРОВАНИХ ІСТОРИКО-ПРАВОВИХ ДЖЕРЕЛ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (НЮУ ім. Ярослава Мудрого) постійно здійснює інформаційно-ресурсну підтримку Університету та академічної спільноти задля високоефективної реалізації освітньої та наукової діяльності. Так, одним із пріоритетних завдань Наукової бібліотеки є оцифрування найцінніших зразків документної спадщини історико-правової тематики та забезпечення більш вільного та зручного доступу до таких джерел інформації. У 2023 році фахівцями Наукової бібліотеки за результатами вивчення запитів користувачів, складу фонду рідкісних видань та аналізу досвіду з оцифрування й реалізації декількох цифрових проєктів було прийнято рішення про оцифрування іноземних видань юридичної тематики та формування нового ресурсу для презентації цифрових копій цих видань.

Фахівцями Наукової бібліотеки спроєктовано, розроблено та створено платформу Digital Law Library (https://sites.google.com/nlu.edu.ua/dll) для забезпечення відкритого доступу до унікальної історико-правової спадщини, що

зберігається у Науковій бібліотеці НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Актуальність даного проєкту полягає в потребі глибшого дослідження науковцями-юристами історичної правової думки як підґрунтя сучасної юридичної науки та практики. Мета проєкту полягає в оцифруванні, збереженні та популяризації унікальної колекції цінних та рідкісних іноземних видань юридичної тематики для підтримки освітнього та наукового процесів у НЮУ ім. Ярослава Мудрого, надаючи та забезпечуючи доступ до вмісту документів завдяки створенню спеціалізованого цифрового ресурсу.

Колекція іноземних видань, яка зберігається у цінному та рідкісному фонді Наукової бібліотеки, датується XVIII – початком XX ст. і сформована з праць видатних юристів, політиків, економістів, істориків англійською, французькою, німецькою, італійською, чеською, польською, угорською тощо мовами, виданих у різних країнах світу. Для оцифрування, перш за все, відбираються наукові праці знаних юристів, підручники, нормативно-правові акти тощо, у яких розкрито такі теми: еволюція правової думки; становлення правових систем різних країн світу; розвиток конституціоналізму та парламентаризму; кодифікація права та її значення для уніфікації правових систем; різні аспекти та проблематика кримінального права та кримінології, міжнародного права та міжнародних відносин, адміністративного права та цивільного права, прав людини та воєнного права тощо.

Оскільки нині Наукова бібліотека працює в умовах обмеженості ресурсів (кадрових, фінансових, матеріально-технічних), фахівцями бібліотеки було здійснено моніторинг та аналіз існуючих безплатних конструкторів сайтів. Для презентації цифрових копій документів перевага була надана Google Sites – сервісу від компанії Google, який є онлайн-конструктором веб- та вікі-сторінок і одночасно безплатним хостингом. Google Sites має низку переваг, серед яких: безплатність сервісу (відсутність плати за доменне ім’я та хостинг), онлайн-редактор веб-сайтів, універсальність (можливість створення сайтів для різних невеликих проєктів), простота у використанні з інтуїтивно зрозумілим інтерфейсом, відсутність необхідності знання мов розмітки (зокрема, HTML), інтегрованість з іншими сервісами від Google для розширення функціональності сайтів, можливість

надання доступу для спільної роботи над сайтом та наповненням, відсутність рекламних банерів, кросплатформеність та адаптованість до різних популярних девайсів тощо.

Для зручності користувачів у Digital Law Library цифрові копії документів згруповано за двома основними розділами: «Галузі права» та «Інші галузі знань». Це обумовлено складом фонду цінних і рідкісних видань Наукової бібліотеки, актуальними запитами користувачів, взаємозв'язком між правом та іншими галузями знань. У розділі «Галузі права» на сьогодні представлено такі галузі права: «Теорія та історія держави та права», «Державне право. Конституційне право», «Цивільне право», «Кримінальне право», «Трудове право», «Міжнародне право», «Церковне право», «Господарське право». Розділ «Інші галузі знань» розподілено на такі галузі: «Економіка», «Філософія», «Політика», «Демографія. Соціологія».

Користувачам перед початком роботи з даним ресурсом потрібно погодитися та прийняти умови правомірного використання матеріалів на стартовій сторінці, оскільки цифрові копії надані для ознайомлення з освітньою та науковою метою. Також для недопущення неправомірного використання цифрових копій фахівцями бібліотеки наноситься водяний знак на кожну сторінку цифрової копії.

Новий ресурс Digital Law Library забезпечить:

доступ до унікальної історико-правової спадщини (можливість працювати з історичними документами та науковими працями, які раніше були доступні лише в приміщеннях читальних зал Наукової бібліотеки);

безкоштовний та відкритий доступ до представлених на платформі матеріалів усім охочим для наукових досліджень та в освітніх цілях (змога зробити правові знання доступними для здобувачів, дослідників, юристів-практиків тощо);

збереження та популяризацію історико-правової спадщини (прагнення зберегти вміст унікальних документів та популяризувати ці документи, у яких відображено розвиток правової думки інших країн та світу загалом);

внесок у розвиток юридичної науки (сприяння поглибленому розумінню правових традицій інших країн, їх порівнянню тощо).

Отже, для якісного та повноцінного забезпечення

інформаційних потреб викладачів та здобувачів НЮУ ім. Ярослава Мудрого Наукова бібліотека продовжує формування якісного та комфортного освітньо-наукового простору та створення нових ресурсів. Зокрема, новостворена платформа Digital Law Library, на якій розміщено цифрові копії цінних та рідкісних іноземних видань XVIII – початку XX ст., має важливе значення в освітньому процесі (використання видань як першоджерел для вивчення історії права, порівняльного правознавства та інших дисциплін; підготовка студентських наукових робіт на основі матеріалів колекції тощо); у науковій діяльності (проведення наукових досліджень з історії права, порівняльного правознавства та інших галузей юридичної науки; підготовка наукових праць на основі матеріалів колекції тощо); у культурно-просвітницькій роботі (популяризація історичної правової думки в суспільстві тощо).

Перспективами подальшого розвитку даного ресурсу є: 1) реорганізація та перебудова на платформу для підтримки міждисциплінарних досліджень (проведення досліджень, що поєднують право, історію, політику, економіку, інші галузі знань); 2) співпраця з бібліотеками та університетами, які мають споріднені колекції документів в Україні та за кордоном; 3) залучення спонсорів та меценатів для підтримки розвитку даного проєкту.

БІБЛІОТЕКА В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ

УДК [027.7:37.017]:[378:005.6]
Євгенія Завеліцька,
студентка 2 курсу 3 групи,
факультету прокуратури,
Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого

БІБЛІОТЕКА ЯК ВАЖЛИВА ЛАНКА У ВИХОВАННІ КУЛЬТУРИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У СТУДЕНТІВ

У контексті сучасних викликів, пов'язаних з доступністю інформації та зростанням порушень академічної етики, роль бібліотеки у формуванні культури академічної доброчесності серед студентів набуває особливого значення.

У 2016 році Українською Бібліотечною Асоціацією, за участі Посольства США був створений проєкт «Культура академічної доброчесності: роль бібліотек», що започаткував новий напрямок у роботі університетської бібліотеки відносно просування політики академічної доброчесності. (два варіанти вступу) Цей процес має кілька рівнів. Перший рівень передбачає первинну ідентифікацію концепту академічної доброчесності, а саме формування у студентів уявлення про етичне університетське середовище шляхом опанування на першому курсі навчальної дисципліни «Академічна доброчесність». Поєднання роботи наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого з кафедрами, зокрема з кафедрою культурології, надає можливість студентам користуватися матеріалами, розміщеними у стандартизованому електронному навчально-методичному комплексі. Наявність цих матеріалів дозволяє дистанційно знайомитись зі змістом і сутністю ключових принципів академічної доброчесності: академічна чесність і етична поведінка при дослідженнях; рівність, справедливість та відсутність дискримінації; підзвітність, прозорість і незалежність; критичний аналіз та повага до аргументованих думок; відповідальність за використання активів, ресурсів і навколишнього середовища; вільне та відкрите поширення знань та інформації; солідарність за чесне поводження з міжнародними партнерами. До цього ж, тут розміщена інформація і

про неприпустимі форми академічної нечесності – плагіат, фабрикацію, фальсифікацію, списування та інші. Цей кейс є корисним не лише у вихованні культури академічної доброчесності, а й суттєвим доповненням для підготовки до семінарів, написання рефератів, повідомлень тощо.

Другий рівень, що впливає на виховання і прищеплення студентам культури академічної доброчесності, полягає у практичному здобутті і закріпленні навичок роботи з тематичними ресурсами, розробленими бібліотекою і знаннєвою інформацією, що здійснюється сектором інформаційно-бібліографічного обслуговування наукової бібліотеки. І як правило, щонайперше, на цьому рівні студенти опановують навичку знаходити релевантну інформацію для написання курсових робіт, рефератів, доповідей, тез доповідей, наукових статей.

Третій рівень фокусується на практичному закріпленні у студентів навичок дотримання академічних стандартів, шляхом надання співробітниками бібліотеки консультацій щодо правильності оформлення наукових робіт, врахування вимог наукових журналів, правил цитування та посилання на джерела при написанні робіт, правил оформлення списку літератури, а також зорієнтують, де і як публікуватись. Важливим є те, що просування практик академічної культури співробітниками бібліотеки університету спонукає студентів до самостійності виконання навчальних завдань, дотримання норм авторського права, доброчесності запозичень і цитувань тощо.

Необхідно звернути увагу на те, що проведення різноманітних заходів, присвячених вихованню культури академічної доброчесності співробітниками бібліотеки нашого університету є доцільними в сучасних умовах. Констатуємо те, що Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого має власний Кодекс академічної доброчесності, який визначає цінності та етичні норми, якими керуються учасники університетської спільноти. Кодекс базується на фундаментальних принципах Великої Хартії Університетів та інших міжнародних документах, що регулюють академічну етику. Бібліотека, усвідомлюючи свою виховну функцію, активно сприяє популяризації Кодексу серед студентської спільноти, використовуючи різноманітні канали комунікації. Прикладом є проведення заходу по обговоренню Кодексу, який відбувся у науковій бібліотеці університету 10 квітня 2025 року, яке перейшло у жваву дискусію щодо методів боротьби з

плагіатом і списуванням, невідворотності відповідальності за порушення академічної доброчесності тощо.

Варто наголосити і на інших заходах, проведених у бібліотеці університету в рамках виховання у студентів культури академічної доброчесності. З метою ознайомлення студентів з досвідом вітчизняних і європейських установ щодо питань подолання академічної недоброчесності, 02.04.2025 року науковою бібліотекою було організовано і проведено бесіду зі студентами на тему «Підходи до вирішення проблеми академічної недоброчеснсті: досвід України і Європи». У ході бесіди зроблено акцент на тому, що особливістю європейського підходу є визнання існування в академічному середовищі академічного етосу – певних чітких моральних настанов та переконань переважної більшості учасників академічної спільноти, що і є запорукою нечисленних випадків порушень у цій царині. Українські ж реалії вказують на те, що подолання практик, які завдають шкоди академічній доброчесності, перебувають у зоні відання права та відповідних юридичних процедур, дія яких не показує високий результат.

Насамкінець, можна зробити такі висновки: бібліотека університету як науково-просвітницький центр відіграє ключову роль у формуванні культури академічної доброчесності у студентському середовищі. Бібліотека забезпечує розуміння неприпустимості академічної нечесності, навчає практичним навичкам оформлення наукових робіт та сприяє вдосконаленню знань, необхідних для якісної академічної діяльності. При цьому, проведення різноманітних просвітницьких заходів сприяє усвідомленню студентами культурної моделі поведінки у науковому середовищі.

УДК 027.7:[37.017:378:005.6]

Олександр Чухіль
студент 2 курсу 3 групи,
факультет прокуратури,
НЮУ імені Ярослава Мудрого

РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ У ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ СЕРЕД СТУДЕНТСТВА

Останнім часом вітчизняна освітньо-наукова спільнота все більше уваги приділяє питанням дотримання правил академічної

доброчесності. За Законом України «Про освіту» (ч. 1 ст. 42) академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів і визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання і впр овадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень У даному акті чітко окреслено й коло її порушень здобувачами освіти, а саме: списування, академічний плагіат, фальсифікація, фабрикація та ін. З огляду на це університетські бібліотеки трансформувалися в майданчики популяризації як культури академічної доброчесності в цілому, так і її фундаментальних цінностей зокрема.

Однак, крім вітчизняного законодавства, питання академічної доброчесності врегульовуються й міжнародними актами. Так, Міжнародний центр академічної доброчесності, що діє при Ратлендському інституті етики Клемсонського університету (Південна Кароліна), ще у 2012 році в документі «Фундаментальні цінності академічної доброчесності» (Fishman) вказав наступні цінності: чесність, довіра, справедливість, повага, відповідальність і відвага. Першою, як видно з наведеного переліку, названо чесність, яка ґрунтується на взаємному розумінні та прийнятті правил дотримання академічної чесності всіма учасниками освітнього процесу, а також на готовності кожного з них сумлінно виконувати свої обов'язки. Зокрема, вона передбачає посилання на джерела при використанні чужих ідей, дотримання авторського права, надання правдивої інформації щодо результатів своєї діяльності, а також об'єктивне оцінювання й самостійне виконання навчальних завдань. Саме на цих аспектах була зосереджена увага на онлайн-вебінарі «Академічна доброчесність: поняття, проблеми дотримання, відповідальність за порушення», який відбувся 15 квітня 2025 року у науковій бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Учасники заходу не обійшли увагою і способи запобігання порушення академічної чесності, одним із яких є звернення до сектору інформаційно-бібліографічного обслуговування наукової бібліотеки. Варто додати, що співробітники даного сектору на постійній основі не лише надають актуальну інформацію, а саме матеріали стосовно дотримання академічної доброчесності й запобігання плагіату, а й допомагають

здобути й використовувати навички роботи з інформацією й тематичними ресурсами, представленими на вебсайті наукової бібліотеки.

Наступна фундаментальна цінність академічної доброчесності – довіра, вона, крім того, є ще й важливим елементом академічної роботи. Довіра до наукових результатів інших додає нам упевненості у проведенні своїх власних наукових досліджень. Вважаємо невипадковим той факт, що саме згадане питання було головним при обговоренні Кодексу академічної доброчесності Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, яке відбулося в науковій бібліотеці університету 10 квітня 2025 року. Увага була приділена цілям Кодексу, як-от сприяння формуванню академічного середовища, у якому кожен член університетської спільноти може займатися своєю діяльністю в умовах взаємної поваги й отримання позитивних емоцій від роботи, навчання й ведення наукових досліджень».

Важлива фундаментальна цінність академічної доброчесності – це справедливість, яка досягається шляхом дотримання чітко окреслених правил і вимог, що забезпечує рівне ставлення до всіх учасників освітнього процесу – студентів, викладачів й адміністрації. На цьому було наголошено і на вищезгаданому бібліотечному заході з обговоренням Кодексу академічної доброчесності університету. Так, учасники висловили думку, що члени університетської спільноти дотримуються принципів рівності, справедливості, рівних можливостей, уникають і не допускають жодної форми дискримінації.

Аналіз такої важливої фундаментальної цінності академічної доброчесності, як повага, показав, що вона проявляється у визнанні значущості спільної участі у навчанні, відкритості до різних точок зору і цінуванні розмаїття ідей та підходів. Примітно, що окресленій проблемі була приділена увага учасниками тематичної бесіди на тему «Підходи до вирішення проблеми академічної доброчесності: досвід України і Європи», проведеної співробітниками бібліотеки університету 2 квітня 2025 року.

Необхідно наголосити, що така фундаментальна цінність академічної доброчесності, як відповідальність широко

обговорювалася на згадуваному вже онлайн-вебінарі «Академічна доброчесність: поняття, проблеми дотримання, відповідальність за порушення». Ключовими посилами стало те, що кожен представник академічної спільноти несе особисту відповідальність за свої вчинки, а також сприяє дотриманню спільних норм, підтримуючи прикладом належну поведінку і реагуючи на випадки їх порушення. У результаті обговорення усі учасники заходу дійшли спільної думки, що бути відповідальним у сфері академічної доброчесності означає протистояти випадкам її порушення й негативному тиску з боку інших учасників освітнього процесу, при цьому власна чесна діяльність слугує прикладом для інших.

Коли мова йде про відвагу, важливу фундаментальну цінність академічної доброчесності, це означає, що підтримувати культуру доброчесності недостатньо лише на рівні слів, потрібно мати силу волі, щоб втілювати ці цінності в життя, навіть коли це вимагає сміливості перед труднощами або тиском. Окреслене питання висвітлювалося на онлайн-вебінарі «Академічна доброчесність: поняття, проблеми дотримання, відповідальність за порушення».

Як підсумок можна констатувати, що роль бібліотеки в популяризації фундаментальних цінностей академічної доброчесності серед студентства дуже важлива. Співробітники бібліотеки нашого університету активно працюють над підвищенням рівня інформаційної обізнаності своїх користувачів, оперативно поширюють інформацію про етичніпринципи в освіті. Особливо результативним є проведення різноманітних заходів, передусім з такої актуальної теми, як академічна доброчесність, які допомагають усвідомити, що лише тоді, коли доброчесність стане щоденною практикою, ми зможемо будувати систему освіти, яка не лише навчає, а й виховує, – систему, де знання мають цінність, а успіх досягається завдяки чесності, зусиллям і повазі до інших. До цього нас закликає бібліотека – надійний партнер академічної спільноти університету.

ДИСТАНЦІЙНА ФОРМА НАВЧАННЯ ТА НОВІТНІ БІБЛІОТЕЧНІ ПРАКТИКИ

УДК 027.7[004.77:027.7](477.54)НЮУ_ім._Ярослава_Мудрого

Ірина Бова,
Ірина Друшляк,
Наукова бібліотека
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

БІБЛІОТЕЧНІ СЕРВІСИ Й ПОСЛУГИ З ОБСЛУГОВУВАННЯ КОРИСТУВАЧІВ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Виклики й випробування, з якими довелося стикнутися протягом останніх років, – пандемія коронавірусу, російська агресія й воєнний стан – мають певний вплив на організацію роботи університетських бібліотек. Так, фахівці різних відділів Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (далі – НБ, Наукова бібліотека, бібліотека), як і більшості бібліотек, змушені були модифікувати процеси обслуговування читачів, бо дистанціювання навчання потребувало нових сервісних рішень, переведення традиційних форм на онлайн-комунікацію. Крім того, НБ доводиться не лише підвищувати якість звичних послуг з обслуговування потреб читачів, а й освоювати сучасні засоби й вдаватися до нових практик.

Так, під час дистанційного обслуговування, новацією, завдяки впровадженню якої вдалося певним чином вдосконалити процес своєчасного повернення літератури, став сервіс «Електронний обхідний лист». Дана програма розроблена за ініціативи Наукової бібліотеки, спільно з Центром інформаційних технологій технічної підтримки автоматизованої системи університету (далі – АСУ) на базі acs.nlu.edu.ua. Електронна послуга дозволяє віддаленим користувачам дізнатися про наявність або відсутність заборгованості. При цьому з метою інформування користувачів про існування заборгованості співробітник НБ робить скриншот електронного формуляра читача в автоматизованій бібліотечній системі й надсилає до особистого кабінету студента в АСУ.

Крім того, завдяки повній автоматизації процесів

обслуговування через Електронний каталог зі сторінки вебсайту НБ користувачі отримали можливість оперативного доступу до свого електронного формуляра, де вони у змозі самостійно його переглянути й ознайомитися з переліком книг, отриманих у бібліотеці, дізнатися дату, місце видачі й строк повернення. Даний сервіс і новації в онлайн-обслуговуванні користувачів забезпечують прозорість процесу і гнучкість виконання освітніх завдань, допомагають учасникам освітньо-наукового процесу швидко розібратися з питаннями ліквідування читацької заборгованості онлайн.

Ще одна нова практика в обслуговуванні користувачів – оформлення «Електронної заміни втраченої літератури» через інтернет-магазин видавництва «Право». Для чіткості, зручності й розуміння того, як треба діяти читачу, фахівці бібліотеки розробили інструкцію онлайн-заміни з детальним викладом послідовності дій і схематичною візуалізацією на сайті Наукової бібліотеки. Співробітник бібліотеки за допомогою різних каналів комунікації (електронної пошти, інтернет-засобів зв'язку – месенджерів Viber, Telegram, WhatsApp) надсилає реквізити книг, які вважаються рівноцінною заміною втраченим і які необхідно придбати на сайті видавництва. Після отримання копії квитанції про сплату бібліотекар підписує електронний обхідний лист користувачу. Вигоду від такого сервісу отримують усі зацікавлені особи: користувачі, бібліотека, видавництво. Завдяки цьому фонди бібліотеки оновлюються сучасною літературою й значно прискорюється процес заміни втраченої літератури. Наприклад, у 2023 році зроблено заміну на 94 465 грн, а у 2024 році – на 211 585 грн.

Варто зупинитися ще на одному. На початку війни й у процесі дистанційного обслуговування бібліотека запровадила послугу використання поштових перевізників («Укрпошта», «Нова пошта»). Для отримання й повернення літератури користувачами кожен працівник абонемента навчальної літератури встановив застосунок «Нової пошти», оскільки саме цим каналом найчастіше користуються читачі. В свою чергу студентам і викладачам достатньо замовити у бібліотекаря необхідну літературу й кур'єрську доставку. Слід додати, що посилки з підручниками надходять не тільки з території України, а й з-за кордону. Саме такий новий сервіс прискорює процес повернення

або видачі літератури користувачам, які не мають можливості відвідати бібліотеку особисто. У 2022 році сервісом скористалися 1695 відділених читачів, у 2023 році – 1995, а у 2024 році – 950 користувачів.

Не менш важливо й те, що бібліотека університету постійно працює над удосконаленням послуг онлайн задля підвищення якості обслуговування користувачів. Це можливо передусім завдяки організації освітньо-наукового контенту для електронної аудиторії й забезпеченню необмеженого доступу до нього. Для цього постійно підтримується належний стан сервісів вебсайту бібліотеки. Зокрема, йдеться про те, що користувачі мають змогу звертатися на електронну пошту бібліотеки, скористатися онлайн-сервісом «Наші працівники завжди готові допомогти» і залишити власний запит для отримання зворотного зв'язку. Мова йде про дистанційні інформаційно-бібліографічні довідки, визначення індексу УДК, здійснення електронної доставки документів та інше.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що всі вказані зміни в бібліотечній діяльності є необхідними, оскільки покращують сервісність обслуговування читачів онлайн і надають можливість підвищувати бібліотечно-інформаційний рівень послуг в умовах війни.

УДК [027.7:37.018.43]"364"
Юлія Главчева,
Тетяна Палєй,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ТА ВОЄННОГО СТАНУ

З перших тижнів воєнного стану українські університети вимушені були перейти на такий режим роботи, який би забезпечував відновлення роботи в нових небезпечних умовах. НТУ «ХПІ» відновив роботу в дистанційній формі наприкінці березня 2022 р. Бібліотека мала складне завдання – швидко адаптувати свої послуги до нових небезпечних умов. На основі аналізу інформаційних запитів та завдань університету

проводилися зміни в організації роботи бібліотеки.

На першому етапі переважала робота в онлайн-форматі, який надавав можливості користувачам та співробітникам безпечно комунікувати за рахунок використання інформаційно-комунікаційних технологій. Разом з цим, для обслуговування користувачів в оффлайн форматі, з червня 2022 р. в будівлі бібліотеки в черговому режимі також працювали співробітники. На цьому етапі відбулися зміни: зміни та перерозподіл завдань та функцій співробітників у підрозділах; навчання новим навичкам та супровід співробітників; створення робочих груп для виконання завдань за напрямами; використання інформації в електронному форматі; перегляд стратегії збереження та формування власних ресурсів; підходів до надання доступу до зовнішніх академічних ресурсів.

На другому етапі, після повернення всіх співробітників на робочі місця, знову були проведені зміни в організації роботи та в обслуговуванні користувачів. На цьому етапі збільшилася кількість користувачів, які приходили безпосередньо до бібліотеки. Щоб підтримати якісний рівень надання інформаційних послуг, було забезпечено баланс між оффлайн та онлайн форматами обслуговування. Ключову роль в забезпеченні оперативного надання послуг мають запроваджені іновації в роботі. Серед них: започаткування діяльності Інформаційно-ресурсного центру «Без бар'єрів» та Центру публікаційної підтримки; упровадження платформи електронного Видавництва Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут». Співробітників Інформаційно-ресурсного центру «Без бар'єрів», нагороджено Дипломами переможців на конкурсі «Бібліотекар року 2023» у номінації «За кращій інноваційний проект», що проводиться серед бібліотекарів Харківського зонального методичного об'єднання бібліотек закладів вищої освіти III-IV рівня акредитації, до складу якого входять бібліотеки Харківської, Полтавської та Сумської областей.

Науково-технічною бібліотекою обрано стратегію розвитку, яка спрямована на гнучкість та динамічні зміни в роботі для забезпечення якісної реалізації освітньої, наукової та культурно-просвітницької функцій бібліотеки в поточних умовах. **НТУ «ХПІ» ранжований в першому міжнародному рейтингу**

THE Online Learning Rankings 2024, який оцінює найкращу онлайн-підготовку студентів у глобальному масштабі [1]**.** Згідно THE Online Learning Rankings 2024 Національний технічний університет «ХПІ» потрапив до групи з 14-ти університетів світу, які отримали світове «срібло», та очолив топ-3 українських навчальних закладів з якісною системою дистанційної освіти [2]. Цей високий результат підтверджує вірно обрану стратегію бібліотеки. Бібліотека, як один з основних підрозділів університету має формувати академічну культуру користувачів та сприяти всебічній підтримці безперервності навчального процесу, збереженню якості освіти і науки.

Література

1. Online Learning Rankings 2024: results announced. *Times Higher Education (THE)*. URL: https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings/online-learning-rankings-2024-results-announced (дата звернення: 25.04.2025).

2. ХПІ – український лідер з онлайн-навчання міжнародного рейтингу – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». *Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»*. URL: https://www.kpi.kharkov.ua/ukr/2024/12/12/hpi-ukrayinskyj-lider-z-onlajn-navchannya-mizhnarodnogo-rejtyngu/ (дата звернення: 25.04.2025).

УДК 027.7:004.9

Ауріка Коляда,
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК НОВИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИХ БІБЛІОТЕК

У контексті цифрової трансформації вищої освіти та зростання вимог до якості інформаційно-бібліотечного обслуговування, гейміфікація постає як перспективний інструмент модернізації діяльності науково-технічних бібліотек. Застосування ігрових механік у бібліотечному середовищі сприяє не лише підвищенню рівня залученості користувачів, а й активізації їхньої пізнавальної діяльності, особливо в умовах технічного профілю навчального закладу. На прикладі науково-технічної бібліотеки

Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» (НТБ «ХАІ») простежується потенціал гейміфікації як чинника інтеграції інноваційних підходів до формування інформаційної культури студентів інженерних спеціальностей.

На думку О. Скаченко [1], гейміфікація в бібліотечній сфері виступає ефективним інструментом для візуалізації та популяризації наукових результатів, що сприяє активному залученню користувачів до взаємодії з бібліотекою. У своєму дослідженні, присвяченому проєкту «12+ книг року», вона підкреслює, що інтерактивні форми презентації, зокрема за допомогою інструментів візуалізації, значно підвищують ефективність комунікації між бібліотекою та її аудиторією. У контексті нашого дослідження, підхід О. Скаченко може бути адаптований для створення інтерактивних платформ, що поєднують гейміфікаційні елементи з візуалізацією наукових досягнень університету. Це дозволить не лише ефективно презентувати наукові результати, але й стимулювати інтерес студентів та науковців до активної участі в бібліотечних ініціативах, сприяючи формуванню інноваційного іміджу бібліотеки як центру наукової комунікації.

На думку М. Шленьової та А. Коляди [2], гейміфікація виступає одним із найефективніших засобів залучення молодіжної аудиторії до роботи з інформаційними ресурсами науково-технічних бібліотек. У контексті цифрової трансформації, коли традиційні формати подачі знань втрачають привабливість, саме гейміфіковані підходи дозволяють перетворити бібліотечну взаємодію на динамічний, мотивуючий і пізнавальний процес. Авторки наголошують, що молодь, орієнтована на цифрові платформи, з більшою готовністю долучається до заходів, які містять ігрові елементи, конкуренцію, систему винагород тощо. У контексті нашого дослідження, ідеї М. Шленьової та А. Коляди є надзвичайно актуальними. Бібліотека технічного ЗВО може застосовувати гейміфікаційні механіки не лише для популяризації ресурсів, а й для формування сталої інформаційної культури майбутніх інженерів. Доцільним є проведення інтерактивних заходів на технічну тематику, створення мобільних додатків з елементами гри для ознайомлення з фондами та послугами, а також партнерство з IT-спільнотою для розробки

персоналізованих сервісів.

Таким чином, застосування гейміфікації в діяльності НТБ «ХАІ» дозволить не лише розширити інструментарій залучення користувачів, а й створити умови для ефективної інтеграції бібліотеки в цифровий освітній простір університету.

Гейміфікація у бібліотечній сфері передбачає використання таких елементів, як бали, досягнення, рейтинги, віртуальні нагороди, сюжетні завдання та змагання, що мотивують користувачів до активнішого залучення в інформаційно-освітні процеси. У науково-технічних бібліотеках, зокрема у НТБ «ХАІ», гейміфікаційний підхід може ефективно поєднуватися з тематичним наповненням, орієнтованим на авіаційно-космічну галузь.

Серед перспективних напрямів гейміфікації в діяльності НТБ «ХАІ» слід виокремити:

Гейміфіковані бібліотечні квести та інтерактивні екскурсії для студентів першого курсу, які не лише знайомлять їх з ресурсами та сервісами бібліотеки, а й формують навички самостійного пошуку науково-технічної інформації.

Освітньо-пізнавальні онлайн-вікторини та тематичні челленджі («Тиждень космічної науки», «Інженерний інтелект», «Бібліотечні перегони») з використанням платформи Kahoot, Google Forms, Classcraft тощо, що сприяють повторенню й закріпленню навчального матеріалу та актуалізують наукові джерела бібліотеки.

Система внутрішньої мотивації для користувачів: впровадження рейтингової системи «активного читача», накопичення балів за участь в бібліотечних заходах, публікації у бібліотечному блозі, участь у створенні тематичних виставок або мультимедійних проєктів.

Гейміфікація інформаційної грамотності шляхом створення мінікурсів із базовими навичками користування електронними ресурсами, з візуалізацією прогресу, нарахуванням досягнень, сертифікатів та можливістю «переходу на новий рівень».

Реалізація зазначених підходів у діяльності НТБ «ХАІ» дозволить не лише активізувати студентську молодь, але й трансформувати образ бібліотеки як інноваційного, динамічного та корисного освітнього простору. Важливим є також те, що

гейміфікація забезпечує гнучкий підхід до різних цільових аудиторій – від першокурсників до аспірантів, надаючи бібліотеці інструменти для персоналізації інформаційних послуг.

Література:

1. Скаченко, О. О. (2019). Використання ігрової моделі гейміфікації у соціокультурній діяльності бібліотек. Бібліотечний меркурій, 2(22), 218–229. https://doi.org/10.18524/2304-1447.2019.2(22).180377

2. Шленьова, М. Г. & Коляда, А. А. (2025). Гейміфікація в науково-технічних бібліотеках як засіб залучення молодіжної аудиторії. «Актуальні питання сучасного соціогуманітарного знання»: XVI Міжвузівський науково-практичний семінар, 4 берез. 2025 р., м. Харків, Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут». https://doi.org/10.5281/zenodo.15122133

УДК 027.7:37.018.43

Михайло Харламов,
Національний університет цивільного захисту України;
Павло Пасічник,
Національний університет цивільного захисту України

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ ТА РОЛЬ БІБЛІОТЕКИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Процес дистанційного навчання в Національному університеті цивільного захисту України (НУЦЗ України) регламентований тимчасовим порядком організації освітнього процесу із використанням технологій дистанційного навчання у Національному університеті цивільного захисту України, що був затверджений у липні 2023 року. Він був розроблений з метою встановлення єдиних правил організації освітнього процесу та проведення підсумкового контролю у Національному університеті цивільного захисту України у дистанційному режимі та є обов’язковим для використання всіма структурними підрозділами НУЦЗ України.

Основними видами навчальних занять за технологіями

дистанційного навчання є: лекція, семінарське заняття, практичне та лабораторне заняття, консультація тощо. Зазначені види занять проводяться зі здобувачами вищої освіти усіх форми навчання (денної, заочної) дистанційно у синхронному або асинхронному режимі відповідно до навчального плану та графіка навчального процесу. При цьому максимально використовуються: системи дистанційного навчання Університету MoodleNUCZU, системи тестування OpenTest2, відкритих хмарних сервісів дистанційного навчання Google ClassRoom, та Google Forms, безкоштовних платформ засобів віддаленого відеозв'язку Zoom, WebEx, Viber, Skype тощо для проведення занять у формі відео-конференцій, для дистанційного спілкування зі здобувачами вищої освіти щодо виконання ними індивідуальних навчальних планів, проведення екзаменаційних сесій та атестації.

Синхронний та асинхронний режими проведення навчальних занять вимагають відповідного технічного забезпечення учасників освітнього процесу. Варто передбачити можливість повторного виконання навчальних та контрольних завдань із використанням певних технічних засобів на випадок технічних збоїв під час проведення занять. У синхронному режимі здобувачі вищої освіти можуть: приймати участь у лекційних та семінарських заняттях; виконувати тести в системі Moodle; захищати окремі види робіт (лабораторні роботи, курсові проекти (роботи) тощо) із використанням відеоінструментів Skype, Zoom тощо; брати участь в усних формах контролю (усна відповідь, презентація та захист проектів тощо) із використанням відеоінструментів Skype, Zoom індивідуально або в групах; брати участь в онлайн-семінарах та онлайн-форумах із використанням відеоінструментів Skype, Zoom або в чатах на платформах дистанційного навчання (наприклад, Moodle), у закритих групах Facebook та ін.; виконувати інші завдання, визначені робочою програмою навчальної дисципліни.

В асинхронному режимі здобувачів вищої освіти можуть: виконувати завдання на платформі Moodle; виконувати роботи у текстових редакторах (Word та ін.) та надсилати викладачеві файли з виконаними завданнями електронною поштою на сторінки дисциплін у системі Moodle, в один із месенджерів (Viber, WhatsApp, Facebook тощо) або іншими засобами поштового зв'язку (за відсутності гаджетів або доступу до мережі Інтернет);

виконувати курсові роботи (проекти), практичні та лабораторні роботи та інші навчальні завдання, визначені робочою програмою навчальної дисципліни, розміщувати їх у системі Moodle (внутрішні повідомлення, чати, ресурс

«Завдання»), надсилати викладачеві через електронне листування та у месенджери Viber, Telegram, WhatsApp.

Бібліотека в НУЦЗ України також працює в дистанційному режимі. З метою покращення та осучаснення обслуговування читачів бібліотека регулярно проводить онлайн-опитування викладачів та здобувачів вищої освіти – "Сучасна бібілотека очима користувачів". Максимально відбувається оцифровування навчальних, методичних та наукових матеріалів, що є в наявності в бібліотеці. В бібліотеці НУЦЗ України створений та успішно працює "Електронний репозитарій", в якому усі викладачі закладу вищої освіти розміщують усі свої матеріали (як тільки вони виходять друком) в своїх акаунтах із загальним доступом, щоб усі зацікавлені могли ознайомлюватися із науковими та методичними здобутками працівників університету. Бібліотека в режимі дистанційної роботи на своїй сторінці на сайті закладу вищої освіти організовує різноманітні тематичні віртуальні виставки на соціально-гуманітарні та наукові теми з підбором літератури та матеріалів в цифровому форматі. На сторінці бібліотеці можна перевіряти свої роботи на плагіат. Таким чином, дистанційне навчання та участь в ньому бібліотеки в НУЦЗ України здійснюється новітніми формами та методами та згідно законодавства нашої держави.

УДК [027.7-021.131:378-026.731]:004

Maryna Shlenova,
National Aerospace University
"Kharkiv Aviation Institute"

VIRTUAL LIBRARY MODELS FOR SUPPORTING MOBILE LEARNING IN THE TRAINING OF FUTURE SPECIALISTS IN LIBRARY, INFORMATION, AND ARCHIVAL STUDIES

In the context of the ongoing transformation of the educational environment driven by the rapid advancement of digital technologies, the development of learning models that ensure flexibility,

individualization, and interactivity in the educational process has become particularly relevant. One such model is the virtual library, which operates as a component of a mobile learning environment designed to support the professional training of future specialists in library, information, and archival studies.

According to Tu & Hwang [5], mobile learning, which leverages the capabilities of smart devices, can effectively overcome temporal and spatial constraints in education. This is especially pertinent to the field of librarianship, where future professionals must not only acquire traditional competencies but also develop digital literacy and proficiency in using information systems, databases, electronic catalogues, and related tools.

A Mobile Learning Supported Virtual Library (MLSVL) represents an intelligent system that integrates the functions of a traditional library, a digital repository, a learning environment, and an analytical platform. Such a system is aimed at providing comprehensive support for educational activities through mobile applications, hybrid web interfaces, cloud services, and integration with learning management systems (LMS) such as Moodle, Canvas, or Google Classroom.

Key components of mobile-enabled virtual library models include:

Digital Content Module:

Facilitates the storage, description, search, and dynamic updating of learning materials in various formats, including PDF, EPUB, SCORM, and HTML5. Relevant practices include the application of metadata standards such as Dublin Core and MARC 21, the ontological description of resources, and integration with services like the Google Scholar API, which enhances automated collection expansion capabilities.

Mobile UX Layer:

Implemented via cross-platform mobile applications (e.g., Flutter, React Native) or responsive web interfaces, this layer ensures seamless user interaction. It provides offline access, push notifications, and interactive features such as text highlighting, commenting, and annotation. Additionally, it supports voice search, QR code scanning, and in-app navigation within the library environment.

Learning Analytics Engine:

This component collects and analyzes data on user behavior,

including frequency of access, types of content viewed, task completion rates, and levels of user engagement. These insights support evidence-based refinement of learning strategies and system personalization.

Recommendation and Personalization Layer:

Machine learning algorithms (e.g., collaborative filtering, decision trees, reinforcement learning) are employed to generate personalized collections of educational materials. The system analyzes not only search queries but also temporal patterns, content preferences, and individual learning paces to optimize content delivery.

Integration Module with Mobile Learning Environments:

The virtual library model should be seamlessly integrated with mobile learning management systems (LMS) or eLearning platforms via standardized APIs (e.g., xAPI, LTI, SCORM). This integration ensures continuity in the learning experience, enabling students to access bibliographic resources within the context of their current learning activities – such as video lectures, quizzes, or online discussions.

The proposed virtual library model is integrated into the mobile learning environment and performs multiple key functions:

Information Retrieval: Provides students with access to a wide range of electronic resources, including monographs, periodicals, dissertations, and multimedia materials.

Educational and Communicative**:** Facilitates the use of interactive platforms for collaboration, source commenting, and academic discussions.

Institutional and Identificational**:** Contributes to the creation of a learning environment tailored to the specific needs of training future professionals in library, information, and archival studies.

Motivational and Mediational: Implemented through gamification elements, personalized recommendation systems, and simulation-based training scenarios [1].

The technological foundation of the model incorporates cloud services, mobile applications, adaptive web interfaces, and artificial intelligence systems to analyze students' educational activity and generate individualized learning trajectories. Future specialists in library, information, and archival science are thus empowered to access educational materials – textual, audio, and video – at their own pace. Interactive sessions with instructors then provide opportunities for reflection, critical analysis, and the practical application of acquired

knowledge.

Particular attention within the virtual library's structure is given to the implementation of constructivist principles [2], which conceptualize learning as the active construction of knowledge based on personal experience. In this regard, a mobile virtual library serves not only as a content repository, but also as a dynamic environment for the development of new knowledge, critical thinking skills, and information literacy.

In the context of the digital transformation of education – particularly in the post-pandemic era – virtual library models integrated into mobile learning environments are gaining increasing relevance. Such a model functions not merely as a repository of digital content, but as a dynamic, adaptive, and mobile-accessible platform that provides future specialists in library, information, and archival science with informal, personalized, and context-aware access to knowledge.

It is important to highlight that mobile microlearning refers to the delivery of knowledge in small, focused units that can be immediately applied in practice. A virtual library can support this approach by organizing content into logically complete segments enhanced with gamified elements, thereby increasing learner engagement and motivation.

Tu & Hwang [5] emphasize the potential of integrating intelligent systems with mobile learning environments to predict academic performance, design targeted educational strategies, and enhance the accessibility of knowledge. Within this framework, a virtual library, operating in synergy with mobile learning, emerges as an intelligent component of an institution's digital learning ecosystem.

Consequently, virtual library models that support mobile learning environments should be grounded in the principles of personalization, openness, adaptability, and pedagogical relevance. Such models represent not only a new format for accessing educational resources but also a comprehensive system for cultivating digital educational culture – one that aligns with contemporary demands and fosters the intellectual mobility of future professionals.

References

1. Acheampong E., Agyemang F. G. (2021). Enhancing academic library services provision in the distance learning environment with mobile technologies. The Journal of Academic Librarianship, 47(1), 102279. https://doi.org/10.1016/j.acalib.2020.102279

2. Gunn, H. (2007). Virtual Libraries Supporting Student Learning. School Libraries Worldwide, 8(2), 27–37. https://doi.org/10.29173/slw7108

3. Shlenova, M. (2025). Innovative teaching methods for future specialists in library, information, and archival studies. Молодь і ринок. 3/325, 121–127. https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.326148

4. Shlenova, M. (2025). Formation of an innovative educational environment for training specialists in library, information, and archival sciences in higher technical education institutions. Modern Science, Economy and Digital Innovation: Collection of Scientific Papers "International Scientific Unity" with Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference. March 12-14, 2025. Bucharest, Romania. 179–183. https://doi.org/10.5281/zenodo.15017399

5. Tu, Y.-F. & Hwang, G.-J. (2020), "Transformation of educational roles of library-supported mobile learning: a literature review from 2009 to 2018", The Electronic Library, 38(4), 695–710. https://doi.org/10.1108/EL-10-2019-0230

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БІБЛІОТЕЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 027.7:[004.8:001.893]

Alisa Gladyševa,
Mykolas Romeris University, Vilnius

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THE ETHICAL NAVIGATION OF KNOWLEDGE: THE ACADEMIC LIBRARY'S ROLE IN SAFEGUARDING RESEARCH INTEGRITY

In the digital epoch, academic libraries are evolving from ordinary repositories of books into central hubs of knowledge dissemination, research support, learning, and innovation. One of the most transformative forces behind this evolution is Artificial Intelligence (AI). However, academic integrity remains a foundational principle in scholarly work, ensuring the authenticity and reliability of research outputs. It has been noted that the emergence of Artificial Intelligence (AI) technologies has introduced both opportunities and challenges in maintaining this integrity. Consequently, academic libraries are uniquely positioned to guide researchers in the responsible use of AI tools.

While Artificial Intelligence (AI) presents advantages in academic research, its improper use carries significant implications for academic integrity. Although AI can support language enhancement and streamline certain aspects of scholarly communication, the purpose of this study centers on the potential risks associated with the misuse of AI in academic research. Therefore, the emphasis of this research is on identifying and addressing the potential misuses of AI within academic practice – specifically, the overreliance on AI-generated content and the gradual erosion of critical thinking skills. The integration of Artificial Intelligence (AI) into academic research has transformed various aspects of the research process, from literature reviews to data analysis. The convenience of AI tools, such as ChatGPT, has led some students to depend heavily on them for assignments, potentially bypassing the development of essential research and writing skills. This overreliance can result in work lacking originality and critical engagement. Excessive dependence on AI may impair the development of critical thinking, as outsourcing cognitive tasks to machines can erode the ability to analyze, evaluate, and synthesize information independently.

A study by Gerlich (2025) demonstrated that high trust in AI correlates with reduced critical thinking capabilities [1, p.13] It have shown that while AI can aid decision-making and enhance efficiency, it often leads to reduced analytical skills when overused. [1, p.23].

However, the integration of AI also raises concerns about potential misuse, including plagiarism and the generation of fabricated data. The opacity of AI algorithms can obscure information sources, complicating efforts to verify accuracy and uphold academic standards: AI data can be inaccurate or misleading, emphasizing the need for careful verification [2]. Cases have emerged where AI tools created fictitious citations and datasets, misleading readers and undermining research validity [3]. In consequence, such misuse violates ethical standards and erodes trust in scholarly communication. The use of AI-generated content without proper attribution can constitute an ethical breach. Unauthorized use of AI-generated content without attribution constitutes academic dishonesty [3].

Academic libraries have recognized these challenges and are proactively developing resources and guidelines to assist researchers. For example, the University of Arkansas Libraries have created a comprehensive guide on AI and academic integrity, offering definitions, ethical considerations, and instructions for citing AI sources [4]. Such initiatives underscore the evolving role of libraries – not only in providing access to information but also in shaping the ethical frameworks within which research is conducted. Mykolas Romeris University also issued the April 16, 2024 directive by the Rector (Order No. 1I-73): "On the Approval of the Procedure for the Use of Generative Artificial Intelligence Tools in the Study Process at Mykolas Romeris University." [5, p. 7]. This document establishes general rules for the use of generative AI in the university's study process, particularly for assignments, written papers, and final theses. It outlines the scope of AI tool usage, ethical principles, responsibility, and academic honesty. Furthermore, MRU and its library are collaborating with academic institutions with the aim of striking a balance between harnessing the capabilities of AI and upholding academic integrity. Since by offering training sessions, developing clear guidelines, and fostering discussions on ethical AI use, libraries are playing an essential role in guiding researchers through the complexities introduced by these technologies [6, p. 57-61]. While AI technologies offer valuable tools for academic research, their misuse can compromise academic integrity. Therefore,

the focus must be on guiding researchers and students through methodological support, offering training, and cultivating an environment that prioritizes ethical AI use – specifically, how AI should and should not be used in accordance with established policies. This research advocates that libraries promote the use of AI as a secondary tool only, supported by detailed and context-sensitive approaches.

Literature

1. Gerlich M. AI Tools in Society: Impacts on Cognitive Offloading and the Future of Critical Thinking / M. Gerlich // Societies. – 2025. – Vol. 15, No. 1. – P. 6.

2. Shin D. Embodying algorithms, enactive artificial intelligence and the extended cognition: You can see as much as you know about algorithm / D. Shin // Journal of Information Science. – 2021. – Vol. 49. – P. 18–31. – [CrossRef].

3. Northwestern University Libraries. Academic Integrity & Citing AI [Electronic resource]. – 2025. – Access mode: https://libguides.northwestern.edu/ai-tools-research/acad-integ .

4. University of Arkansas Libraries. AI and Academic Integrity [Electronic resource]. – 2023. – Access mode: https://news.uark.edu/articles/69364/libraries-provide-guidance-on-using-artificial-intelligence-in-higher-education.

5. Mykolo Romerio universiteto Rektoriaus įsakymas Nr. 1I-73 "Generatyvinio dirbtinio intelekto įrankių naudojimo Mykolo Romerio universiteto studijų procese tvarka" [Electronic resource]. – 2024. – Access mode: https://www.mruni.eu/wp-content/uploads/2024/04/GDI-irankiu-naudojimo-MRU-studijose-tvarka_viesinimui.pdf.

6. Clarivate. Human at the centre: The role of librarians in shaping academic AI / Clarivate // Research Information. – 2024, November 25. – Access mode: https://www.researchinformation.info/viewpoint/human-at-the-centre-the-role-of-librarians-in-shaping-academic-ai/

УДК 027.7:004.8
Владислав Мельниченко,
Головний спеціаліст юридичного
відділу комунальної власності та приватизації
управління юридичного забезпечення
Департаменту управління активами
Запорізької міської ради (м. Запоріжжя, Україна)

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЙОГО РОЛЬ У БІБЛІОТЕКАХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Розвиток інформаційного суспільства та стрімкий прогрес у сфері цифрових технологій створюють нові виклики й можливості для закладів вищої освіти.

Одним з найбільших викликів для бібліотеки ЗВО є велика кількість рутинної роботи: каталогізація, обробка нових надходжень, обслуговування запитів користувачів. Технології ШІ можуть автоматизувати ці процеси, що дозволить бібліотекарям більше уваги приділяти творчій і дослідницькій роботі. Наприклад, алгоритми обробки природної мови (NLP Natural Language Processing)можуть автоматично створювати описи для нових книг, класифікувати матеріали за темами та додавати ключові слова [1].

Фахівці стверджують, що таке масове впровадження та розгортання NLP також коштує дорого. Звіт McKinsey показав, що автоматизація від NLP призведе до того, що 8% робочих місць застаріють. Однак у звіті також стверджується, що це призведе до створення 9% нових робочих місць. Що стосується точності результатів, передові моделі NLP повідомили про 97% точність за тестом GLUE [1].

ШІ відкриває нові можливості для доступу до інформації. Зокрема, технології розпізнавання тексту дозволяють оцифровувати старовинні рукописи, книги та архівні документи, роблячи їх доступними для дослідників і студентів. Крім того, ШІ здатен аналізувати великі масиви текстів і створювати семантичні пошукові системи, які знаходять матеріали на основі їхнього змісту, а не лише ключових слів [2].

Завдяки ШІ здобувачіта викладачі отримують доступ до ресурсів іншими мовами, що значно розширює їхні можливості для досліджень. Наприклад, система на основі ШІ може перекладати статті або книги в реальному часі, полегшуючи роботу з

іншомовними джерелами.

Зазначимо, що навчальні платформи на основі ШІ можуть синхронізуватися з бібліотечними системами, дозволяючи викладачам автоматично додавати необхідні матеріали до курсів. Крім того, бібліотеки можуть надавати доступ до інтерактивних навчальних інструментів, таких як симуляції, тестові завдання або віртуальні лабораторії [2].

Ще один виклик – збереження людського фактору. Автоматизація не повинна повністю заміняти спілкування з бібліотекарями, які володіють унікальними знаннями та можуть запропонувати креативні рішення, що виходять за межі алгоритмічних рекомендацій. Загалом, із часу виникнення досліджень про прототипи ШІ, першого електронного комп'ютера, створеного у 1939 році Джоном Атанасоффим та Кліффордом Беррі, а до того згадуваних у 1826 році Джонатаном Свіфтом у «Мандрах Гулівера», коли була вигадана «машина, яка допомагала вченим писати книги, генерувати нові ідеї й навіть складати філософські трактати [3].

У реаліях сьогодення бібліотеки ЗВО можуть використовувати ШІ і для створення мультимедійного контенту. Алгоритми можуть допомогти у створенні навчальних відео, інтерактивних презентацій чи навіть віртуальних виставок, які поєднують архівні матеріали з сучасними технологіями. На нашу думку, для успішного використання ШІ у бібліотеках ЗВО важливо враховувати такі аспекти: бібліотекарі мають розуміти основи роботи з ШІ, щоб ефективно використовувати його інструменти та контролювати їхню роботу. Перед повноцінним впровадженням доцільно тестувати нові технології у невеликих масштабах, оцінюючи їхню ефективність і можливі ризики.

Підбиваючи висновки, слід зазначити, що на основі вивченого матеріалу нами було встановлено, що штучний інтелект є потужним інструментом для трансформації бібліотек закладів вищої освіти. Використання ШІ уможливить значно покращити обслуговування користувачів завдяки персоналізації послуг, автоматизації рутинних завдань і вдосконаленню пошуку інформації. Чат – боти та алгоритми NLP допомагають забезпечити швидке та якісне обслуговування, а OCR – технології відкривають доступ до унікальних архівних матеріалів. Завдяки можливостям ШІ бібліотеки можуть інтегруватися в навчальний

процес, надаючи доступ до інтерактивних навчальних інструментів та мультимедійного контенту.

Загалом, баланс між автоматизацією та збереженням традиційних функцій бібліотек забезпечить їхній розвиток як сучасних інтелектуальних центрів, що відповідають вимогам інформаційного суспільства.

Література

1. Що таке обробка природної мови (NLP) та як вона може використовуватися у бізнесі. IT компанія – METINVEST.DIGITAL – Айті послуги в Києві та Україні. URL: https://metinvest.digital/ua/page/1052 (дата звернення: 17.04.2025).

2. ПРОВІДНІ OCR МОДЕЛІ ДЛЯ РОЗПІЗНАВАННЯ ТЕКСТУ НА ЗОБРАЖЕННЯХ UNIVERSUM. Молодіжна наукова ліга Архів. URL: https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1125 (дата звернення: 17.04.2025).

3. Історія штучного інтелекту: цікаво про розвиток технології. Частина 1 | Kyivstar Business Hub. Kyivstar Business Hub – корпоративний блог для бізнесу. URL: https://hub.kyivstar.ua/articles/istoriya-shtuchnogo-intelektu-czikavo-pro-rozvitok-tehnologiyi-chastina-1 (дата звернення: 17.04.2025).

УДК 027.7:004.8

Тамара Нетяга
студентка магістратури,
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»,
м. Харків, Україна

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В БІБЛІОТЕКАХ

Стрімкий розвиток технологій штучного інтелекту стимулює академічні бібліотеки до їх застосування. Штучний інтелект відрізняється від традиційних комп'ютерних систем своєю здатністю вирішувати завдання, які зазвичай потребують людського інтелекту.

У багатьох країнах провідні бібліотеки розпочати впровадження штучного інтелекту. Про це зазначають українські та зарубіжні науковці. Зокрема вони визначають декілька напрямів

його застосування [1–4]: системи контролю та рекомендацій; пошук інформації; оцифровування та збереження; чат-боти та віртуальні помічники; аналіз тексту та інтелектуальний аналіз даних; створення та генерування змісту; послуги доступності; Прогнозна аналітика для управління колекцією; безпека інформації та даних; послуги мовного перекладу.

Успішний досвід у зазначених аспектах мають: Бібліотека Конгресу США, Бібліотека Джеймса Б. Ханта Університету штату Північна Кароліна, Бібліотека Університету Джонса Гопкінса в США, Бібліотека Берлінського університету імені Гумбольдта в Німеччині [2].

Однією з ключових тенденцій є створення інтелектуальних просторів, де технології AI використовуються для автоматизації рутинних процесів та покращення якості обслуговування. Наприклад, у США бібліотеки впроваджують роботів-помічників, які забезпечують доставку книг із сховищ, що значно прискорює обслуговування читачів. У Великобританії бібліотеки використовують інтелектуальні системи для аналізу читацьких уподобань, пропонуючи персоналізовані рекомендації на основі історії позик, подібно до алгоритмів стрімінгових платформ.

Важливим напрямком є розробка довідників і навчальних матеріалів з використання ШІ. У Великобританії The Alan Turing Institute пропонує бібліотекарям ресурси, присвячені етичним аспектам роботи зі штучним інтелектом, тоді як у Канаді бібліотека Університету Торонто створила спеціальний інструментарій AI Toolkit for Librarians, який містить практичні поради з використання ChatGPT та інших AI-інструментів для пошуку інформації та підготовки довідкових матеріалів.

Найцікавішим є досвід бібліотек Китаю, про який зазначають китайські дослідники Y. Huang, A. M. Cox, J. Cox, 2023) [3] та відмічають українські вчені Г. Шемаєва, Т. Костирко, А Прилуцька [4]. Бібліотеки університетів Китаю на основі технологій штучного інтелекту активно впроваджують інтелектуальні системи, організують центри інтелектуального обслуговування користувачів, створюють інноваційні платформи, формують екосистеми відкритих даних, створюють розумні бібліотеки.

Окремо варто відзначити роль AI у створенні чат-ботів для довідкової діяльності. Такі боти, як Ask Jamie у Сінгапурі або

віртуальні помічники у бібліотеках Гарварду, значно полегшують роботу персоналу, беручи на себе відповіді на типові запитання, пошук книг і навіть допомогу у формуванні бібліографічних списків. Крім того, сучасні бібліотеки Європи та інших регіонів світу використовують AI-інструменти для редагування текстів, генерації ключових слів і метаданих, що прискорює процес каталогізації. Такі платформи, як Grammarly або ChatGPT, допомагають бібліотекарям готувати анотації та інші аналітичні документи.

Бібліотеки українських університетів поступово долучаються до використання сучасних інструментів ШІ. Більшість з них використовують ChatGPT, Gemini, Canva, Leonardo. Для створення бібліотечного медіа контенту (назв виставок, заходів, гасел змагань, постів у соціальних мережах, сценаріїв для буктрейлерів) використовують здебільшого ChatGPT. Для перекладу – Deepl 2, ResearchRabbit; для зображень, відео – Leonardo AI, DALL-E 3; Runway [4]. Крім того, українські бібліотеки починають використовувати AI для присвоєння індексів, ключових слів і тегів до нових надходжень. Це особливо актуально для великих наукових бібліотек, де потрібно обробляти сотні книг і статей щодня. Крім того, алгоритми машинного навчання допомагають оптимізувати управління фондами, прогнозуючи попит на певні видання . Також багато українських бібліотек використовують інструменти ШІ перекладу текстів (наприклад, DeepL або Google Translate). Деякі бібліотеки також експериментують із створенням AI-асистентів, які можуть перекладати анотації або навіть цілі розділи книг у режимі реального часу.

Отже, штучний інтелект значно змінює роботу бібліотек, підвищуючи ефективність їхньої роботи та покращуючи доступ користувачів до інформації. Проте, незважаючи на всі переваги, важливо не забувати про людський фактор, який залишається ключовим у роботі бібліотек як культурних та освітніх інституцій. ШІ відкриває нові можливості для розвитку, але бібліотеки повинні залишатися місцем для збереження знань і живого спілкування між людьми.

Література

1. Мамедова С. І. Застосування штучного інтелекту в бібліотеках у контексті цифрової трансформації суспільства.

Культурологічний альманах. 2023. № 4. С. 231–238. https://almanac.npu.kiev.ua/index.php/almanac/article/ view/301

2. Маранчак Н. Використання штучного інтелекту в цифровому маркетингу бібліотечної галузі України: зарубіжний досвід і перспективи. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. Т. 6. № 1. С. 172–184.

3. Huang Y., Cox A. M., Cox J. Artificial Intelligence in academic library strategy in the United Kingdom and the Mainland of China. The Journal of Academic Librarianship. 2023. V. 49. № 6. https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0099133323001118

4. Shemaieva H. V., Kostyrko T. M., Prilutska A. E. . Artificial Intelligence in Academic Libraries: Foreign and Ukrainian Experience. *University Library at a New Stage of Social Communications Development. Conference proceedings*. 2024 (9. P. 316-324. https://doi.org/10.15802/unilib/2024_318411

УДК 027.7:004.8

Аліна Федорова,
студентка 2 курсу
Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут»

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА РОБОТУ БІБЛІОТЕК

У сучасному інформаційному суспільстві стрімкий розвиток цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ), відкриває нові горизонти для всіх сфер життя, включаючи бібліотечну діяльність. Бібліотеки, як центри збереження знань і доступу до інформації, мають адаптуватися до нових умов, забезпечуючи ефективне обслуговування користувачів та впроваджуючи інноваційні сервіси. Технології ШІ поступово стають потужним інструментом у модернізації усіх аспектів бібліотечної роботи, змінюючи підходи до управління інформаційними ресурсами, обслуговування читачів, аналітичної діяльності.

Вагомий внесок у дослідження впливу штучного інтелекту на бібліотечну діяльність зробили такі українські вчені, як: О. Івашкевич, Н. Маранчак, Г. Шемаєва, Т. Костирко, Т. Ярошенко [1–4]. Вони розкривають сучасні та перспективні

напрями використання штучного інтелекту в бібліотеках; порушують питання переосмислення бібліотечної діяльності у зв'язку із сплеском розвитку продуктів та послуг на основі штучного інтелекту.

Серед основних напрямів впливу ШІ на бібліотечну діяльність можна виділити:

інтелектуалізацію роботи з бібліотечними ресурсами;

модернізацію та впровадження нових послуг та сервісів;

менеджмент та маркетинг на основі ШІ.

Завдяки впровадженню технологій ШІ змінюються підходи до інформаційно-бібліотечних процесів, зокрема позначається інтелектуалізація роботи з бібліотечними ресурсами. Технології штучного інтелекту здійснюють вплив на індексацію контенту, каталогізацію, класифікацію; створення та вилучення метаданих; реферування та резюмування інформації; семантичний аналіз текстів, мультимедіа [1; 2].

Штучний інтелект впливає на підвищення ефективності бібліотечних послуг та сервісів, зокрема сприяє модернізації пошукових систем, виявленню цитувань, організації консультування, розвитку довідкових сервісів, чат-ботів на основі інтелектуальних технологій. Також ШІ надає можливості для аналізу великих масивів даних (Big Data). ШІ допомагає обробляти ці дані, виявляти закономірності та приймати обґрунтовані управлінські рішення.

Значний вплив технології ШІ здіснюють на аналітичну діяльність. Штучний інтелект може бути використано для аналізу поведінки користувачів, визначення їхніх уподобань і потреб. Це дає змогу бібліотекам пропонувати більш персоналізовані послуги та ресурси, що підвищує задоволеність користувачів. Крім того дослідниками зазначається, що інтелектуальний аналіз даних використовується в онлайн-бібліотечних системах для вивчення інформаційних потреб та поведінки користувачів [2].

Інтелектуальні технології змінюють не тільки способи пошуку документів та інформації, але й зумовлюють [1-4]:

зміни форм наукової комунікації;

створення у бібліотеках інтелектуальних просторів для експериментів та навчання;

розгортання співпраці з колегами, спеціалістами зі штучного інтелекту;

підготовку відповідних кадрів.

Запровадження штучного інтелекту в бібліотечну сферу вимагає детального вивчення та уважного розгляду різних аспектів, включаючи захист приватності, доступність технологій та збалансування з традиційними практиками бібліотек.

Водночас важливо забезпечити етичне впровадження технологій штучного інтелекту: зберігати конфіденційність, поважати авторські права, уникати упереджених алгоритмів. Для цього потрібні фахівці нового типу – інформаційні аналітики, медіатори, цифрові куратори знань.

Отже, штучний інтелект створює нові виклики і водночас від відкриває нові можливості в інформаційно-бібліотечній сфері. Інтеграція ШІ – не лише технічне оновлення, а й стратегічний напрям розвитку бібліотек. Бібліотеки отримують змогу бути активним учасником інтелектуального життя суспільства.

Література

1. Івашкевич О. В. Штучний інтелект в акустиці функціонування книгозбірень України. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 2. С. 97–101.

2. Маранчак Н. Використання штучного інтелекту в цифровому маркетингу бібліотечної галузі України: зарубіжний досвід і перспективи. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. – 2023. – Т. 6. – № 1. – С. 172–184.

3. Шемаєва Г. В., Костирко Т. М. Імплементації штучного інтелекту в бібліотечну діяльність. *University Library at a New Stage of Social Communications Development* : матеріали IX Міжнар. конф., (м. Дніпро, 03.10–04.10.2024 р.). Дніпро, 2024. URL: http://conflib.diit.edu.ua/Conf_univ_Library_2024/paper/view/31451/18386

4. Ярошенко, Т. Штучний інтелект в бібліотеках: бути чи не бути? *Бібліотечна планета*. 2023. № 2 (100). С. 39–41.

ЕМОЦІЙНИЙ ТА ФІЗИЧНИЙ СТАН ЛЮДИНИ У КРИЗОВІ ЧАСИ : ЯК ДОПОМОЖЕ БІБЛІОТЕКА?

УДК 027.7:[378:37.091.59]

Микита Кравцов,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВЗАЄМОДІЯ БІБЛІОТЕК ТА СТУДЕНТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОГО І КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА УНІВЕРСИТЕТУ

У сучасних умовах, коли вища освіта в Україні зазнає впливу зовнішніх викликів, зокрема повномасштабної війни, важливою залишається роль академічних інституцій у збереженні та розвитку не лише навчального, а й культурно-громадського простору. У місті Харкові, попри складну безпекову ситуацію, триває активне студентське життя.

Частина студентів навчається дистанційно, інші – у змішаному форматі, поєднуючи навчання з участю в громадських ініціативах.

Одним із важливих інструментів формування студентської активності виступає студентське самоврядування. Його співпраця з університетськими бібліотеками відкриває нові можливості для реалізації освітніх, наукових та культурно-просвітницьких заходів.[1,2]. Прикладом такої ефективної взаємодії є діяльність Наукового бібліотечного комплексу Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Бібліотека не лише виконує традиційну функцію забезпечення доступу до джерел інформації, а й надає простір для реалізації студентських ініціатив: проведення лекцій, дискусій, культурних зустрічей, клубних заходів, кіновечорів тощо. Так, спільно з Радами факультету міжнародного та європейського права і факультету адвокатури було організовано тематичний захід до Дня святого Валентина та Міжнародного дня дарування книг. Під час події студенти обмінювалися книгами, ділилися враженнями від прочитаного, а також обговорювали тематику любові в контексті правничої професії. Завершенням став кіновечір із переглядом стрічки про кохання між двома юристами.

Крім того, у рамках всеукраїнської ініціативи «Вікімарафон 2025» було проведено спільний тренінг із

редагування Вікіпедії, організований бібліотекою та студентським самоврядуванням. Такий захід мав на меті популяризувати культуру відкритих знань, формувати в студентів навички критичного мислення, інформаційної грамотності та академічного письма. Студенти отримали практичний досвід створення та редагування енциклопедичних статей, що, у свою чергу, сприяє формуванню активної громадянської позиції.[3]

Таким чином, Науковий бібліотечний комплекс НЮУ імені Ярослава Мудрого трансформується в мультифункціональний освітньо-культурний простір, що підтримує студентські ініціативи, заохочує до творчості та сприяє розвитку критично мислячої молоді.

Висновки. Співпраця бібліотек зі студентським самоврядуванням є важливим чинником інтеграції освітнього, наукового й культурного середовища. Вона сприяє створенню майданчика для обміну ідеями, реалізації студентських ініціатив, формуванню лідерських навичок і забезпечує розвиток критичного мислення та академічної культури серед молоді.

Література

1. Бобовик В. Роль студентського самоврядування у студентському житті. Молодь, наука, бізнес : матеріали Всеукраїнської студ. інтернет-конф., (м. Миколаїв, 02-03 жовтня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С 349-351.

2. Кулик М. М. Командне лідерство: Місія академічних бібліотек для впровадження відкритої науки. Роль командного лідерства в бібліотеці: досвід, перспективи: Наукова бібліотека ДБТУ. Круглий стіл, 10 квітня 2025 р. Харків: ДБТУ, 2025. С. 42-49.

3. Мамон В. ВІКІПЕДІЯ як платформа для реалізації актуальних завдань зі стратегічного розвитку академічних бібліотек України в інформаційну добу / В. Мамон, О. Лобойко // Стратегії розвитку бібліотек : від ідеї до втілення : матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. 9–13 квіт. 2024 р., м. Київ / М-во освіти і науки України. Нац. техн. ун-т України “КПІ ім. Ігоря Сікорського”, Наук.-техн. б-ка ім. Г. І. Денисенка, ВГО Укр. бібліот. асоц. ; відп. за вип. С. Барабаш. – Електрон. вид. – Київ, 2024. – С. 36–40. – DOI: https://doi.org/10.20535/2024.306037 (дата звернення: 11.11.2024).

УДК 027.7:028.02-048.67
Ніна Стеценко,
Наукова бібліотека
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

БІБЛІОТЕКА ЯК ПРОСТІР ДЛЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО ПЕРЕЗАВАНТАЖЕННЯ ЧЕРЕЗ ПОПУЛЯРИЗАЦІЮ ЧИТАННЯ

Представники студентської спільноти університетів є, як правило, читачами бібліотеки. Однак у сучасних реаліях, йдеться про повномасштабне вторгнення, введення воєнного стану, постійні обстріли, у багатьох із них спостерігається певний рівень стресу і тривожності. Крім того, серед них є ті (і їх кількість постійно зростає, оскільки воєнні дії тривають вже четвертий рік), у кого близькі або друзі перебувають у лавах Збройних Сил України, через що додається відчуття неспокою, тривоги, бо дуже хвилюються за їх здоров'я і життя, особливо з огляду на жорстокість, нелюдське поводження, лють військовослужбовців армії рф. Не можна не згадати й того, що на психоемоційний стан студентів також помітно впливають навчання у прифронтовому місті, іноді думки стосовно ситуації нині, майбутнього, тобто того, що буде після навчання, тощо. Розуміючи усе це, університетські бібліотеки докладають зусиль до облаштування простору, створення лаундж зон, коворкінгу, виставково-ігрових локацій, буктрейлерів для підтримки психоемоційного здоров'я студентів, зокрема, і через популяризацію читання.

Наукова бібліотека НЮУ імені Ярослава Мудрого як партнер Української Бібліотечної Асоціації спрямовує свою діяльність (ураховуючи рекомендації) на популяризацію читання і книги, підвищення ролі бібліотеки в житті молоді, перетворення їх на центри віталітету, простори підтримки відвідувачів. Такі спрямування набувають неабиякого значення, оскільки в останні роки через низку чинників, як-от військова агресія росії проти України, що позначилася певним чином на формуванні звички і потреби в читанні, а також падіння випуску і продажу книжок, спостерігається відчуження українців у цілому і студентства зокрема від книги. За інформацією державної наукової установи «Книжкова Палата України імені Івана Федорова», станом на 1

січня 2023 року видано лише близько 0,23 книжки на душу населення. Крім вказаного, на рівень читання, безумовно, вплинула й інформаційна глобалізація, споживання «швидкої» інформації із соціальних мереж, доступного відеоконтенту. Підтвердженням суттєвого зменшення читання в українському суспільстві стало і дослідження «Читання в контексті медіаспоживання та життєконструювання» (2020): якщо у 2018 році 11% опитаних стверджували, що читають щодня, то у 2020 році лише 8% дорослого населення заявили, що читають щоденно. При цьому частка читачів віком від 18 років, які читають щонайменше раз на тиждень, становить всього 18%. Не менше занепокоєння викликають результати дослідження рівня читання дітей і дорослих у 2024 році «Зміцнення позиції української книги», проведене Українським інститутом книги. Як виявилося: щодня, або майже щодня читають лише 16 % осіб, кілька разів на місяць – 17%, ніколи – 34%, кілька разів на тиждень – 16%, кілька разів на рік або рідше – 14%. Дану статистику університетська бібліотека використовує і намагається модифікувати процеси й засоби популяризації читання.

Опитування студентів, проведене під час присвяченого Всесвітньому дню рідної мови заходу, який відбувся 21 лютого 2025 року у науковій бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, показало, що художню літературу читають: щодня – 19%, кілька разів на тиждень – 20%, кілька разів на місяць – 24%, кілька разів на рік – 37% студентів. Вбачається, що такі показники читання не можуть не позначитися на загальному розвитку й ерудованості людини, її психоемоційному стані (на жаль, нині спостерігається тенденція до їх зниження). Звісно, за такого стану справ посилюється значення бібліотеки як помічника, ментора, наставника, консультанта тощо.

Саме беручи все сказане до уваги, стратегією розвитку читання на 2023–2032 роки «Читання як життєва стратегія» передбачено, зокрема, підвищення роль бібліотеки університету у всебічній підтримці прагнення студентства до читання, оскільки саме бібліотеки є тими установами, в яких одними з базових елементів суспільного розвитку і його складових є культура, наука і освіта.

Саме безупинна, наполеглива повсякденна робота фахівців

здатна не лише викликати інтерес до того чи іншого твору, тієї чи іншої наукової публікації, а й залучити студентство, науковців до жвавого обговорення, дискусії. У нагоді стане організація і проведення в лаундж зонах, коворкінгах, виставково -ігрових локаціях круглих столів, тематичних виставок, бесід тощо.

Усе наведене зайвий раз підтверджує, що популяризація книги й читання в умовах воєнного стану – важливе завдання кожного співробітника бібліотеки, а їх робота має спрямовуватися як на долучення студентства до різних активностей, заходів, що мають на меті підвищення рівня освіченості й культурного розвитку кожного представника студентської спільноти, так і на підтримку й відновлення їх психоемоційного стану. Для досягнення бажаних результатів співробітники наукової бібліотеки нашого вишу заохочують студентів до участі в: формуванні тематичних локацій, оформленні книжкових виставок, конкурсах на кращого читця, оглядах літератури, брейн-рингах, читацьких клубах, літературних вечорах тощо. Завдяки цьому дійсно накопичується корисний досвід: студенти не тільки відвідують заходи, а й стають активними учасниками промоції читання та психоемоційно перезавантажуються.

Крім того, популяризація читання відбувається під час екскурсій до арт-простору художньої галереї університету та участі в літературно-мистецьких заходів, на яких студенти декламують поетичні твори. Із цією метою організовуються конкурси на кращого читця поезії, де у виконанні студентів і викладачів звучать вірші Тараса Шевченка, Василя Симоненка, Ліни Костенко, Олександра Шенькарука, Максима Рильського, Василя Симоненка, Уласа Самчука та ін. Така спільна діяльність бібліотеки і студентства, за свідченням студентів, позитивно впливає на усвідомлення важливості й користі постійного читання художньої літератури, часом рятує від психоемоційного тиску воєнного стану, допомагає відійти від важких реалій воєнного стану, перезавантажитися, відпочити.

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ПРАКТИКИ

УДК [[021.4:027.081]:004.77]В.Порайко(217/2025)

Андрій Бойда,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ПОШУКИ ДЖЕРЕЛ ПРО ВАСИЛЯ ПОРАЙКА У БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДАХ В УКРАЇНІ У 2017–2025 рр.

Кожен молодий науковець завжди зберігає в собі сили для наукових пошуків. Хоч ми і живемо в епоху цифровізації, де все більше джерел стають доступними для дослідника не виходячи з дому, все ж доводиться віднаходити час на роботу з оффлайн-сховищами. Не винятком є бібліотеки та архіви, де зберігаються великі об'єми інформації поза оцифрованими колекціями. Для цього є спеціально відведені зали і зачасту створені комфортні умови для читання та безпосередньо праці з джерелами та історіографією.

Власний досвід показує, що зважаючи на дію військового стану в державі від 24 лютого 2022 р., цінність оффлайн-ресурсів лише зростає. Особисто автору часто доводиться з цим стикатись під час написання власної дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі історії. Хоч і поступити на омріяну спеціальність вдалось лише у вересні 2023 р., все ж задум писати дисертацію на тему громадсько-політичної діяльності Василя Порайка (1888–1937) була ще в шкільні роки. Тоді в бібліотеку автор навідувався вкрай рідко. Це було пов'язано з тим, що в 2014–2017 рр. ще не було достатньо навичок дослідницької роботи і фізичних можливостей працювати над темою.

Перша спроба опрацювати тему була на зламі 2017–2018 рр. Тоді за допомогою бібліотечних фондів при Державному архіві Івано-Франківської області вдалось відшукати статтю одного з перших дослідників В. Порайка, вчителя історії с. Устя Снятинського (нині Коломийського) району Івано-Франківської області Якова Воєвідки. Хоч і стаття була написана у відвертому компартійному стилі (а інакше б її не пропустила локальна цензура), все ж її цінність полягає в тому, що в ній є багато невідомих фактів з офіційної біографії Василя Порайка [5].

Також, були віднайдені інші газетні матеріали, які поки що лише є надбанням для дисертаційного тексту.

Перша публікація на тему дисертації вийшла ще у 2020-му р. Тоді були залучені як джерела з власної бібліотеки, так і з фондів наукової бібліотеки ПНУ імені Василя Стефаника. У 2021-му р. довелось звертатись до бібліотечних фондів НБУ імені В. І. Вернадського (Київ), ЛННБУ імені Василя Стефаника (Львів) та ІФ ОУНБ імені Івана Франка (Івано-Франківськ), де вдалось опрацювати велике число періодики 1900-х–1930-х рр. і завершити конкурсну роботу про В. Порайка під назвою «Підкорювач вершин». Цю роботу не вдалось захистити через початок повномасштабної агресії рф проти України 24 лютого 2022 р. Поряд з цим, віднайдена автором в бібліотеках газетна періодика та інші джерела стали в нагоді для чотирьох наукових публікацій категорії «Б» в 2022 – 2024 рр. у наукових журналах «Сіверянський літопис» [1–3] та «Галичина» [4].

В 2022 р. автор зміг зареєструватись читачем в Одеській національній науковій бібліотеці, де протягом останніх трьох років міг вчасно і якісно замовляти скановані копії необхідної для дисертаційної роботи періодики УСРР 1920 – 1930-х рр. Окремої уваги заслуговує видання «Шквал» № 20 за 18 травня 1929 р., де було поміщено фотографію В. Порайка на урядовому засіданні як генпрокурора і нарком'юста УСРР в 1927–1930-му рр. Оперативність одеських бібліотекарів і досі вражає, адже знаходячись під частими обстрілами, а подекуди і без електропостачання, вони завжди оперативно надсилають замовлені автором матеріали в хорошій якості.

2024 р. переважно пройшов без активних пошуків поза межами Івано-Франківська. Опрацьовуючи ОУНБ імені Івана Франка, вдалось віднайти багато корисного матеріалу діаспорного походження. Окремої ваги має журнал «Снятин», який видавався М. Бажанським у Детройті (США) в 1960 – 1970-х рр. При опрацюванні випусків часопису вдалось відшукати багато невідомих фактів з життя покутського містечка Снятин, де проживав В. Порайко в 1910–1914 рр.

Отже, можна констатувати, що починаючи з 2014 по 2025 рр. бібліотечні фонди стали одними із провідних місць у пошуку основного масиву інформації для власної дисертації. Після 2022 р. немає фінансової можливості поїздок в Одесу чи Київ, але є

можливість отримувати скановані копії онлайн.

Література

1. Бойда А. Основні юридичні процеси щодо посмертної реабілітації В.І. Порайка в 1954–1957 рр. Сіверянський літопис. 2023. № 2. С. 79–90.

2. Бойда А. Постать Василя Порайка у свідченнях Миколи Межуєва (за матеріалами слідчої справи). Сіверянський літопис. 2024. № 5. С. 121–134.

3. Бойда А. Причини фізичної ліквідації Василя Івановича Порайка в 1937 р. Сіверянський літопис. 2022. № 4. С. 99–114.

4. Бойда А. Участь Василя Порайка та братів Гоївих в роботі секції Українського Студентського Союзу в м. Снятин (1911-1921). Галичина, 2024. Ч. 37. С. 140–149.

5. Воєвідка Я. Славний земляк [Василь Іванович Порайко]. Ленінська правда. 1977. 25 грудня. № 168. С. 2–3.

УДК 025.5:[004.77:027.7]:027.7(477.54)НЮУ_ім._Ярослава_Мудрого

Вікторія Брагінська,
Вікторія Щабельник,
Наукова бібліотека
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ: ЗМІНА ФОРМАТІВ

Під час війни бібліотеки закладів вищої освіти України зіткнулися з численними викликами, серед яких вимушене переселенням працівників (як наслідок, брак кадрів), викладачів і студентів, руйнування чи пошкодження інфраструктури, а також обмеження (іноді відсутність упродовж значного проміжку часу) доступу до інформаційних ресурсів, зумовлене пошкодженням через постійні атаки мобільних вишок, ліній електропередач тощо. За таких умов зміна форматів бібліографічного обслуговування на дистанційний вид діяльності стала очевидною і невідворотною. Наукова бібліотека НЮУ імені Ярослава Мудрого, адаптуючись до нових реалій, трансформувалася у багатофункціональну електронну платформу, щоб забезпечувати цілодобовий доступ до науково-освітніх ресурсів. При цьому онлайн-сервіси й віддалена комунікація

стали ключовими під час виникнення робочих питань, особливо з огляду на збільшення інформаційних потреб користувачів.

Як показує аналіз роботи інформаційно-бібліографічного відділу, майже за всіма основними напрямами діяльності наукової бібліотеки кількість завдань й обсяги збільшилися. Зокрема, у 2022 році, коли відділ працював он-лайн у складі двох осіб, електронний каталог (ЕК) поповнився 10225 новими бібліографічними записами. Співробітники виконували тематичні пошуки в ЕК (надійшло 7900 запитів), формували списки літератури (65) і визначали індекси УДК на наукові праці (680). У 2023 році до ЕК додано 15177 бібліографічних записів, виконано 7000 тематичних пошукових операцій, сформовано 450 списків літератури й визначено 312 індексів УДК на наукові праці. У 2024 році до ЕК внесено 17340 записів, здійснено 6800 тематичних пошуків, складено 610 списків літератури й визначено 300 індексів УДК. В цілому за рік надається близько 10000 довідок, а кількість проблемно-орієнтованих довідок щорічно збільшується на 2000, тобто помітна динаміка.

Незважаючи на надскладні умови воєнного часу та прифронтового міста, акцент інформаційно-бібліографічного обслуговування науково-освітніх запитів університетської спільноти залишався незмінним, щоправда, тоді, коли вільний доступ до інформації та електронних ресурсів був можливий 24/7.

Варто додати, що, попри інновації і модернізацію, основною консолідованою платформою для тематично-орієнтованої взаємодії з користувачами є веб-сайт бібліотеки, оскільки сформовано зручні механізми доступу до інформаційного контенту й основних бібліотечних ресурсів.

Не можна оминути увагою того, що розширенню можливостей електронного каталогу сприяє його розвиток і ефективне наповнення повнотекстовими матеріалами, удосконалення інформаційно-пошукової системи. Завдяки цьому, зокрема, стало можливим надання відкритого доступу до повнотекстових документів і метаданих публікацій. Загальна кількість повнотекстових елементів електронного каталогу складає: посилання на повні тексти – 43081, електронні ресурси – 25492, що є потужним банком знань як для студентства, так і для науковців. Формат посиленої роботи з електронними ресурсами

дозволяє зміцнювати інформаційно-тематичний потенціал інформаційно-пошукової системи при опрацюванні довідково-бібліографічних матеріалів, систематизованих бюлетенів нових надходжень і біобібліографічних покажчиків тощо.

Крім того, добре зарекомендував себе формат ресурсів власної генерації з актуальних тем і проблем, а саме: бібліотрансформери («Ярослав Мудрий – державотворець і просвітитель: до 1045-річчя з часу народження»,), книжкові закладки (Encyclopedia Britannica: до 255-річчя від часу першого видання), інформдайджести («Магдебурзьке право» (700 років (1324) від часу надання Магдебурзького права м. Володимиру та 530 років (1494) – м. Києву)»), історичні дискурси («Незалежна Україна: історичний дискурс»), інформаційні досьє («Революція гідності: шлях до історії: до Дня Гідності та Свободи»), бібліомарафони (Бібліомарафон до 375-річчя від часу обрання гетьманом Війська Запорозького Богдана Хмельницького), лонгриди («День спротиву окупації Автономної Республіки Крим та міста Севастополя»), уроки пам'яті («Перша Конституція України – Конституція Пилипа Орлика 1710 року».), медіа подорожі («З видимого пізнавай невидиме…» : медіа подорож по світу Сковороди), медіададжасти ("Небесна сотня. Герої не вмирають..."), бібліомікси ("Володимир Мономах: бібліомікс до 970-річчя від дня народження (1053–1125)"), віртуальні книжкові тури (Російсько-українська війна). Впроваджені нові сервіси та ресурси власної генерації, зокрема, згадані ресурси розміщені на офіційному сайті бібліотеки й в соціальних мережах (Facebook, Instagram, Telegram, LinkedIn), що забезпечує оперативне інформування про нові надходження, події та консультації.

Наукова бібліотека НЮУ ім. Ярослава Мудрого активно розвиває інформаційну грамотність користувачів. Співробітники інформаційно-бібліографічного сектору створюють довідкові матеріали, покажчики, бюлетені нових надходжень, надають консультації з ефективного пошуку інформації та користування електронними ресурсами. Проводяться навчальні заходи, презентації та індивідуальні консультації у форматі Міні-студії "#Cyfra_Library", оновлюється ресурс «Інформаційна культура студента».

Серед цифрових ініціатив – електронний ресурс «На допомогу організації науково-дослідної роботи» з добіркою нормативних документів, методичних матеріалів та зразків

оформлення наукових праць. Також діє освітній портал «Академічна доброчесність: плагіат та авторські права», який містить актуальні матеріали щодо академічного письма, дотримання стандартів (ДСТУ), перевірки на плагіат і доступ до курсу з академічної доброчесності тощо.

Варто згадати й те, що в Науковій бібліотеці НЮУ імені Ярослава Мудрого активно проводяться профорієнтаційні заходи, спрямовані на правову просвіту школярів. Зокрема, співробітниками сектору інформаційно-бібліографічного обслуговування також надається інформаційна підтримка під час підготовки команд учнів Харківських ліцеїв до Всеукраїнських турнірів юних правознавців. Так, у 2023/2024 рр. підготовлено 80 тематичних списків літератури: «Інформаційна безпека в Україні: загрози та шляхи їх локалізації», «Легалізація трофейної (знайденої) вогнепальної зброї в умовах війни: проблеми та перспективи законодавчого регулювання», «Дитина-солдат: міжнародне та національне правове регулювання щодо участі дітей у збройних конфліктах», «Транзитивна юстиція: стан та перспективи для України», «Відновлення незалежності України в 1991 році закономірний результат історичного розвитку чи результат зовнішньополітичних обставин?», «Російсько-українська війна: закономірне явище чи результат».

Крім того, реалізуються внутрішньоуніверситетські видавничі проєкти, присвячені видатним ученим-правознавцям. Наприклад, спільно з кафедрою криміналістики підготовлено серію бібліографічних покажчиків «Харківська наукова криміналістична школа», як-от: «Бокаріус Микола Миколайович – видатний судовий медик і криміналіст», «Колмаков Віктор Павлович – видатний вчений-криміналіст : до 110-річчя від дня народження», «Григорій Абрамович Матусовський – видатний вчений-криміналіст» та ін. У межах серії «Харківська школа кримінального процесуального права» спільно з кафедрою кримінального процесу підготовлені бібліографічні покажчики, присвячені видатним юристам: Ользі Шило, С. А. Альперту та ін.

Підсумовуючи, вкажемо, що перелічені напрями і форми інформаційно-бібліографічного обслуговування підтверджують значення розумного поєднання традиційних й електронних ресурсів і сервісів, що надають позитивний імпульс до якісного

забезпечення освітньо-наукових запитів користувачів. Бібліотека НЮУ імені Ярослава Мудрого є невід'ємною частиною сучасного інформаційного обслуговування університету, сприяючи підвищенню якості освіти й наукових досліджень. Вбачається, що інтеграція традиційних і новітніх форм роботи, впровадження інноваційних сервісів і партнерство з користувачами, що відповідає потребам цифрового покоління, – запорука успіху.

УДК [025.2:027.7](477.54)НЮУ_ім._Ярослава_Мудрого

Наталія Буліч,
Людмила Покусай,
Наукова бібліотека
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ФОРМУВАННЯ ФОНДІВ БІБЛІОТЕК: ВИЗНАЧЕННЯ НАДІЙНИХ АСПЕКТІВ

У сучасних кризових умовах, йдеться про повномасштабне вторгнення армії рф на територію нашої країни, військові дії, масовані обстріли мирних міст, містечок, селищ, наукова бібліотека НЮУ імені Ярослава Мудрого (НБ) знаходиться у постійному пошуку нових джерел поповнення фондів сучасною літературою, яка відповідала б інформаційним, тематичним запитам студентів, науковців, школярів, абітурієнтів. Це пояснюється відчутним скороченням фінансування закупівлі підручників, монографій, передплати періодичних видань, електронних матеріалів тощо. З огляду на вказане фахівці бібліотеки прагнуть, щоб процеси комплектування фондів відбувалися з обов'язковим дотриманням як принципів оперативного реагування на інноваційні зміни в освітньому процесі університету, так і вимог відкритої науки й відкритої освіти; а також формуванням книжкової екосистеми університету за рахунок поповнення фондів сучасними україномовними виданнями й кращими зразками художніх творів. Для цього проводиться постійний моніторинг інформаційного видавничого простору України, застосовуючи гнучкі, тематико-орієнтовані комунікації з авторами, видавництвами, університетами, зокрема й

іноземними, тощо. Застосування згаданих підходів розширює можливості і забезпечує своєчасність отримання (збирання) інформації щодо віднайдення кращих зразків українських, іноземних видань, електронних матеріалів задля їх подальшого надходження до бібліотеки й поповнення фондів.

Виходячи з наведеного, стає зрозуміло, що нині, як ніколи, актуалізуються питання, які завжди викликали і викликають значний дослідницький інтерес і є обов'язковими під час розгляду проблем закупівлі або моніторингу нової монографічної продукції, що вийшла друком. Йдеться про значущість поглибленого вивчення таких історико-правових напрямів, як: європейські й українські конституційні традиції, українське державотворення і суверенітет, українське право козацько-гетьманської доби, захист прав людини, геноцид, екоцид тощо. З огляду на це для поповнення фондів бібліотеки зараз вкрай важливо зосередитися на роботі з авторами наукових праць задля розуміння подальших дій, тобто придбання або отримання в дар від авторів їх праць – підручників, монографій, енциклопедичних видань, в яких завжди можна знайти відповіді на злободенні питання, а також які можна використати як підтвердження чи спростування власних висновків, що стане в нагоді в науково-освітній діяльності. Так, протягом останніх трьох років саме завдяки безперервній роботі з авторами монографій, меценатами, благодійниками, випускниками нашого вишу фонд бібліотеки поповнився на 11000 нових видань. Постійна співпраця НБ з видавництвами, вченими, авторами дозволяє збагачувати наявний книжковий ресурс сучасними виданнями з актуальних питань права та інших галузей знань. Наприклад, реалізація проєкту з книгопостачання через укладення Меморандуму про партнерство та співпрацю між Наукової бібліотекою НЮУ імені Ярослава Мудрого та видавництвами «Право» і «Юрінком Інтер» сприяла подальшому впорядкуванню процесу отримання нових видань на безоплатній основі. Інформація щодо цієї події та новинок – юридичної літератури – висвітлюється в соціальних мережах, включених до систематизованого бюлетеня нових надходжень.

Також бібліотекою використовуються певні елементи краудфандингових і волонтерських можливостей й ініціатив щодо різних благодійних зборів книг серед української та світової

академічної спільноти. Така діяльність цікава тим, що не лише збагачує фонди, а й сприяє зміцненню зв'язків між нашим університетом та його випускниками, викладачами, дослідниками, асоціаціями і громадськістю. Зокрема, у межах співпраці й виконання спільних освітньо-наукових проєктів НЮУ імені Ярослава Мудрого з іноземними університетами, такими, як Вагенінгенський університет (Нідерланди), Силезький університет (м. Катовіце, Польща), фонд бібліотеки поповнився більш ніж 500 книгами наукового спрямування юридичної тематики. Видання були подаровані нашому вишу під час візиту професорів університету до Польщі. Однак головне, що завдяки тісній співпраці із закордонними вишами студенти й науковці отримують можливість знайомитися з новітньою юридичною інформацією, сучасними надбаннями світової правничої науки іноземними мовами.

Добре зарекомендувала себе і не втрачає актуальності давня традиція збагачення фонду за рахунок передачі вченими нашої альма-матер та їх родинами власних бібліотек. Таким чином у фондах сформовано книжкові колекції особистих бібліотек: Юрія Барабаша (786 екз.), Юрія Бауліна (560), Юрія Битяка (1027), В'ячеслава Борисова (216), Анатолія Гетьмана (1347), Михайла Гордона (24), Юрія Грошевого (3072), В`ячеслава Комарова (1233), Івана Марочкіна (635), Ніни Нижник (829), Миколи Панова (970), Віктора Смородинського (476), Володимира Сташиса (6230), Василя Тація (5524), Юрія Тодики (731), Ольги Шило (360) тощо. Отже, ці зібрання є потужною джерелознавчою базою, що стає в нагоді під час наукової та освітньої роботи дослідників та студентів.

У той саме час події останніх років, переведення навчання і наукових досліджень у онлайн-площину підтверджують значимість комплектування бібліотечного фонду цифровими продуктами, матеріалами, електронними збірниками наукових робіт тощо. Перехід до цифрових форматів постачання і обробки документів дозволяє розширити інформаційно-тематичне поле знань, спрощує можливість постійного використання ресурсів, підвищує ефективність й забезпечує гнучкий доступ дослідників і студентів до відкритих знань.

Крім того, фахівці бібліотеки продовжують також проводити й традиційні заходи, в яких студенти, викладачі беруть безпосередню

участь, а саме презентації нових підручників, монографій, художніх видань за участю авторів, проведення акцій «Подаруй книгу бібліотеці». Починаючи з 2022 року в подарунок отримано 5259 примірників сучасної україномовної художньої літератури і книг з юриспруденції, історії. Таким чином, більш ніж 51 відсоток нових надходжень за період воєнної агресії бібліотека університету отримала завдяки акціям дарування і проєктам.

Бібліотека НЮУ, використовуючи гібридну модель формування фонду, яка дозволяє поєднувати друковані і цифрові видання, у змозі задовольнити різноманітні освітньо-наукові потреби. У зв'язку зі змінами форм навчання, орієнтацією на онлайн-освіту, відкриту науку й дистанційний доступ до ресурсів поповнення фондів електронними виданнями в пріоритеті. Переваги електронних ресурсів очевидні, їх використання забезпечує: доступність, інтерактивність, можливість отримання інформації 24/7 з будь-якої точки світу. Крім того, включення електронних документів до пошукових систем бібліотеки (електронних каталогів, електронних картотек статей) дозволяє швидко оновлювати інформаційний контент відповідно до тематичних запитів представників академічної спільноти й забезпечує надійне, довготривале фізичне зберігання матеріалів. Показовим є то, що з початку воєнних дій було введено до ЕК НБ майже 32308 електронних документів.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оцінку ефективності цих стратегій та розробку національних програм підтримки бібліотек у кризових ситуаціях.

УДК [021:339.138]“364
Вікторія Левченко,
студентка 2 курсу
Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»

МАРКЕТИНГ У БІБЛІОТЕЧНІЙ СФЕРІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗАЛУЧЕННЯ НОВИХ КОРИСТУВАЧІВ

Україна і весь український народ нині переживають складні часи. Як наслідок, багато людей змушені шукати нові шляхи комунікації, розвитку й підтримки. Війна не тільки вривається в повсякденне життя, змінює його хід, а й впливає на суспільні процеси, зокрема, і діяльність бібліотеки як соціальної інституції. За таких обставин виникає потреба в збереженні наявної аудиторії, залученні нових користувачів, відшукуючи при цьому нові засоби і підходи.

До сказаного додамо, що саме бібліотеки вишів та інших закладів освіти в умовах війни почали відігравати ключову роль не лише в пропагуванні читання і книги, а й у донесенні до населення таких пріоритетів, як орієнтування на європейські цінності, важливість захисту незалежності й територіальної цілісності держави, особиста відповідальність громадянина перед своєю державою, необхідність підтримки й зміцнення армії, системна й прозора робота органів державної, місцевої влади та територіальних громад, що гарантує стабільність і мир і є чинником стійкості тилу [4, с. 6].

Виходячи з цього, важливого значення набуває модернізація бібліотечної діяльності на засадах оригінальних, нестандартних ідей, методик, проєктів, котрі відображали б новий підхід до змісту й організації бібліотечної діяльності [2, с. 42–48]. Зупинимося на цьому трохи докладніше. Вбачається, що одним із чинників залучення нових користувачів в умовах війни є просування бібліотечних продуктів і послуг у соціальних мережах на засадах вивчення потреб і вподобань. До речі, такої ж самої думки дотримується багато фахівців. Зокрема, вони соціальні мережі розглядають як симбіоз соціальної та технічної реальності, завдяки якому здійснюються усі види соціальної комунікації: масової, групової, міжособистісної. Яскравим прикладом користі соціальних мереж слугує той факт, що бібліотеки на своїх сторінках розміщують корисну інформацію для місцевого

населення, внутрішньо переміщених осіб і громадян, які знаходяться на території України та за її межами [2, с. 42–48].

Невипадково в реаліях сьогодення на перший план виходить цифровий маркетинг та івент-маркетинг. Цифровий маркетинг у бібліотечній сфері передбачає використання всіх можливих форм цифрових каналів для просування бібліотечної продукції та послуг, включаючи контент-маркетинг, соціальні медіа, електронну пошту, пошукову оптимізацію (SEO), контекстну рекламу, маркетинг у соціальних мережах, відеомаркетинг, мобільний маркетинг тощо [1].

Івент-маркетинг як систематична організація заходів презентації інформаційних ресурсів і послуг бібліотеки на засадах емоційного впливу є потужним доповненням при залученні нових користувачів. Він також сприяє позитивному сприйняттю бібліотеки в спільноті й підвищує її значущість для різних груп людей. Просування заходів у цифровому просторі дозволяє досягти максимального впливу й залучити більше учасників до подій, популяризувати бібліотечні ресурси й послуги [1]. Для підвищення ефективності маркетингових підходів у бібліотечній сфері важливо задіяти нові цифрові канали спілкування з користувачами.

Однак варто пам’ятати, що в сучасному цифровому світі відбувається трансформація маркетингових функцій. Сьогодні маркетинг, зберігаючи свої функціональні інструменти, змінюється, маркетингові системи орієнтуються на розуміння процесу формування рішень споживачів. Нині в маркетинговій діяльності домінує концепція інтегрованих маркетингових комунікацій, що ґрунтується на необхідності оцінки стратегічної ролі кожного з її елементів (реклами, стимулювання збуту, PR, виставок, прямого маркетингу тощо) [3].

На підтвердження важливості технологічної підтримки бібліотечної галузі наведемо висловлювання виконавчої директорки Благодійного фонду «Бібліотечна країна» та експертки Мережі захисту національних інтересів «АНТС» Люсьєна Шум: «Дуже важливою є інформаційна складова в роботі бібліотек, особливо це стосується тих закладів, які були переміщені і втратили свої приміщення через окупацію. Вони зараз діють як переміщені в інших містах і працюють дистанційно. Так, вони втратили матеріальні приміщення, але в них лишилися свої

комунікаційні канали, через які можна і треба боротися з фейками та пропагандою, і стати центрами боротьби на інформаційному фронті [2, с. 42– 48].

Отже, бібліотека – це не тільки місце збереження різноманітних документів, а й цілий спектр можливостей. Під час війни особливо потрібно розвивати ці можливості для залучення нових користувачів. Крім того, потрібен ефективний маркетинг, що вимагає віднайдення нових підходів до змісту й організації бібліотечної діяльності. Український простір потребує нестандартних рішень і методик, активного використання у бібліотечній галузі сучасних інформаційних технологій, розвитку соціальних мереж та технологічної підтримки в бібліотечній сфері.

Література

1. Антонюк О. Ю. Популяризація бібліографічної продукції як важливий складник рекламно-інформаційної діяльності бібліотек. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 3. С. 42–48.

2. Биркович Т. І., Вільчинська І. Ю. Інформаційно-комунікативна діяльність бібліотек України в умовах війни. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія.* 2023. № 4. С. 42–48.

3. Самохіна Ж. Використання інструментарію цифрового маркетингу в діяльності бібліотек. *Бібліотечний вісник.* 2024. № 1. С. 12-22.

4. Сучасні виклики і завдання бібліотек в умовах військового стану: бібліографічний огляд документів за 2022-2024 роки українською мовою в кількості 6 документів / уклад. Л. К. Сідько. Київ: НУБіП України, 2024. 6 с.

УДК[[025.34:004]:[021.6:27.021]](477.5425)ХДНБ

Вячеслав Мамон,
завідувач сектору формування інформаційної культури ХДНБ ім. В. Г. Короленка;
бібліотекар НБ НЮУ імені Ярослава Мудрого
Євгенія Коваленко,
бібліотекар ХДНБ ім. В. Г. Короленка

ІНФОРМАЦІЙНА ЄДНІСТЬ У ЦИФРОВУ ДОБУ: ЕВОЛЮЦІЯ ЕЛЕКТРОННОГО ЗВЕДЕНОГО КАТАЛОГУ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ЯК ПЛАТФОРМИ МІЖБІБЛІОТЕЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Інформаційний потенціал бібліотек, які належать до різних відомчих структур, становить вагому частину інтелектуального ресурсу регіону. Водночас жодна з них не має змоги самостійно задовольнити весь спектр інформаційних запитів користувачів, навіть у межах конкретної тематики. Це об'єктивно зумовило потребу у спільному використанні ресурсів та кооперації зусиль через формування колективних інформаційних продуктів.

Бібліотеки Харкова реалізували низку корпоративних ініціатив, що сприяли не лише підвищенню впізнаваності та авторитету установ, а й забезпечили ширший доступ користувачів до фондів. Така міжбібліотечна взаємодія, що ґрунтується на сумісному використанні ресурсів та послуг, стала логічною відповіддю на сучасні виклики. У межах цих процесів Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка (ХДНБ) обрала стратегічний напрям спільного розвитку разом з установами різного підпорядкування.

Важливою складовою цієї співпраці стало створення узагальненого каталогу періодичних видань. Потреба в актуальній та впорядкованій інформації про періодику завжди була нагальною, особливо в академічному та науковому середовищі. ХДНБ, виконуючи функції методичного центру, має багаторічний досвід створення відповідних каталогів: із 1957 року – за іноземними журналами, із 1980 – за всіма періодичними виданнями, а з 1997 року – окремо за тематикою бібліотекознавства.

У 1978 році, в межах міжвідомчої секції при обласному управлінні культури, було висунуто ініціативу щодо створення покажчика періодичних видань, які надходять до бібліотек

Харкова. У 1980 році вийшов перший випуск, що містив інформацію за 1978 рік і мав назву «Зведений каталог газет, журналів та видань органів інформації, що є в бібліотеках м. Харкова». У підготовці видання брали участь 25 бібліотек.

Каталог подавав інформацію за алфавітним принципом, включаючи відомості про газети, журнали вітчизняного й іноземного походження, а також видання органів науково-технічної інформації. У записах зазначалися назва бібліотеки, місце видання та сигла бібліотеки-власника. Каталоги надавалися для ознайомлення у читальних залах або через міжбібліотечний абонемент. Видання створювалося за допомогою ротапринта й поширювалося серед учасників. У випадку пропуску року, наступний випуск охоплював інформацію за два роки.

З упровадженням новітніх інформаційних технологій стало зрозуміло, що традиційні друковані форми більше не задовольняють зростаючі потреби споживачів інформації. У 2000 році, за ініціативи правління Харківської Асоціації сучасних інформаційно-бібліотечних технологій (АСІБТ), було прийнято рішення про створення Електронного зведеного каталогу періодичних видань (ЕЗКП). У 2001 році ХДНБ разом із науково-інформаційним центром АСІБТ та Центром науково-інформаційних технологій НТУ «ХПІ» розпочали розробку програмного забезпечення для автоматизованого ведення цього ресурсу.

У межах проєкту відбулися міжвідомчі наради, сформовано робочу групу, розроблено технічне завдання та структуру бази даних. До «Робочої угоди про співпрацю» приєдналися 21 бібліотека, включаючи провідні навчальні заклади Харкова. В результаті була підготовлена інструкція з формування та використання адресної бази даних «Зведений каталог періодичних видань, які надійшли до бібліотек Харкова».

Спеціалісти ХДНБ створили програмний модуль для введення електронних даних, і вже того ж року було сформовано першу версію електронного каталогу. Водночас впровадження ускладнювалося нерівномірним рівнем автоматизації: лише половина установ-учасниць мали власні інтернет-ресурси. Додаткові труднощі виникали через несумісність форматів баз даних, які використовували різні бібліотеки.

До 2011 року кількість учасників зросла до 30, а обсяг

каталогу становив 53 849 бібліографічних записів. З 2003 року ЕЗКП формувався у програмному середовищі ІРБІС із використанням уніфікованого формату опису, що включав ключові бібліографічні елементи: ISSN, заголовок, тип видання, відповідальність, дату та місце випуску, томи, номери тощо.

Щороку бібліотеки надають відомості як у друкованому, так і в електронному форматі. Розроблене ПЗ дозволяє конвертувати ці дані в таблиці Excel, сумісні з ІРБІС. З 2001 року до каталогу почали включати й іноземну періодику за аналогічними правилами опису.

Активність користувачів зростала: у 2006 році зафіксовано понад 250 тисяч звернень. У складних умовах бюджетного дефіциту каталог став незамінним джерелом інформації для наукової та освітянської спільноти.

У 2012 році ресурс було переведено до нової платформи Веб-ІРБІС 64, яка забезпечила стабільний онлайн-доступ до бази даних, відповідаючи міжнародним бібліографічним стандартам і підтримуючи українські нормативи. Упродовж 2012–2019 років електронний каталог функціонував у стабільному режимі підтримки й поступового оновлення. Робота з базою здійснювалася відповідно до можливостей бібліотек-учасниць, що діяли в умовах обмеженого фінансування та кадрових змін. Основну увагу було зосереджено на збереженні актуальності наявних записів і підтримці доступу користувачів до ресурсів. Хоча в цей період не відзначалося стрибків у статистичних показниках, ЕЗКП продовжував виконувати роль важливого інформаційного інструменту, особливо для регіональних бібліотек і фахових користувачів.

Протягом 2020–2024 років динаміка поповнення та редагування записів у Електронному зведеному каталозі періодичних видань зазнала суттєвих коливань, зумовлених як об’єктивними зовнішніми обставинами, так і внутрішніми організаційними процесами. Так, у 2020 році в умовах карантинних обмежень, викликаних пандемією COVID-19, діяльність бібліотек і видавництв була дезорганізована. Попри складнощі, вдалося внести 105 нових записів і здійснити редагування 2395 наявних. Варто зазначити, що робота велася нерівномірно, залежно від технічних можливостей і доступу до

інформаційних ресурсів у кожній окремій установі.

У 2021 році активність була мінімальною: не зафіксовано жодного нового запису, а редагування обмежилося лише двома позиціями. Це пояснюється наслідками попереднього періоду, коли більшість установ працювали у віддаленому або обмеженому режимі, а також відсутністю централізованого збору інформації.

У січні 2022 року було внесено 219 нових записів, а також оновлено 2522 позиції. Проте подальша робота була призупинена через початок повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Воєнний стан, евакуація частини співробітників, а також технічні труднощі суттєво обмежили можливість підтримки каталогу. Значна частина даних за 2021 рік була введена лише у 2023 році, і не всі бібліотеки змогли повноцінно долучитися до оновлення інформації.

У 2023 році активність роботи з каталогом стабілізувалася: було додано 234 нові записи й відредаговано 2600 наявних. Це свідчить про поступове відновлення кооперaційної взаємодії між бібліотеками та підвищення рівня організаційної узгодженості. У 2024 році було зафіксовано 69 нових записів і 433 редагованих – при цьому в базу вносилися дані не лише за поточний рік, але й ретроспективно за попередні роки (2021–2023), які з різних причин не були опрацьовані раніше.

Однак варто зазначити, що дані за 2024 рік ще не повністю оброблені, і процес внесення триває. Через воєнні виклики суттєво ускладнилася комунікація між бібліотеками, що, своєю чергою, уповільнило обмін інформацією та координацію спільної роботи. Також погіршення фінансового забезпечення установ негативно вплинуло на можливість придбання нових періодичних видань. Це прямо позначилося на кількісних показниках: зменшення кількості нових надходжень призвело до зниження обсягів внесених записів у каталог.

Таким чином, зовнішні соціально-економічні фактори та форс-мажорні обставини останніх років суттєво позначилися на динаміці функціонування Електронного зведеного каталогу. Попри всі труднощі, бібліотеки продовжують роботу над збереженням, наповненням і розвитком єдиного корпоративного ресурсу, який залишається важливим джерелом доступу до наукової та періодичної інформації в регіоні.

УДК [027.81:[016:929]]:027.7
Ольга Самофал,
Наукова бібліотека
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

БІБЛІОГРАФІЧНА ПРОДУКЦІЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ

Розвиток правового суспільства, прагнення до консолідації української нації актуалізує потребу в якісних, доступних бібліографічних ресурсах, які акумулюють науковий та інтелектуальний потенціал нашої держави.

Бібліографічна продукція являє собою документально зафіксовану бібліографічну інформацію як результат практичної бібліографічної діяльності бібліотеки [1]. Вона створюється з метою інформаційного забезпечення і підтримки наукових досліджень та освіти, збереження та поширення наукової та культурної спадщини, сприяння зміцненню національної ідентичності та самоусвідомлення, розвитку інформаційної культури [2].

Головним завданням інформаційно-бібліографічної діяльності університетської бібліотеки є забезпечення викладачів, науковців та здобувачів освіти необхідною інформацією для задоволення їх найрізноманітніших особистісних освітніх, наукових, професійних чи громадських потреб, а також створення бібліографічної продукції, яка презентує науково-освітні надбання закладу вищої освіти, розкриває та популяризує бібліотечні фонди [3].

У межах видавничих проєктів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (далі – Університет), присвячених вченим-фундаторам харківської правничої думки і науки, Науковою бібліотекою підготовлено і презентовано користувачам бібліографічні видання: *біобібліографічні посібники серії «Харківська школа кримінального процесуального права»* до 100-річчя від дня народження проф. С. А. Альперта[4], пам'яті проф.

[4] **Альперт Семен Аронович** (до 100-річчя від дня народження) : біобібліогр. посіб. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; [уклад.: О. В. Капліна, О. І. Самофал]. Харків : Право, 2023. 28 с. (Харківська школа кримінального процесуального права). ISBN 978-966-998-491-3. Презентовано на IV Харківському кримінальному процесуальному полілозі «Півстоліття служіння

О. Г. Шило[5], до 75-річчя від дня народження проф. І. Є. Марочкіна[6] (засновник кафедра кримінального процесу); *бібліографічні покажчики серії «Харківська наукова криміналістична школа»* до 110-річчя від дня народження проф. В. П. Колмакова[7] та 100-річчя від дня народження проф. Г. А. Матусовського[8] (засновник кафедра криміналістики); *біобібліографічний покажчик серії «Біографія і бібліографія вчених-правознавців»* до 70-річчя від дня народження проф. Ю. В. Бауліна[9] (засновники Національна академія правових наук України і кафедра кримінального права).

Бібліотека була залучена до *науково-просвітницького цифрового проєкту Університету «Цифрова бібліотека з криміналістики та судової експертизи»,* присвяченого 85-річчю кафедри криміналістики. Перші результати співпраці:

науці та освіті», 24 березня 2023 р

[5] **Шило Ольга Георгіївна** : біобібліогр. посіб. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; [уклад.: О. В. Капліна, О. І. Самофал]. Харків : Право, 2023. 72 с. (Харківська школа кримінального процесуального права). ISBN 978-966-998-599-6. Презентовано на V Харківському кримінальному процесуальному полілозі «Людина, Науковець, Друг: випробування долі, наукові акценти, інтонації душі» , 15 листопада 2023 р.

[6] **Марочкін Іван Єгорович** (до 75-річчя від дня народження) : біобібліогр. посіб. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; уклад.: О. В. Капліна, О. І. Марочкін, О. І. Самофал. Харків : Право, 2024. 68 с. (Харківська школа кримінального процесуального права). ISBN 978-966-998-631-3. Презентовано на меморіальному круглому столі «Пам'ять учнів продовжує життя Вчителів», 10 січня 2024 р. Презентація покажчиків відбулася в рамках VIII Харківського міжнародного юридичного форуму, 23– 27 вересня 2024 р

[7] **Колмаков Віктор Павлович** – видатний вчений-криміналіст : до 110-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. криміналістики ; уклад.: В. М. Шевчук, М. В. Капустіна, І. В. Борисенко, І. В. Бова. Харків : Право, 2024. 96 с. (Харківська наукова криміналістична школа). ISBN 978-617-8518-11-0.

[8] **Матусовський Григорій Абрамович** – видатний вчений-кримналіст : до 100-річчя від дня народження : біобібліогр. покажч. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. криміналістики ; [уклад.: В. М. Шевчук, Д. В. Затенацький, А. Л. Дудніков, В. В. Брагінська]. Харків : Право, 2024. 96 с. (Харківська наукова криміналістична школа). ISBN 978-617-8518-12-7. Презентація покажчиків відбулася в рамках VIII Харківського міжнародного юридичного форуму, 23– 27 вересня 2024 р.

[9] **Юрій Васильович Баулін** (до 70-річчя від дня народження) / Нац. акад. прав. наук України ; [упоряд. Ю. А. Пономаренко]. Харків : Право, 2023. 112 с. (Біографія і бібліографія вчених-правознавців). ISBN 978-966-998-570-5

бібліографічний опис електронних копій джерел за тематичним напрямом «Криміналістика та судова медицина в історичному та сучасному вимірах» та підготовка *життєпису і біобібліографічного покажчика* до 125-річчю від дня народження проф. М. М. Бокаріуса[10].

Сприяючи інтеграції Університету в європейський та світовий науковий простір, з 2023 року розпочато підготовку щорічного *бібліографічного дайджесту «Публікації науковців Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, проіндексовані в міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science»*, який створюється за результатами моніторингу, обліку, систематизації, аналізу даних про наукові публікації вчених, проіндексованих в наукометричних базах.

До 220-річчя Університету реалізовано проєкт із наукового дослідження спеціалізованого фонду дисертацій Наукової бібліотеки. Завершенням ґрунтовної роботи є створення *науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Дисертації XIX–XXI століть з фондових колекцій Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого»*. Перший випуск покажчика містить ретроспективну бібліографічну інформацію про магістерські та докторські дисертації, захищені на юридичних факультетах університетів України і зарубіжних країн у XIX – початку XX століття. Включає довідково-бібліографічні відомості про 276 дисертацій (115 докторських і 161 магістерських) за 1816–1918 роки, що надає змогу усім зацікавленим прослідкувати еволюційний розвиток закордонної і української юридичної науки, становлення харківської правничої школи.

Наукова бібліотека здійснила інформаційно-пошукову роботу під час підготовки *2-го довідково-бібліографічного видання «Підготовка і атестація науково-педагогічних кадрів у Національному юридичного університеті імені Ярослава*

[10] **Бокаріус Микола Миколайович** – видатний судовий медик і криміналіст : до 125-річчя від дня народження : життєопис і біобібліогр. покажч. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Каф. криміналістики ; [редкол.: А. П. Гетьман (голов. ред.) та ін. ; уклад.: В. М. Шевчук, О. В. Дунаєв, О. Л. Мусієнко, В. В. Брагінська]. Харків : Право, 2024. 160 с. (Харківська наукова криміналістична школа). ISBN 978-617-8518-39-4

Мудрого»[11]. За результатами – створено розширені бібліографічні описи дисертацій на здобуття вчених ступенів доктора і кандидата юридичних наук за спеціальностями, захисту 2006–2023 років.

Особливе місце у формуванні джерелознавчої ресурсної бази бібліотеки займають подаровані книги і книжкові колекції. Із метою вивчення, систематизації, бібліографування й популяризації книжкових колекцій, подарованих відомими вченими-правниками Університету, у бібліотеці створюються *бібліографічні каталоги серії «У подарунок Університету»*. До 85-річчя від дня народження проф. В. Я. Тація підготовлено *науково-допоміжний бібліографічний каталог «Колекція книг особистої бібліотеки академіка права, професора Тація Василя Яковича, подарована Науковій бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого»*.

Каталог містить ретроспективну бібліографічну інформацію про універсальну колекцію книг 1876–2022 років видання. Це 5524 примірника наукових, навчальних, навчально-практичних, енциклопедичних, офіційних, літературно-художніх, бібліографічних, періодичних видань та авторефератів дисертацій. Серед дарунків є унікальні видання, які загальновизнано становлять наукову і художню цінність, а також відрізняються рідкісним поліграфічним оформленням.

Подальшого розвитку набули електронні ресурси власної генерації, а саме: інформаційне і структурне оновлення іміджевого проєкту бібліотеки в якому позиціоновано кращі здобутки колективу та студентства Університету за період з 1970 р. до сьогодення у вигляді державних звань, орденів, медалей, премій, регіональних нагород та інших відзнак – *електронного бібліографічного покажчика «Вчені та співробітники Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – кавалери і лауреати державних нагород, всеукраїнських та регіональних премій, конкурсів»*; відновлення у новому форматі *бібліографічного дайджесту «Монографії вчених Національного*

[11] **Підготовка** і атестація науково-педагогічних кадрів у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого (2006–2023 роки) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2024. 800 с. ISBN 978-617-8411-12-1

юридичного університету імені Ярослава Мудрого», опубліковані у 2021–2023 роках; структурне переформатування «*Систематизованого бюлетеня нових надходжень*» тощо.

У сучасному цифровому середовищі значення бібліографічної продукції не зменшується, а навпаки, набуває нових форм та можливостей. Документально зафіксована бібліографічна інформація, відтворена у всьому різноманітті конструкцій, є важливим елементом інформаційної інфраструктури Університету та доступна на офіційному сайті Наукової бібліотеки та в архіві-репозитарії eNULAUR [4; 5].

Література

1. Бібліографічна продукція. Українська бібліотечна енциклопедія. Київ, 2017. URL: https://ube.nlu.org.ua (дата звернення: 10.04.2025).

2. Швецова-Водка Г. М. Загальне бібліографознавство. Бібліографічні ресурси України : навч. посіб. Київ : Кондор, 2017. 220 с.

3. Антонюк О. Ю. Популяризація бібліографічної продукції як важливий складник рекламно-інформаційної діяльності бібліотек. Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. 2023. № 3. С. 42–48. DOI: 10.32461/2409-9805.3.2023.290982.

4. Інформаційно-бібліографічні ресурси. Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого : офіц. вебсайт. URL: https://library.nlu.edu.ua/services/informatsiino-bibliohrafichni-resursy.html (дата звернення: 10.04.2025).

УДК 027.7“364”

Олена Харитонова,
канд. юрид. наук, доцентка,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

БІБЛІОТЕКА УНІВЕРСИТЕТУ В ЧАСИ ВІЙНИ: АРІЯДНОВА НИТКА

Відома харківська бібліотекознавиця і бібліографка Любов Борисівна Хавкіна (1871–1949), яка працювала у Харківській публічній бібліотеці (нині – Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка), була членкинею її правління,

ініціювала створення у ній наукового відділу бібліотекознавства, виступила засновницею бібліотечних курсів – першого в тодішній Російській імперії проєкту організації бібліотечної освіти, і довгий час була рушійною силою зміни у підходах до розвитку бібліотечної справи [1], в своїй роботі «Книга и библиотека», яка побачила світ у 1918 р., писала: «Выбор книги – это также одна из ценнейших особенностей библиотеки. Однако, под выбором книг опять-таки не должна подразумеваться чья бы то ни было «благожелательная опека», а лишь активная помощь читателю, которому нужна нить Ариадны, чтобы не заблудиться в книжном лабиринте» [2].

Любов Хавкіна наполягала на тому, що працівники бібліотеки не тільки слугують розповсюдженню знання, а сприяють критичному ставленню до дійсності, здатності розуміти контекст, особливості часу і місця, склад читацького корпусу, психологічний тип читача і його потреби тощо. Видається, таке бачення ролі бібліотек як Аріяднової нитки у сучасному світі, який переживає хвилю руйнівних викликів, підкреслює, що фахівці бібліотечної справи – це не пасивні постачальники інформації, це актанти, які, навіть здіснюючи простий акт книгозбирання, реалізують потужний імпульс свободи, дають можливість окремим людям і цілим спільнотам протистояти репресивним системам, виступати проти соціальних несправедливостей, допомагати особистостям розвивати свою уяву так, щоб творити світ, зосереджений на людяності, взаємній турботі та кооперації.

В цьому аспекті роль бібліотеки сучасного університету в Україні під час війни полягає в тому, що вона, по суті, є розширенням академічної системи соціальної підтримки, адже академічний простір у воєнний час – це чи не єдиний простір «нормальності», збереження ілюзії «звичного» життя, який дає можливість «триматися». І бібліотеки здатні підсилювати цю функцію, підтримувати наше антропогенне середовище і здатність людини цікавитися новим і пізнавати нове, здійснювати культурну і громадську роботу, яка запускає режим «інтелектуальної ротації» та людської взаємодії [3].

В той же час необхідно уникати надмірної романтизації бібліотек як сакральних омріяних місць затишку, роздумів, рефлексії та самовдосконалення. Ця міфологія, яка нерідко оточує

бібліотеки, може відволікати від розмислів про бібліотеки як соціальні інституції, які несуть на собі відбиток соціальних ієрархій, можуть відтворювати соціальні нерівності, формуючи моделі обслуговування, які надають перевагу особам, наділеним владою, або покладати надмірний тягар на самих бібліотекарів, від яких очікують постійної функції «вирівнювачів» або постачальників певної «магії» [4], у той час як вони працюють в складних бюджетних реаліях, з мізерними соціальними гарантіями і нерідко в непростих інфраструктурних умовах. Ідеалізація певної інституції може перекривати бачення системних проблем, з якими вона стикається, і зрештою це може болісно вдаряти по самій соціальній тканині, в якій бібліотека функціонує.

Часи пандемії і війни підкреслили, що бібліотека – це не просто фізична будівля, книгозбірня. Це – простір, який, можливо, символізує кращу версію нас самих як спільноти. Безумовно, фізична присутність є дуже важливою. Але наша символічна солідарність, наші об'єднання за допомогою цифрових інструментів, digital-коворкінги, презентаційні проєкти, цифрова взаємодія з бібліотечними колекціями, літературні майстерні та інші розширення можливостей нашої університетської спільноти за допомогою доступних інструментів лише підкреслили дух університету як перш за все спільноти людей, здатних творити спільний інтелектуальний та соціальний простір.

Гнучкість рішень – це риса, необхідна для виживання і ефективного функціонування. У вже згадуваному виданні Л. Хавкіної «Книга и библиотека» авторка, яка системно вивчала досвід функціонування бібліотек в США і щиро ділилася цими напрацюваннями, з інтересом звертала увагу на досвід соціальної роботи, яку реалізовувала Піттсбурзька бібліотека. В той час у Піттсбурзі серйозну проблему представляли вуличні банди хлопчиків. Бібліотека проголосила цікаве гасло: «З організованістю слід боротися організованістю», – і бібліотекарі почали реорганізовувати ці банди у клуби для читання, надаючи дітям великий простір для саморегуляції. Їх не змушували збиратися у просторах бібліотеки, а давали можливість об'єднуватися для спільного читання на пустирях чи в покинутих будівлях. Десятирічний досвід показав, що такі читацькі клуби були прекрасним способом впливу на вуличні банди. Не менш

цікавим вважала Л. Хавкіна і досвід щотижневих зібрань матерів, де обговорювалося дитяче читання, організовувалися виставки дитячих книг тощо. Або ініціативи Піттсбурзької бібліотеки в частині формування бібліотечного фонду рідними мовами всіх її читачів, для того, щоб заохочувати дорослих іноземців до читання.

Тож, активна допомога читачам і читачкам, Аріяднова нитка, здатна допомагати їм рухатися в лабіринті сучасного академічного простору, має полягати у створенні можливостей для взаємодії людей та спільнот, студентів та викладачів, забезпечувати для них функціонування простору, де знання не тільки споживається, а і створюється в результаті відкритого діалогу, де відкритість за замовчуванням є базовим налаштуванням, а окрім того, бібліотека може надавати голос тим, хто ризикує бути ізольованим, замовчаним, непочутим чи недочитаним.

Бібліотека також – це важливий центр відновлення, адже вона може бути ключовим гравцем у відродженні громад. Університети здавна були значущими факторами у розвитку міст, і якщо їхню роль враховувати у планах відбудови, безумовно, університетські бібліотеки мають значущий потенціал у каталізації такого відновлення міст загалом.

І, зрештою, будучи опорою дослідницької інфраструктури, бібліотеки виступають впливовим джерелом творення політик і рішень, здатних чинити тривалий опір агресії, атакам на демократію та базові принципи права, руйнівному впливу пропаганди та популізму. Попри весь пафос метафори, що «бібліотека – це останній бастіон демократії», її емансипаторний потенціал не варто недооцінювати.

Література

1. Актуальна спадщина Любові Борисівни Хавкіної. Меморіальний проєкт. URL: https://sites.google.com/view/havkina-150/

2. Хавкина Л. Б. Книга и Библиотека / Л. Б. Хавкина; вступ. статья С.А. Басов, И. Н. Качковская. СПб.: Изд-во РНБ, 2011. 152 с. (Библиотековедение: изучая прошлое – созидаем будущее. Вып. 1.

3. Наукова бібліотека НЮУ ім. Ярослава Мудрого. URL : https://library.nlu.edu.ua/novyny.html

4. Oliver A. Overdue: Reckoning with the Public Library. Chicago Review Press, 2022.

УДК [027.7:[025.2:025.17]](477.54)
Євген Юр'єв,
секретар судового засідання
Індутріальний районний суд м. Харків

РОЛЬ ОСОБИСТИХ КОЛЕКЦІЙ У ФОРМУВАННІ ФОНДІВ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК

Досвід роботи з фондами Наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого дав автору підстави розкрити значення особистих колекцій науковців. Протягом усього свого творчого шляху науковці збирають відповідні колекції тематичної літератури. Такі колекції залишаються після вченого та є невід'ємною частиною його наукової спадщини. Зазвичай такі колекції залишаються на кафедрі, де працював вчений, серед його учнів або ж у бібліотеках вищих учбових закладів. Цінність згаданих колекцій полягає у тому, що у них містяться примірники з автографами авторів видань, малотиражні та унікальні видання, видання з нотатками (ідеями) вченого щодо викладених у ньому питань.

На сьогоднішній день у Науковій бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого зберігаються як колекції видатних вітчизняних вчених правознавців, так і багато окремих видань, що належали вченим. Серед колекцій слід виділити такі відомі та масштабні як-то колекція академіків В. В. Сташиса (понад 6 тисяч примірників) та В. Я. Тація (понад 5 тисяч примірників).

Варто зауважити, що подарована академіком В. В. Сташисом особиста бібліотека була описана та каталогізована. Було складено «Перелік книг особистої бібліотеки першого проректора, академіка права, професора Сташиса Володимира Володимировича, які він дарує Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого» (2005). У «Переліку...», окрім основних характеристик видання зазначалась інформація про подарунковий напис залишений автором. Завдяки такому ретельному опису, конкретні екземпляри із бібліотеки вченого можна швидко ідентифікувати та вберегти їх від можливості загубитись серед інших книжок наукової бібліотеки. Нещодавно побачило світ ще одне видання «Колекція книг з особистої бібліотеки академіка права, професора Тація Василя Яковича, передана ним за життя Науковій бібліотеці

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого» (2025), в якому продовжувалися традиції започатковані «Переліком...». Говорячи про каталогізацію варто зауважити, що у сучасних умовах можливо видавати подібні електронні каталоги. Для популяризації таких видань корисним буде видання подібних переліків з ілюстраціями – фотографіями обкладинки, титульного аркуша та сторінки з автографом.

Беручи до уваги те, що в бібліотеці нині зберігаються колекції таких відомих вчених як В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, І. Є. Марочкіна, О. Г. Шило, вважаємо, що відокремлення, формування та демонстрація їх колекцій може у майбутньому стати візитівкою Наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого.

Розглядаючи питання особистих бібліотек варто зауважити, що в Науковій бібліотеці зберігаються частини колекцій інших відомих вчених (наприклад: Л. Є. Орла, М. І. Палієнка). Такі примірники хоча і є складовою колекції вчених, проте повноцінною колекцією з різних причин називатись не можуть (так, книги з бібліотеки Л. Є. Орла потрапили до НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого разом із колекцією книг академіків В. В. Сташиса та М. І. Панова, тому є складовою цієї колекції). Вважаємо, що такі примірники мають бути описані так само як і особисті колекції.

Окремо варто звернути увагу на книги видані з грифами «для службового

користування», автореферати дисертацій та дисертації. Такі видання зазвичай є малотиражними та становлять бібліографічну рідкість. Варто зауважити, що видання з грифами «для службового користування» зазвичай не надходили до бібліотек, у той же час вони були в обігу у середовищі науковців. Що стосується авторефератів, то слід звернути увагу, що на теперішній момент у фондах НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого є далеко не всі автореферати дисертацій захищених на здобуття наукового ступеня. У цьому контексті колекції науковців можуть бути більш повними ніж фонди Бібліотеки.

Важливим кроком у популяризації особистих колекцій є наявна на сьогодні можливість пошуку книг за колекціями вчених через електронний каталог НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Така можливість наочно демонструє значимість та вагу особистих

колекцій у фондах Наукової бібліотеки. Наприклад, з понад 3000 книг з бібліотеки академіка Ю. М. Грошевого приблизно чверть наявні у науковій бібліотеці лише в 1 примірнику.

Особисті колекції науковців мають важливе значення і для формування списків видань, які доцільно включати до програм цифровізації. Враховуючи цінність видань, які входять до колекцій, їх оцифрування сприятиме збереженню інтелектуальної спадщини для прийдешніх поколінь. Крім того, доступ до оцифрованих матеріалів, організований у межах принципів відкритої науки та дистанційної освіти, розширює можливості використання цих джерел у науковій та освітній діяльності, не обмежуючи користувачів фізичним доступом до фондів.

Підбиваючи підсумок, хочемо зауважити, що шляхи щодо популяризації особистих колекцій вчених-правознавців потребують подальшого ґрунтовного обговорення. Вважаємо, що популяризація особистих колекцій сприятиме не тільки іміджевому розвитку Наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого, але й буде поштовхом до поповненню бібліотечних фондів виданнями з інших особистих колекцій.